ΕΤΟΣ ΛΔ'. ΤΕΥΧΟΣ 400-401 η'.—θ'.—ι'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Μηνιαῖον θρησκευτικόν κοινωνικόν, οἰκογενειακὸν περιοδικόν.

Προνοίᾳ τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ.

Ὄργανον τοῦ Ἱερατικοῦ Συνδέσμου Θεσσαλονίκης.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΒΑΣΙΛ. Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΠΑΝΤ. Σ. ΡΟΚΚΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	1951

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ: "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)

ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ

«Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ,
ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν».
(Ρωμ. 12, 21)

Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς κακίας καὶ ἐντὸς ἡμῶν καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Προσωπικῶς ὅλοι ἔχομεν πάθη καὶ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρασύρουν νὰ κάμνωμεν πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν θέλομεν καὶ δὲν ἐγκρίνομεν καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἀτομικῆς κακοδαιμονίας καὶ παντοίων ἀπογοητεύσεων καὶ ἀποτυχιῶν. Ἕκαστος δύναται νὰ εἴπῃ δι' ἑαυτὸν τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Παύλου: «ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμί, πεπραμένος, ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ» (Ρωμ. 7,15). Ἐν δὲ τῇ κοινωνίᾳ τὸ κακὸν καὶ ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις κραυγάζουσιν ἀκόμη περισσότερον. Εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὸν καθημερινὸν τύπον καὶ τὰ περιοδικά, εἰς τὰ διάφορα θεάματα, εἰς τὴν πολιτικήν, πανταχοῦ βλέπομεν νὰ ἔχῃ τὸν κύριον λόγον καὶ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τὸ κακὸν ἢ τὸ φαῦλον, καὶ πανταχοῦ εἰς αὐτὸ κινοῦνται ἄνθρωποι ἐγωϊσταί, κλέπται, ψεῦσται, ἀναιδεῖς, ἀσελγεῖς, σκληροὶ καὶ βάρβαροι. Καὶ αἱ συνέπειαι τοιαύτης ἁμαρτωλῆς ζωῆς εἶναι τρομακτικαί: γενικὴ ἀθλιότης, δυστυχία, πεῖνα, ἐκμετάλλευσις τῶν πτωχῶν, πόλεμος, ἀνησυχίαι, ἔλλειψις ἀσφαλείας ἐν τῇ ζωῇ, φόβοι ποικίλοι, ἐκτοπισμοί, φόνοι, αὐτοκτονίαι καὶ ὡς ἐπιστέγασμα καὶ καρπὸς ὅλης αὐτῆς τῆς ἀθλιότητος ἡ διάδοσις τοῦ ἀθέου κομμουνισμοῦ, παρουσιαζομένου ὡς θρησκείας ἀπολυτρώσεως ὡσὰν νὰ ἦτο δυνατὸν καὶ δεκτόν, ὅτι ὁ Σατανᾶς θὰ σώσῃ καὶ θὰ ἀπολυτρώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὰ δεινά του. Ταῦτα πάντα παρουσιάζουν τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν σήμερον ὡς κειμένην ἐπάνω εἰς βράζον ὑποκώφως ἡφαίστειον, εἰς αὐτὸ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου καὶ τῆς αὐτοκαταστροφῆς.

Ἀλλ' ἐξ ὅλων τούτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωγεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ βελτίωσις καὶ ἡ ἐξύψωσις ἠθικῶς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς; Εἶναι τὸ κακὸν ἐν τῇ ζωῇ ἰσχυρότερον τοῦ ἀγαθοῦ; Οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνωνται ἀπὸ τὴν μελανὴν εἰκόνα, ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή, διότι ἔχουν ἐντός των θείαν ζωὴν καὶ «πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον» (1 Ἰωαν. 5, 4) καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα λέγει εἰς αὐτούς: «μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ» (1. Ἰωάν. 4, 4). Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπ' ἄπειρον νὰ βασιλεύῃ ἡ κακία, οἱ ἐγωϊσμοί, τὰ μίση, ἡ σκληρότης, ἡ βία, διότι τὰ πάθη ταῦτα θὰ φέρωσι τελικῶς τὴν ἐκβαρβάρωσιν καὶ τὴν αὐτοκαταστροφὴν τῆς κοινωνίας, καὶ εἰς μίαν βάρβαρον καὶ ἡμιαγρίαν κατάστασιν οὔτε οἱ κακοὶ θὰ ἱκανοποιοῦντο, διότι καὶ αὐτοὶ θὰ ἐφοβοῦντο διὰ τὴν ἀσφάλειάν των, διὰ τὴν ὕπαρξίν των.

Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ δὲν εἶναι ἀνωτέρα τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀποθρασύνσεως καὶ κυριαρχίας τοῦ κακοῦ ὀφείλεται κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ ἀγαθόν, ἡ ἀρετή, ἡ ἀλήθεια, τὸ δίκαιον τηροῦν συνήθως παθητικὴν καὶ ἀμυντικὴν στάσιν ἔναντι τῶν ἀδίκων, τῶν φαύλων, τῶν ἐπιτηδείων, τῶν διεφθαρμένων καὶ ἀναιδῶν. Δὲν πρέπει νὰ ἀρκούμεθα εἰς χαλιναγώγησιν ἁπλῶς τῶν ἰδίων παθῶν καὶ ἐλαττωμάτων καὶ εἰς ἀδρανῆ ἀτένισιν τῆς κακοποιοῦ δράσεως τῶν φαύλων, ἀλλὰ νὰ ἀναλαμβάνωμεν καὶ ἀγῶνα σκληρὸν καὶ ἐπίθεσιν ἀμείλικτον ἐναντίον των. Εἶναι παράλογον νὰ ταυτίζωμεν τὴν χριστιανικὴν ζωὴν πρὸς βίον ἤρεμον-πλήρη ὑποχωρητικότητος καὶ ἐπιεικείας ἔναντι τῶν φαύλων καὶ ἐπιτηδείων τῆς ζωῆς. Εἶναι ἔγκλημα νὰ τηρῇ ὁ χριστιανὸς στάσιν ἀπαθῆ, νὰ ζῇ ἤρεμος εἰς τὸ κελλίον, καθ' ὃν χρόνον ἡ ζωὴ ἔξω βράζει μέσα εἰς τὰ πάθη καὶ τὴν ἀθλιότητα. Ἀντιθέτως, ὅσον περισσότερον εἶναι τὸ ψῦχος, τόσον περισσοτέραν πυρὰν ἢ θερμότητα πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν ἤτοι ἐνθουσιασμὸν ἀκατάβλητον εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Οἱ ἅγιοι πάντες, οἱ προφῆται, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ μάρτυρες, οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπῆρξαν ἀθληταὶ καὶ ἀγωνισταὶ ἀτρόμητοι εἰς τὴν πάλην κατὰ τῆς κακίας καὶ φαυλότητος, ὁπουδήποτε καὶ ἂν συνήντων αὐτάς. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐμαρτύρησαν, ἐξωρίσθησαν, ἐφυλακίσθησαν, ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐκρεμάσθησαν, ἐρρίφθησαν ὡς βορὰ εἰς τὰ θηρία. Ἐὰν ἐκάθηντο ἥσυχοι εἰς τὰ κελλία των, οὐδεὶς θὰ ἐπείραζεν αὐτούς. Ἀλλὰ δὲν

εἶναι κακὸς μόνον ὁ πράττων τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνεχόμενος αὐτό, ὁ σιωπῶν καὶ κλείων τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸ αὐτοῦ, ὁ λέγων συνήθως ἐκεῖνο, ἂς βγάλῃ ἄλλος τὰ κάστανα ἀπὸ τὴν φωτιά. Δὲν τελειοποιεῖται ἠθικῶς ὁ ἀποφεύγων τὸ κακόν, ἀλλ' ὁ ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ καταπνίγων αὐτὸ διὰ τῆς ἀγαθοποιοῦ δράσεως. «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν» λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος, διότι ὁ περιοριζόμενος εις ἀμυντικὴν καὶ παθητικὴν στάσιν ἔναντι τῆς φαυλότητος, μειώνει τὰς ἠθικὰς δυνάμεις του. Αὗται δὲ αὐξάνουν καὶ ἐνισχύονται μόνον εἰς τὴν κάμινον τῆς δράσεως καὶ τῆς πάλης κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ σκότους.

Ἡ ζωὴ τοῦ τελείου χριστιανοῦ εἶναι μία διαρκὴς πάλη κατὰ τῆς κακίας. Ἀγών, πάλη, εἶναι αἱ λέξεις, δι' ὧν χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἡ τελεία κατὰ Χριστὸν ζωή: «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ π ά λ η πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου», (Ἐφεσ. 6, 12) καὶ ἀλλαχοῦ λέγει: «τ ὸ ν ἀ γ ῶ ν α τὸν καλὸν ἠγώνισμαι» (Τιμ. 4, 7) «ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀ γ ῶ ν α τῆς πίστεως» (1 Τιμ. 6, 12) «ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν π ο λ λ ῷ ἀ γ ῶ ν ι» (1 Θεσ. 2, 2) «δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν π ρ ο κ ε ί μ ε ν ο ν ἡ μ ῖ ν ἀ γ ῶ ν α, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν» (Ἑβρ. 12, 2). Ἐντεῦθεν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ δὲν στηλιτεύουσι τὴν κακίαν μόνον ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδράνειαν, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ἠλιθιότητα ἐκείνην τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν κάμνουν χρῆσιν. κατὰ τὴν παραβολὴν τῶν ταλάντων, ἅτινα ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ δὲν κινοῦνται ἐνεργῶς ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου, ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

Τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα διέκρινε πάντοτε τὸν γνήσιον χριστιανόν, οἱ δὲ ὅμοιοι πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Λαοδικείας, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ μένωσιν οὐδέτεροι καὶ νὰ μὴ εἶναι οὔτε ψυχροὶ οὔτε θερμοί, ἀλλὰ χλιαροί, κατεδικάσθησαν καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (Ἀποκ. 3, 16).

Β. Χ. Ι.

Π. Δ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ
τ. Δ)τοῦ Παιδαγ. Ἀκαδημίας

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΩΣ & ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Η UNESCO

Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τῆς χώρας μας, ὅπου συντελεῖται ἡ κοινὴ ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις τῆς νεολαίας ἡμῶν, οἱ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί μας προσπαθοῦν καὶ δὲν θὰ παύσουν νὰ προσπαθοῦν, ὅσον καὶ ἂν εὐρυνθοῦν ἢ ὁλοκληρωθοῦν οἱ σκοποὶ τῆς ἀγωγῆς, νὰ παρέχουν ἐθνικὴν ἀγωγὴν εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας· διὰ τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ ὕψιστα ἐθνικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ πατρῷα ἰδανικὰ τὴν συνείδησιν τῆς εὐγενοῦς αὐτῶν καταγωγῆς, τὴν ἐλευθερίαν, τὸ δίκαιον, τὴν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, θεμελιώδη κοινὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ἑνὸς καλυτέρου κόσμου καὶ μιᾶς διαρκοῦς εἰρήνης.

Εἶναι ὅμως γεγονός, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίως αἱ τρομακτικαὶ συμφοραὶ δύο ἀλλεπαλλήλων παγκοσμίων πολέμων ἐντὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἔκαμαν νὰ ἀνατείλωσι νέα κοινὰ ἰδανικὰ εἰς τὴν ζωὴν τῶν Λαῶν. Ἠνάγκασαν τὰ ἐπὶ γῆς ἀλληλοσπαρασσόμενα Ἔθνη νὰ ἀναθεωρήσουν τὴν πολιτικήν των, νὰ ἀνανήψουν καὶ νὰ ἀναπροσαρμοσθοῦν ἑκόντα ἄκοντα πρὸς τὰ κοινὰ ταῦτα ἀνώτερα ἰδανικά, διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ εὐτυχίαν των,

Καὶ συνέβη ὄχι ἐν καιρῷ πανηγυρικοῦ ἑορτασμοῦ, ἐν μέσῳ ἀλαλαγμοῦ γενικῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, ἀλλ' ἐν καιρῷ παγκοσμίου συναγερμοῦ, πόνου, φρίκης καὶ ἀπογνώσεως ἡ ἀνθρωπότης νὰ λάβῃ ἐμπειρικῶς συνείδησιν τῆς ὀργανικῆς αὐτῆς ἑνότητος, τῆς συνοχῆς καὶ συνεξαρτήσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν καὶ τοῦ ἑνιαίου αὐτῆς Ἐγώ. Εἶναι ψυχολογικῶς χαρακτηριστικόν, ὅτι ὁ πόνος μᾶλλον ἢ ἡ χαρὰ ἑνώνει τοὺς ἀνθρώπους καὶ γίνεται τούτων διδάσκαλος. Συνετέλεσαν ἀκόμη αἱ τρομακτικαὶ ἐκεῖναι συμφοραὶ εἰς τὸ νὰ ἐκμαιευθῇ

ἐν μέσῳ τοιούτου παγκοσμίου συγκλονισμοῦ καὶ φρικτῶν δυστοκίας ὠδίνων δὶς 4ετοῦς ἐρυθρᾶς νυκτὸς ἀνθρωπίνου ἀλληλοσπαραγμοῦ ἡ πολυπόθητος Κοινὴ ἢ Παγκόσμιος Συνείδησις, ὡς ὑπέρτατος αὐθεντικὸς ἠθικὸς γνώμων, ῥυθμιστικὸς εἰς τὰς σχέσεις καὶ διαφορὰς τῶν Λαῶν. Καὶ οὕτω ἔφθασαν οἱ Λαοὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας των, εἰς τὴν σύλληψιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τὴν πραγμάτωσιν ἀκόμη τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Βήματος μάλιστα τοῦ ὁποίου ἔγινε πρὸ μικροῦ ἀνὰ τὸν κόσμον «Ἡ Γενικὴ Διακήρυξις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων» καὶ ἀπεκρυσταλλώθη οὕτω πρώτην φορὰν ὁ πρῶτος παγκόσμιος Καταστατικὸς αὐτῶν Χάρτης.*

Πρόλογος τῆς ἠθικῆς κοινωνίας. Τὸ παγκόσμιον τοῦτο γεγονὸς τῆς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας πλέον τῶν Λαῶν, τῆς ἀμοιβαίας σὺν τῷ χρόνῳ ἀγάπης καὶ συμπαθείας, μὲ τὴν ἵδρυσιν μάλιστα καὶ πραγμάτωσιν τοῦ Ο. Η. Ε., ἀποτελεῖ ὄντως κεφαλαιώδη σταθμὸν ἠθικῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ μέγιστον ἠθικοπολιτικὸν οἰκουμενικὸν ἐπίτευγμα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης Ἱστορίας, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς δὲν ἐξετιμήσαμεν ὅσον ἔπρεπε καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν ἐπιστεύσαμεν. Τόσον μέγα καὶ τόσον ὑψηλόν, ὥστε θὰ ἔλαβεν ἀσφαλῶς σημείωσιν τούτου ὁ Θεὸς καὶ θὰ κατεχωρίσθη εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ πρὸς τὰ ἄνω διαρκῶς παλαίοντος καὶ σκληρῶς ἀγωνιζομένου ἀνθρώπου!

Ἐὰν δ' ἐπιτραπῇ νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ πελωρία, ἡ μεγαλειώδης αὕτη Ὀργάνωσις πολιτική τις Ἐκκλησία τῶν Ἐθνῶν, πραγματοποιηθεῖσα δι' ἄλλης ὁδοῦ, διὰ τῆς Ἱστορίας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἰδίου, τοῦ δρῶντος μέσα εἰς τὴν ζωὴν ἠθικοῦ (ἡρωικοῦ) πνεύματος, ὑπὸ τοῦ σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν, πολλάκις σταυρουμένου ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῶν παθῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἀνισταμένου καὶ ἀενάως δρῶντος καὶ ἀνάγοντος ἡμᾶς πρὸς τὸν Πατέρα (Ἰωάν. κεφ. ιδ'. 6) (πρακτικοῦ) Λόγου, θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ περὶ αὐτῆς τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ῥηθέν, ὅτι καὶ «πύλαι Ἅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς»· οὐδ' αὐτὴ συνεπῶς ἡ ἐσχάτως ἀνοίξασα βαρύμοχλος, ἡ μᾶλλον ἀνθρωπο-

---

* Πρβ. Ἡ Διακήρυξις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. μετάφρασις μετ' ἐπιλόγου ὑπὸ Π. Δ. Ἀντωνοπούλου, Θεσσαλονίκη 1950—ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τεῦχος Μαρτίου - Ἀπριλίου 1950.

φθόρος, σκοτεινή, χαώδης καὶ μάλιστα Σατανικὴ ἐσχάτη τῶν «πυλῶν τοῦ Ἅδου!» Θὰ ὑπερισχύση ἀσφαλῶς ὡς προϊὸν καὶ ἵδρυμα ἐπίσης τοῦ ἠθικοῦ (ἡρωικοῦ) ἐν τῇ ζωῇ πνεύματος, τοῦ ἐν ἡμῖν Θείου καὶ θὰ ζήση ὡς ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ μόνη λυτρωτικὴ κίνησις καὶ διέξοδος τῶν Λαῶν, ὅσον ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ πρόδρομος θρησκευτικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ νέα Κοινωνία. Καὶ τὰ Ἔθνη εἰς τὴν νέαν ταύτην περίοδον τῆς ζωῆς, ὡς Πολιτεῖαι αὐθύπαρκτοι κατὰ τὴν νέαν ταύτην φωτεινὴν ἐν συνεννοήσει καὶ συνεργασίᾳ σταδιοδρομίαν των, μὲ τὴν κτηθεῖσαν ἱστορικήν των συνείδησιν καὶ ἐν ὄψει τῆς διαμορφωθείσης μεταπολεμικῶς νέας πραγματικότητος, θὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς «δομήν», τὰ διαρθρωθέντα ὀργανικῶς εἰς Ἰδεοπνευματικὴν ἑνότητα λειτουργικὰ μέλη της καὶ τὰ συνυπεύθυνα ἠθικὰ εἰς τοὺς κοινοὺς περαιτέρω σκοποὺς στηρίγματά της. Ἐν τῇ φυσικῇ πολλαπλότητί των, τῇ αὐτοτελείᾳ καὶ ἰδιορρυθμίᾳ των πάντοτε, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀμοιβαίᾳ συμπαθείᾳ, τῷ ἀμοιβαίῳ σεβασμῷ καὶ τῇ συναισθήσει τοῦ κατανοηθέντος ἤδη ὑψηλοτέρου τούτου προορισμοῦ των, ἡνωμένα ἰδεοπνευματικῶς, πέπρωται νὰ ἀποτελέσωσι τὸ ζωντανὸν παλλόμενον περιεχόμενον αὐτῆς, τὸ περιεχόμενον τῆς διαρκῶς ὀργανικῶς ὁλοκληρουμένης καὶ ἱστορικῶς πραγματοποιουμένης ἀνωτάτης ταύτης «δεούσης» κοινωνικῆς μορφῆς, ὡς ἀκροτάτης ἠθικῆς διαμορφώσεως συλλήβδην τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐν τῇ γῇ. Δὲν εἶναι μόνον γεγονὸς ὅτι συνελήφθη δὶς ἐν ὥρᾳ πόνου ἡ μορφὴ τῆς «δεούσης» ταύτης ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀλλ᾽ ὅτι ἐδημιουργήθη ἐσωτερικῶς πλέον, φυσιολογικῶς καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἱστορικὴ ψυχικὴ κλίσις. Καὶ τὸ δι᾽ αἱμάτων κτηθὲν ἐμπειρικὸν τοῦτο ἰδεῶδες θὰ ἰσχύη καὶ εἰς τὸ μέλλον ὡς ἐπιδιωκόμενον συνειδητῶς πλέον αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον χρέος ἢ ὕψιστον ἀγαθόν, ὅπως ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ καλοῦ διὰ τῆς τέχνης. Ἄνευ αὐτοῦ τῇ ἀληθείᾳ θὰ βλέπῃ ἑαυτὴν ἡ ἀνθρωπότης ἀνιάτως φθειρομένην εἰς τὸ διηνεκές, ὡς σύνολον δὲ ἄνευ αὐτοῦ (τῆς πραγματώσεως τῆς Ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος) δὲν θὰ ἔχῃ κανὲν πλέον μέλλον καὶ κανένα σκοπόν.

Πρὸς πραγμάτωσιν νέων ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν. Ὑπὸ τὴν διέπουσαν πάσας τὰς Πολιτείας κεντρικὴν ὀργανωτικὴν ταύτην Ἰδέαν τῆς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας τῶν Λαῶν καὶ τὸ ἐπιδιωκόμενον συνεπῶς ἀπὸ κοινοῦ συνυπευθύνως κοινὸν λειτουργικὸν ἰδεῶδες, ὕψιστος καὶ τελικὸς ἐφεξῆς σκοπὸς καὶ καθῆκον ἑκά-

στης Πολιτείας δὲν δύναται νὰ εἶναι πλέον ἡ βία καὶ ἡ κατάκτησις, ἀλλ' ἡ ἄνευ φόβου ἐλευθέρα ἀποκελύφωσις τῶν δυνάμεών της καὶ ἡ δημιουργία ἰδίου ἰδιορρύθμου οἰκονομικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου νὰ δύναται τὸ ἄτομον ἐλευθέρως νὰ ἐκτυλίσση τὰς λαχούσας αὐτῷ δυνάμεις διὰ νὰ αὐτοδημιουργηθῇ. Καὶ εἰς τοῦτο δέον νὰ βοηθῆται ὄχι μόνον ἀρνητικῶς ὑπ' αὐτῆς, ὡς πολιτείας «δικαίου» ἢ δικαιϊκῆς,* τάξεως καὶ ἀσφαλείας μόνον, ἀλλὰ π ρ ὸ π α ν τ ὸ ς θ ε τ ι κ ῶ ς δ ι ὰ τ ῆ ς ἀ γ ω γ ῆ ς κ α ὶ π α ι δ ε ί α ς, ὡς Πολιτείας «πολιτισμοῦ», ὡς «πολιτιστικῆς» Πολιτείας, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ εἰς ὃ ἀνήκει συνόλου. Οὕτω δ' ἑκάστη ὡς σύνολον ἐσωτερικῶς ἀενάως αὐτοκαλλιεργούμενον καὶ πρὸς τὴν «δέουσαν» Πολιτείαν ἀνατεῖνον πάντοτε καὶ αὐτοεξελισσόμενον, δ ι α κ ο ν ο ύ μ ε ν ο ν ὑπὸ τῶν μελῶν του, ὡς ἐν πραγματοποιήσει Ἰδέας, καὶ δ ι α κ ο ν ο ῦ ν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν ἀέναον ὄντωσιν τῆς ὑπερκειμένης αὐτῆς Ἰδέας, ἐν τῇ ὑψηλῇ ταύτῃ διττῇ ὑπηρεσίᾳ του νὰ διαβλέπῃ καὶ τὴν μόνην περαιτέρω τελειοποίησίν του λειτουργικῶς καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ὕψιστον αὐτοῦ προορισμόν. Διότι ἄνευ διακονίας, ἄνευ θητείας εἴς τι ὑπὲρ ἀτομικὸν πνεῦμα, εἰς τὴν Ἰδέαν ἢ εἰς τοὺς ἀνωτέρους σκοποὺς τῆς ζωῆς ἢ τοῦ πνεύματος, ὡς διδάσκει ἡ Κοινωνιολογία, οὐδεμία οὐδαμοῦ ὑπ' οὐδενὸς ἀτόμου ἢ Λαοῦ τελειοποίησις τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων εἴτε ἀτομικῶν εἴτε συλλογικῶν εἶναι δυνατή.

Ἡ πολιτικὴ ἀνακαλύπτει οὕτω διὰ μέσου τόσων ἱστορικῶν περιπετειῶν, ἰδίῳ καμάτῳ, ἀπηλλαγμένη τοῦ τυφλώττοντος αὐτὴν συμφύτου ἀνθρωπίνου πάθους, τὸν ὀρθὸν δρόμον της καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν φυσικήν, τὴν ἀπ' αἰώνων ἀπόκρυφον ὡραίαν εὐρεῖαν κοίτην της, ὡς ἐφαντάσθησαν καὶ παρέστησαν αὐτὴν ὁ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, Ἠ θ ι κ ο π ο ι ε ῖ τ α ι! Οἱ δὲ χειριζόμενοι αὐτὴν πολιτικοί, μεγάλοι αὐτοὶ ἡγέται καὶ παιδαγωγοὶ ἐν ταὐτῷ τῶν Λαῶν, οἱ διοικοῦντες, ἐμπνέοντες καὶ δίδοντες νόημα καὶ κατεύθυνσιν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ζωῆς τούτων δὲν χρειάζεται πλέον νὰ εἶναι ὡς μέχρι τοῦδε περιπόνηροι διπλωμάται, τυλίσσοντες καὶ τυλισσόμενοι, ἀλλ' εὐθεῖς, εὐθυτενεῖς καὶ εὐθύγλωσσοι ἁπλοῖ τῶν Λαῶν ἡγήτορες, συνδέοντες ἀρρήκτως τὴν ἀρετὴν μὲ τοὺς ὑψηλοὺς ὁραματισμοὺς τοῦ

---

* Ὁ ὅρος «δικαιϊκὸς» εἰσήχθη εἰς τὴν ἐπιστήμην τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Π. Βιζουκίδου ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν ὅρον «νομικὸς» μὴ ἀποδίδοντα τὸν πρῶτον.

«πρέποντος», τὴν φιλοσοφικὴν δὲ σκέψιν μὲ τὴν διοικητικὴν περίνοιαν καὶ τὴν πραγματοποιὸν δύναμιν καὶ δεξιοτεχνίαν.

Ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐγερθεῖσα ἔρις, ἂν τὸ ἄτομον εἶναι ἐδῶ διὰ τὴν Πολιτείαν ἢ ἡ Πολιτεία διὰ τὸ ἄτομον, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὀρθὴ ἢ λελυμένη. Διότι τὸ ἄτομον δὲν εἶναι μόνον διὰ τὴν Πολιτείαν ἐδῶ, ἀλλ' ὡς πρωταρχικὴ καὶ ὑπαρξιακῶς ἢ μᾶλλον ἐξηκριβωμένη πραγματικότης καὶ διὰ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον παραγνωρίζεται δυστυχῶς ἢ καταπνίγεται, ὅπως βλέπομεν, εἰς τὰ ὁλοκληρωτικὰ λεγόμενα Κράτη. Εἶναι ἐδῶ καὶ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσωπικὴν τελειοποίησιν, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν πρώτιστα πάντων τοῦ ἰδίου αὐτοῦ αἰωνίου προορισμοῦ: Νὰ εἶναι πρὸ πάντων ἄνθρωπος ἢ ἀκριβέστερον νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ναί, εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' εἶναι προσέτι ἐδῶ, ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας, διὰ τὴν πραγμάτωσιν πολλάκις ἀξιῶν νέων ἰσχυουσῶν ὑπὲρ πάντα χρόνον καὶ τόπον, ὧν ἐνίοτε εἶναι φορεὺς καὶ ὄργανον τὸ πρωτοπόρον καὶ ἐξαιρετικὸν ἄτομον. Εἰς τὸ ἔργον του δὲ τοῦτο—ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐξέλιξις—δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀντιμέτωπον τῆς ἀτελοῦς ἢ φαύλης Πολιτείας (Σωκράτης, Χριστὸς κ. ἄ.). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὡς μέλος τῆς Πολιτείας εἰς ἣν ἀνήκει καὶ διαβιοῖ τὸ ἄτομον, εἶναι δεδομένον ὄχι αὐτὴν οἵα εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν λειτουργίαν της, οἵα ἔπρεπε νὰ εἶναι, τὴν τελειοποίησίν της νὰ διακονῇ καὶ διακονοῦν νὰ τελειοποιῇ διὰ τῆς χρήσεως τὰς δυνάμεις του, προάγον διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ ἐκείνης συνάμα τὴν τελειοποίησιν. Οὕτω αἱ Ἰδέαι, τὸ μέλλον συλλαμβάνεται, ζῇ καὶ ἀναπνέει, ἐνσαρκοῦται εἰς τὸ ἑκάστοτε παρόν,

Οὔτε ἡ Πολιτεία ὡς ὀργανωτικὴ ὁλότης εἶναι μόνον διὰ τὸ ἄτομον ἐδῶ, τὸ μεμονωμένον ἄτομον, ἀλλ' ὡς σύνολον μὲ ἴδιον περαιτέρω νόημα καὶ σκοπὸν καὶ διὰ τὴν πραγμάτωσιν, ὡς εἴπομεν, τῆς «δεούσης» κοινωνίας, ὡς καὶ ἄλλων ἰδίων καὶ κοινῶν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων Πολιτειῶν πολιτιστικῶν ἰδεωδῶν, τόσον ἐνδοκρατικῶς ὅσον καὶ διακρατικῶς κατὰ τὰς εἰρημένας συγχρόνους καὶ ἀληθῶς προοδευτικὰς ἀντιλήψεις. Ὅπως δὲ ἐντὸς τοῦ πλαισίου της ἕκαστον ἄτομον, ὁμὰς ἀτόμων ἢ τάξις κοινωνική, ὀφείλουν νὰ μετέχουν συνυπευθύνως διὰ τῆς προβολῆς ὅλων τῶν ἱκανοτήτων των εἰς τὸ κοινὸν ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτῆς—παρὰ τὸ μωρόν, ὀλέθριον, ἀποσυνθετικὸν καὶ αὐτόχρημα σατανικὸν κήρυγμα «τῆς πάλης τῶν τάξεων»—οὕτω καὶ αὐτη, ἡ Πολιτεία, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νῦν ἐντὸς τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Διότι αὐτὸς εἶναι κατὰ βάθος ὁ ἐπιστημονικῶς ἐξακριβωθεὶς θεμελιώδης βιολογικὸς

νόμος τῆς ζωῆς ἰσχύων καὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωήν: «Ὁρμὴ πρὸς ὀργανικὴν ὁλότητα, πρὸς σύνολον, καὶ ζῆν λειτουργικῶς (τὸ ἄτομον) ἐν τῷ συνόλῳ»· «μορφὴ» δὲ ἢ «μορφοῦν» τὸ νόημα αὐτῆς ἐν τῇ ἐξελίξει της. Εἰς αὐτὸν ἀνάγονται καὶ οἱ τὴν βάσιν πάσης κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ προόδου ἀποτελοῦντες θεμελιώδεις νόμοι τῆς κοινωνικῆς πειθαρχίας, καθὼς καὶ ὁ διέπων τὴν ζωὴν καθόλου ὑπέρτατος ἠθικοπαιδαγωγικὸς νόμος τῆς διακονίας, τῆς διακονίας εἰς τὴν Ἰδέαν, εἰς τὸ ὑπερατομικὸν πνεῦμα ἢ εἰς τοὺς ἀνωτέρους σκοποὺς τῆς ζωῆς ἢ τοῦ πνεύματος. Ἄνευ τούτων εἴπομεν οὐδεμία τελειοποίησις. Ἰσχύουν δὲ τόσον οἱ νόμοι οὗτοι διὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰς ἐπὶ μέρους κοινωνίας ὡς σύνολα-ἄτομα, ὅσον καὶ διὰ τοὺς Λαοὺς αὐτοὺς καὶ τὰς Πολιτείας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀνθρωπότητος. Θὰ ἰσχύουν δὲ ἴσως καὶ δι᾽ αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ συνόλῳ της (τοῦτο διαφεύγει τὴν ἐμπειρίαν μας) ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σύμπαντος. Διότι τὸ πᾶν εὑρίσκεται ἐν αὐτῷ ἐν συνοχῇ καὶ ἀλληλεξαρτήσει. Διὸ τὸ παλαιὸν τριαδικὸν σύνθημα ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης, ἀντικατεστάθη ἢ συνεπληρώθη μὲ τὸ ἐπιστημονικώτερον σύγχρονον, πανάληθες: ἀλληλεξάρτησις, ἀλληλεπίδρασις, ἀλληλεγγύη.

Οἱ Λαοὶ τείνουν οἴκοθεν εἰς δημοκρατικοποίησιν καὶ θὰ τείνουν πάντοτε ὀρθότερον οἱ μὴ σπεύδοντες ὅσῳ περισσότερον ὡριμάζουν. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ βαθύτερος προορισμός των, ὁμοταγὴς πρὸς τὴν σύμφυτον ὁρμὴν τῆς τελειοποιήσεώς των. Δὲν εἶναι ὅμως ζήτημα «γούστου» ἢ «μόδας». Δὲν εἶναι εὔκολον οὔτε ἀκίνδυνον πρὶν ὁ ἄνθρωπος καταστῇ κατ᾽ ἀρχὴν ἐσωτερικῶς ἐλεύθερος, αὐτόνομος προσωπικότης, ὡς ἐπιδιώκεται διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως. Δὲν εἶναι εὔκολον, πρὶν τὸ πνεῦμα ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ τὰς τυφλὰς φυσικὰς ὁρμὰς καὶ τὸ πάθος καὶ πρὶν ταυτισθῇ πως ἢ προσανατολισθῇ ἡ βούλησίς του μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἰδέας τοῦ «πρέποντος» ἢ τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Διότι τότε μόνον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ των ταύτῃ (ἄτομα ἢ Λαοὶ) δύνανται νὰ γίνωσιν αὐτοὶ ζωντανοὶ συνειδητοὶ φρρεῖς καὶ τῶν νόμων τῆς Πολιτείας. Δὲν θὰ θεωροῦν αὐτοὺς ζυγὸν ξένον ἐπιβαλλόμενον ἔξωθεν εἰς αὐτούς, ἐπὶ τῆς φύσεώς των, ἐπὶ τῶν ἀγρίων παθῶν καὶ τῶν φυσικῶν των ὁρμῶν, ἀλλ᾽ ἔκφρασιν τοῦ συνανθρωπευομένου πνεύματός των, τῆς ἐλευθέρας θελήσεώς των, ἔκφρασιν τῆς οὐσίας των ταύτης καὶ θὰ εἶναι τότε οἱ ἴδιοι συνειδητῶς ὑπεύθυνοι καὶ αὐθόρμητοι φυσικοὶ φύλακες

καὶ ὑπερασπισταὶ αὐτῶν. Τοῦτο εἶναι τὸ νόημα τῆς Δημοκρατίας: Ὅτι ὁ μονάρχης νόμος «ὁ πάντων βασιλεύς», ὡς βούλησις ρυθμιστικὴ ἐξωτερικὴ μετετοπίσθη ἔξωθεν πρὸς τὰ ἔνδον, κατενεμήθη καὶ ἐβλάστησεν εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων, μετουσιώθη εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς καρδίας τῶν δημοτῶν - πολιτῶν καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κρατεῖ, ἀσφαλῶς δι᾽ ὅλων, ἐκεῖθεν πάλιν μοναρχεῖ ἐφ᾽ ὅλων δι᾽ ὅλων! Ἐκ τῶν ἔνδον ὅμως ἀκτινοβολεῖ ἡ δύναμίς του, ὁδηγεῖ καὶ κατευθύνει, διότι ἐκεῖ ὡς ἰθύνουσα βούλησις ἔχει τὸν θρόνον καὶ τὸ ἀγκυροβόλιόν του. Ἐκ τοῦ ἔθους δὲ τοῦ νόμου ἐγγεννᾶται βαθμιαίως τὸ ἦθος εἰς τοὺς πολίτας.

Δημοκρατικὴ Πολιτεία σημαίνει: Κοινωνίαν ἐλευθέρων (ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς) ἀνθρώπων, συνανηκόντων, συνυπευθύνων, σεβομένων τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν, πιστευόντων εἰς τὴν ἰδέαν τῆς «δεούσης» κοινωνίας καὶ ἀγωνιζομένων καὶ ἱκανῶν διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο προϋποθέτει πρώτιστα πάντων ἐσωτερικὴν ὑπερνίκησιν, δηλαδὴ ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὸ ἔνστικτον, ἡγεσίαν τοῦ πνεύματος, συναίσθησιν κοινῆς εὐθύνης, ἀνεπτυγμένην ἐγρηγοροῦσαν, ἠθικὴν συνείδησιν καὶ πραγματοποιὸν δύναμιν καὶ ἱκανότητα. Ὡς τοιοῦτον δὲ συγκεντρώνει τὴν ἀνθρωπίνην ἀποστολὴν καὶ συμπίπτει μὲ τὸ νόημα καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς γενικῶς καὶ ἰδίᾳ τῆς πολιτειακῆς ἀγωγῆς. Ἡ δύναμις καὶ ἀξία τῆς Δημοκρατικῆς Πολιτείας προφανῶς κεῖται εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ καὶ **τὸν κοινωνικὸν δυναμισμὸν τῶν** πολιτῶν της, ὅστις ἐγκλείει ὅλην τὴν πραγματοποιὸν δύναμιν καὶ ἱκανότητα. Κοινωνικὸς δὲ δυναμισμὸς δὲν δύναται νὰ νοηθῇ, ἂν τὸ ἄτομον δὲν ἀγαπήσῃ τὴν κοινωνίαν ὡς ἐπέκτασιν τοῦ ἰδίου του Ἐγώ, ἂν δὲν γίνῃ φορεὺς τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν καὶ ἰδεωδῶν, ὥστε τὸ σύνολον νὰ ζῇ καὶ νὰ δρᾷ ἐντὸς αὐτοῦ μὲ φυσιογνωμίαν ἀτομικήν, ἢ αὐτὸ τὸ ἄτομον, νὰ ἔχῃ παλμὸν καὶ ἀκτινοβολίαν κοινωνικὴν ἐντὸς τοῦ συνόλου. Ἕνεκα τούτου ἀρίστη ἐσωτερικὴ πολιτικὴ εἰς οἱανδήποτε Πολιτείαν, ἀλλ᾽ ἰδίως δημοκρατικήν, ἐθεωρήθη καὶ εἶναι πάντοτε ἡ μορφωτικὴ ἢ ἐκπαιδευτικὴ πολιτική, χάριν τῆς διαρκοῦς ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ αὐτοπραγματώσεως (διατηρήσεως καὶ προαγωγῆς) τῆς οὐσίας καὶ τοῦ νοήματος τῆς δημοκρατικῆς Πολιτείας. Ἑπομένως ἡ ἀγωγὴ εἶναι ὁ νόμος τῆς ζωῆς της, τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς της, αὐτὴ ἡ οὐσία της ἐν κινήσει ἢ ἀενάῳ πραγματοποιήσει. Ὁ δὲ κυριώτερος μορφωτικὸς παράγων αὐτῆς εἶναι τὸ Σχολεῖον, εἶναι ἡ «κόρη» τοῦ ὀφθαλμοῦ της, ὡς ἐργαστήριον ἐλευθέρων, αὐ-

τονόμων προσωπικοτήτων. Καὶ ψυχὴ πάλιν τούτου ἡ προσωπικότης τοῦ Διδασκάλου, ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ πίστις του.

Καὶ ὁ Διδάσκαλος, ἰδιότυπος ἐν τῷ ἐπαγγέλματί του, ὡς ὄργανον τῆς δημοκρατικῆς Πολιτείας ὀφείλει πρῶτον νὰ ἀνταποκριθῇ ὑπευθύνως εἰς τὴν ἀποστολήν του, εἰς τὴν ἱεράν του κλῆσιν: Νὰ διαπλάσῃ πρῶτον ἀνθρώπους καὶ δεύτερον πολίτας ἀνήκοντας εἰς ὡρισμένην Δημοκρατίαν. Τὸ πρῶτον δὲν καλύπτει πλήρως τὸ δεύτερον, τὸ δεύτερον δὲν δύναται νὰ νοηθῇ οὔτε νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ τοῦ πρώτου. Διὰ τοῦτο ὁ Διδάσκαλος ἐν τῇ Πολιτείᾳ εὑρίσκεται πάντοτε μεταξὺ τῆς κυρίως ἱερᾶς του ἀποστολῆς, τῆς ἱερᾶς του κλήσεως καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Πολιτείας. Καὶ αἱ δύο εἰς τὰς «δεούσας» Πολιτείας συμπίπτουν, εἰς τὰς φαύλας διΐστανται.

* * *

Πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου. Γεννηθήτω τὸ θέλημά Σου!

Τὸ ἀπ᾽ αἰώνων δυσεπίλυτον πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ἀγωγῆς ἐν ὄψει τῆς διαμορφωθείσης νέας πραγματικότητος, τῆς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας τῶν Λαῶν καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἱδρύσεως παγκοσμίου Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν, λαμβάνει κατ᾽ ἀνάγκην νέον περιεχόμενον, σύμφωνον πρὸς τὰς νέας ταύτας ἀρχὰς καὶ ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὑψηλότερον τελικὸν νόημα, συνεπῶς καὶ νέας ὁριστικὰς λύσεις. Οἱ σκοποί τῆς ἀγωγῆς εὐρύνονται, διαρθροῦνται καὶ ὁλοκληροῦνται μὲ τὰ νέα κοινὰ ἰδεώδη, τὰ μέσα καὶ αἱ μέθοδοι αὐτῆς ἐπίσης ἀναθεωροῦνται πανταχοῦ καὶ συγχρονίζονται, ἄλλα δέ τινα προκύπτοντα ἐπὶ μέρους προβλήματα συζητοῦνται πρὸς συντονισμὸν καὶ ἀναμένουν ἐπειγόντως τὴν λύσιν των, διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ἑνὸς καλυτέρου κόσμου καὶ μιᾶς διαρκοῦς εἰρήνης. Ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω ὡς κεφαλαιώδης σταθμὸς τῆς ἠθικῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς καὶ τὸ μέγα ἠθικοπολιτικὸν οἰκουμενικὸν ἐπίτευγμα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, γίνεται βάθρον, ἀφετηρία πρὸς νέας μεγαλειώδεις ἐξελίξεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ 2οῦ αἰῶνος προβάλλεται κατόπιν τούτων ἀμείλικτον πανταχόθεν τὸ μέγα καὶ ἀγωνιῶδες ἐρώτημα: Ποία θὰ εἶναι ἡ μέλλουσσα ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τῶν Λαῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της; Τὸ πρόβλημα ὅθεν τῆς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας τῶν Λαῶν συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὸ κεντρικὸν τοῦτο πρόβλημα τῆς μελλοντικῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν Λαῶν, μὲ τὸ πρόβλημα τῶν προβλημάτων ὡς ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Kant.

Τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον φορεύς, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, τῶν ὑπερόχων ἱστορικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ προγονικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος, ἐν τῇ συνειδήσει τῆς συνεχιζομένης ἐκπολιτιστικῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἔθνους καὶ ἐν πλήρει συνειδήσει τῶν ἀνωτέρω νέων ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν, καλεῖται νὰ συνεργασθῇ εἰς τὴν παγκόσμιον ταύτην γνώριμον κίνησιν καὶ ἐνισχύσῃ αὐτήν. Ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ ὑστερήσῃ. Ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ὑστερήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πρωτοστατήσῃ κατὰ τὰς μεγάλας ἐθνικὰς παραδόσεις του εἰς τὰς νέας ταύτας κοινὰς ἐκπολιτιστικάς ἐξορμήσεις ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, χωρὶς βέβαια νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ἐθνικάς του ἐπάλξεις ἢ νὰ ἀφήσῃ, ὡς φοβοῦνταί τινες, νὰ ἀτονήσῃ τὸ ἐθνικόν του φρόνημα, ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων ἐνδεχομένως τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἔθνους κατωτέρων ἢ ἀνεξελίκτων γειτονικῶν Λαῶν. Διότι ἐδῶ ἴσως νὰ βλέπωσί τινες τὸ ἰδικόν μας πρόβλημα. Ἂν πρέπῃ ὁ φόβος οὗτος, παρὰ τάς ὑποχρεώσεις τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὸν Ο. Η. Ε. καὶ τὴν δημιουργηθεῖσαν καὶ ὁλονὲν αὐξανομένην διεθνῆ ἀλληλεξάρτησιν καὶ ἀλληλεγγύην, νὰ καταστήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον ἀπὸ τοῦ Δημοτικοῦ μέχρι τοῦ Πανεπιστημίου διστακτικὸν καὶ ἴσως ὀπισθοδρομικὸν ἢ ἀμβλὺ καὶ ἀδιάφορον πρὸς τὰ γεννηθέντα νέα ταῦτα κοινὰ καὶ σωτήρια ἰδανικὰ τῆς ζωῆς—ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ ἓν ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζει, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ κατοχυρώσῃ τὸ ἕτερον. Ἢ ἀπ' ἐναντίας νὰ γίνῃ σημαιοφόρον εἰς τὸν διεθνῆ στίβον, παρασκευάζον καὶ ἐμπνέον τὰς νέας γενεὰς διὰ μὲν τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων νὰ προτάσσουν εἰς τὰς σκοτεινὰς βαρβάρους δυνάμεις ἐς ἀεὶ τὸ θρυλικὸν ΟΧΙ, διὰ δὲ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ πνεύματός του νὰ διαλύῃ τά σκότη καὶ συνενθουσιῶν καὶ συγκατανεῦον, προβαδίζον, εἰς τὸν κόσμον νὰ προτάσσῃ θετικῶς, ὅπως μετὰ τὰ Μηδικά, τὸ ἀθάνατον πολιτιστικὸν ΝΑΙ!

Ἡ ἀγωγή, ὡς φαίνεται, δὲν εἶναι πλέον ἀτομικὴ μόνον ὑπόθεσις, οὔτε ἀπολύτως μόνον Πολιτειακὴ ὡς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ κάτι περισσότερον, ἔγινεν ὑπὸ τὴν παγκόσμιον ὀργανωτικὴν ταύτην Ἰδέαν τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ τὴν πίεσιν τῶν γεγονότων κοινὴ τῶν λαῶν ὑπόθεσις, γενικὸν ἢ οἰκουνομικὸν ἔντινι μέτρῳ πρόβλημα, ἀπαιτοῦν ὑψηλοτέραν τινὰ ὀργάνωσιν καὶ συντονισμὸν καὶ ὡς τοιοῦτον, καθολικὸν τοῦ εἴδους, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ τὸ ἀντικρύσωμεν, νὰ τὸ ἀντικρύσῃ μία ὑγιής, ἐμπνευσμένη καὶ πολυόμματος μεθοδικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τόσον ἐθνικῶς ὅσον καὶ διεθνιστικῶς, ἐνδοκρατικῶς ὅσον καὶ διακρατικῶς. Εἶναι ἄλλως τε γνωστὸν ὅτι, ὅπου καὶ ὅταν διὰ τῆς

ἐξελίξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τῆς ἀδυσωπήτου ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων ἀναγνωρίζονται καὶ τίθενται εἰς πραγματοποίησιν νέα ἀνώτερα ἰδανικὰ μεταξὺ τῶν Λαῶν διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν των, ἐκεῖ ἡ ἀγωγὴ κυρίως καὶ ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν εἶναι κεκλημένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, διάδοσιν καὶ πραγμάτωσιν τούτων, εἶναι τεταγμένη εἰς τὸ νὰ καταστήση αὐτὰ κοινὸν κτῆμα τῶν ἐπιγιγνομένων γενεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλ' ἡ λύσις τόσον κεντρικοῦ, τοιαύτης βαρύτητος, καὶ τόσον δυσχεροῦς προβλήματος δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπεται μονομερῶς καὶ μυωπικῶς μόνον εἰς τὸ ἀπεγνωσμένως σήμερον ἐν μέσῳ μυρίων πειρασμῶν ἀγωνιζόμενον Σχολεῖον. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι καὶ ἡ ζωὴ μορφώνει, ἡ ζωὴ τῆς οἰκογενείας, ἡ ζωὴ τῆς Πολιτείας καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἵνα ὀνομάσωμεν τοὺς κεφαλαιώδεις μόνον αὐτῆς παράγοντας. Ἡ λύσις του ἀπαιτεῖ ἐπειγόντως τὴν ὀργάνωσιν, τὸν ἠθικὸν ἐπανοπλισμὸν καὶ συντονισμὸν ὅλων τούτων τῶν παραγόντων καὶ ὅλων τῶν διαχύτων ἀκόμη ἠθικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, προκειμένου νὰ δοθῇ πανστρατιᾷ, εἰ δυνατόν, ἡ τελικὴ μάχη, ὄχι μόνον διὰ τὴν λύσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νίκην τοῦ ἀγαθοῦ, διὰ τὴν κυριαρχίαν ἢ ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Πνεύματος, ἣν ἐπὶ δύο χιλιάδας ἔτη ἀκινητῶν μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας! ἐπικαλεῖται ὁ Χριστιανικὸς κόσμος καθ' ἡμέραν ἐν τῇ Κυριακῇ του προσευχῇ, χάριν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ λύσις του λοιπὸν ἀπαιτεῖ ἄνευ ἀναβολῆς σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν ὑψηλότερον ἐκεῖνον συντονισμὸν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδεωδῶν τῶν Λαῶν, τὴν ἵδρυσιν μάλιστα παρ' ἑκάστῃ Πολιτείᾳ Διευθύνσεως Συντονισμοῦ ὅλων τῶν μνημονευθέντων βασικῶν καὶ διαχύτων ἔτι παραγόντων, ὅπως εἰς τὸν στρατὸν τῶν διαφόρων ὅπλων, καὶ τὴν συγκορύφωσιν κατόπιν τούτων εἰς μίαν ἀκροτάτην Διεύθυνσιν Παγκοσμίου Ἐκπαιδευτικῆς Ἑνώσεως παρὰ τῷ Ὀργανισμῷ Ἡνωμένων Ἐθνῶν.* Διατὶ τὸ κακὸν μόνον νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα ταύτην νὰ ὀργανοῦται εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας του καὶ ὄχι τὸ ἀγαθόν; Ὄχι οἱ ῥηθέντες ἀνωτέρω ἐνδεδειγμένοι ὑπεύθυνοι παράγοντες, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι διάχυτοι δυνάμεις τοῦ ἀγαθοῦ;

(Συνεχίζεται)

---

* Γραφεῖον παγκοσμίου ἐκπαιδευτικῆς ἑνώσεως ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα εἴχομεν εὐχηθῆ ὅπως ἱδρυθῇ παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε. ἀπὸ του 1924 εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν: Περισσότερον φῶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Λαῶν, Π. Δ. Ἀντωνοπούλου, Χανιά 1924, ὡς καὶ βραδύτερον εἰς τὸ βιβλίον ἡμῶν: Πρὸς τοὺς μέλλοντας διδασκάλους καὶ τοὺς κοινωνικοὺς ἡγέτας σ. 87, Θεσσαλονίκη 1945.

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ὑπὸ ERNST BENZ*

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔχει ἐκδηλωθῆ ἐν Γερμανίᾳ καταφανῶς ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τὰ αἴτια τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ποικίλα. Ἐν πρώτοις κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον καὶ περισσότερον ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ ἐντεῦθεν ἔγινεν ἓν εἶδος ἐκ νέου ἀνακυλύψεως τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκ νέου αὕτη ἀνακάλυψις δὲν συνίστατο μόνον εἰς τὸ ὅτι ἐπιφανεῖς προτεστάνται θεολόγοι, ὡς ὁ Adolf Deissmann καὶ ὁ Friedrich Heiler, διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν των ἔργων καὶ τῶν διαλέξεών των ἀφύπνισαν νέαν κατανόησιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὅτι εὐρύτεροι κύκλοι τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πολέμου ἐγνώρισαν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἱεροτελεστίας της, ἠδυνήθησαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωήν της καὶ ἀπεκόμισαν βαθείας πρὸ

---

* Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου τυγχάνει Καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Marburg καὶ Διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου. Μέγα μέρος τῶν ἄχρι τοῦδε ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ δημοσιευμάτων εἶναι μελέται μὲ θέμα τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀποστολήν αὐτῆς εἰς τὸν δυτικὸν χριστιανικὸν κόσμον. Μετασχὼν τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὡς προσκεκλημένος ἀντιπρόσωπος τῆς γερμανικῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης παρέμεινε μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῶν ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν Θεσ)νίκῃ. Ἐνταῦθα ἔγραψε καὶ τὸ παρὸν ἄρθρον διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ» ἀναθέσας εἰς ἡμᾶς τὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ. Ἐκπληροῦντες εὐχαρίστως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγαπητοῦ διδασκάλου καὶ φίλου πιστεύομεν, ὅτι ἐπιτελοῦμεν συγχρόνως καὶ μικρὰν ἐξυπηρέτησιν εἰς τὸν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὸν καὶ θεολογικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ κρατῆται τακτικῶς ἐνήμερος τῶν περὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἔξω συμβαινόντων σήμερον. Ὡς ἐπιτυχοῦσαν τὴν διὰ προσπάθειαν ἡμῶν θὰ ἐθεωροῦμεν, ἂν ἐκ τῶν πενιχρῶν ἀφορμῶν, τὰς ὁποίας τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων ἡμῶν τοῦ τε παρόντος καὶ προγενεστέρων δίδομεν, ἀφυπνίζετο καὶ παρ' ἡμῖν γενικώτερον ἔμπρακτον ἐνδιαφέρον περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ γνωστοποιουμένων φιλορθοδόξων κινήσεων καὶ κατεβάλλοντο προσπάθειαι ἠθικῆς ἐνισχύσεως αὐτῶν ἀπὸ μέρους κυρίως τοῦ ὑπερεθνικοῦ κέντρου τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Ὁ μεταφραστής, ***Ἰωάννης Ὀρ. Καλογήρου***).

πάντων ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ὡραιότητα τῆς ὀρθοδόξου θείας λατρείας. Ἡ προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν παλαιὰν καὶ σεβασμίαν ταύτην Ἐκκλησίαν συνέτεινεν ἰσχυρῶς εἰς τὸ νὰ διαλυθοῦν καὶ παραμερισθοῦν αἱ προκαταλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐκ παραδόσεως ἦσαν συνυφασμέναι μὲ τὴν περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀντίληψιν, ὅτι δῆθεν ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι δογματικῶς καὶ πνευματικῶς «ἀπονεκρωμένη» καὶ ὅτι δῆθεν εἶναι πλέον αὕτη μόνον «σεβάσμια ἐρείπια», Τὸ βίωμα τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου θείας λατρείας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ὀρθοδόξου ἐν τῇ πίστει ἐμμονῆς καὶ βεβαιότητος ἐγέννησαν εἰς πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔσχον τὸ βίωμα τοῦτο, τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἰσχυρὰν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν δύναμιν καὶ ὅτι εἶναι αὕτη ζῶσα καὶ παραγωγικὴ μορφὴ τοῦ χριστιανισμοῦ.

2) Ὡς ἡ ἔκβασις τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἡ μπολσεβικικὴ ἐπανάστασις ἐν Ρωσσίᾳ ὡδήγησε πλῆθος Ρώσσων ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, Κληρικῶν καὶ Θεολόγων, ὡς πρόσφυγας εἰς τὴν Γερμανίαν, οὕτως ἔφερε καὶ ἡ ἔκβασις τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου νέον κῦμα ὀρθοδόξων προσφύγων, Ἐπισκόπων, Ἱερέων, Μοναχῶν καὶ Θεολόγων ἀπὸ τὰς ὑπὸ τῶν Ρώσσων ἐπανακτηθείσας ἢ διὰ πρώτην φορὰν κατακτηθείσας χώρας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ Γερμανικοῦ ἐδάφους εὑρίσκονται τώρα κοινότητες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ρωσσίαν, τὴν Ρουμανίαν, Βουλγαρίαν, Γιουγκοσλαβίαν, Οὐκρανίαν, Τσεχοσλοβακίαν, Πολωνίαν καὶ τὰς Βαλτικὰς χώρας. Ἐπίσης ἦλθον εἰς τὴν Γερμανίαν μέλη τῆς ἀνατολικῆς οὐνιτικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Οὐκρανίαν. Ἀκόμη καὶ μοναστικαὶ κοινότητες ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Γερμανίαν*. Ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα καὶ ἡ ποικιλομορφία τῆς ὀρθο-

* Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου ὁμιλῶν κυρίως περὶ τῶν ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος εἰς τὴν Γερμανίαν προσφυγόντων Ὀρθοδόξων δὲν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς Ἑλληνικὰς Ὀρθοδόξους Κοινότητας εἰς πολλὰς μεγάλας πόλεις τῆς Γερμανίας. Αὗται ἀνθοῦσαι πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὑπέστησαν κατ' αὐτὸν παντοίου εἴδους καταστροφὰς καὶ ἀναδιοργανοῦνται νῦν βαθμηδὸν μὲ πρωτοπόρον τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Μεγάλης Ἔσσης ἐν τῇ Δυτικῇ Γερμανίᾳ. Ἡ ἕδρα τῆς Κοινότητος ταύτης εἶναι ἐν Bad Nauheim παρὰ τῇ Φρανκφούρτῃ, ἔνθα καὶ ὡραιότατος ὀρθόδοξος (ρωσσικὸς) Ναὸς εἰς χρῆσιν καὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι συρρέουν ἐκεῖ, κατὰ τὰς μεγάλας κυρίως ἑορτάς, ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Δυτικῆς Γερμανίας. Ὁ μόνος διασωθεὶς ἐκ τοῦ πολέμου ἑλληνικὸς ἱερὸς Ναὸς εἶναι ὁ ἐν Μονάχῳ, ἔνθα ἑδρεύει καὶ ὁ Ἕλλην ἐφημέριος. (σημ. μεταφρ.).

δόξου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐξελίσσεται σήμερον ἐπὶ γερμανικοῦ ἐδάφους. Αἱ εὐαγγελικαὶ ἐκκλησίαι ἐν Γερμανίᾳ θέτουν συχνὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὀρθοδόξων τούτων κοινοτήτων ἐκκλησιαστικοὺς χώρους διὰ τὴν λατρείαν των. Ἤδη ὑπάρχοντες Ὀρθόδοξοι ναοί, ἐπὶ μακρὸν χρόνον παραμείναντες ἀχρησιμοποίητοι, ἔγιναν πάλιν κέντρον δραστηρίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις τελοῦνται ὀρθόδοξοι ἱεροτελεστίαι εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐκκλησιαστικοὺς χώρους, εἰς τοὺς ὁποίους πρὶν ἢ μετὰ τελοῦνται καὶ προτεσταντικαί. Κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον γνωρίζουν τὰ μέλη πολλῶν γερμανικῶν εὐαγγελικῶν κοινοτήτων τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὴν ζωήν, τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας, τὴν ὀρθόδοξον θείαν λατρείαν.

3) Πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην γνωριμίαν βαίνει παραλλήλως μία ἐσωτερικὴ καὶ πνευματικὴ κατανόησις τῆς Ὀρθοδοξίας. Αἱ βίαιαι ἐπιθέσεις, ὧν ἐγένοντο ἀντικείμενον ἐκ μέρους τῶν ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων Χριστιανισμὸς καὶ Ἐκκλησία, ὡδήγησαν ἐντὸς τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας εἰς μίαν νέαν ἐμβάθυνσιν περὶ τῆς οὐσίας τῆς εὐαγγελικῆς θείας λατρείας. Ἀξιοπαρατήρητοι εἶναι μεταξὺ πολλῶν προσπαθειῶν διὰ μίαν ἐκκλησιαστικὴν ἀνακαίνισιν (ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Ἐκκλησίᾳ), αἱ προσπάθειαι ὅπως διὰ μεταρρυθμίσεως τῆς λειτουργίας καὶ ἐν γένει τῆς λατρείας θεμελιωθῇ ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωή.

Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς λειτουργικῆς ἀνακαινιστικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται κυρίως εἰς τοὺς κύκλους τῶν καλουμένων Berneucher, ἐστράφησαν μετὰ μεγίστης προσοχῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον θείαν λατρείαν καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀνακαινίσουν διὰ τοῦ πνεύματος τῆς παλαιοεκκλησιαστικῆς θείας λατρείας τὴν διὰ τοῦ Ὀρθολογισμοῦ (rationalismus) καὶ τῆς Ἐλευθεροφροσύνης (Liberalismus) ἀπογυμνωθεῖσαν προτεσταντικὴν λατρείαν. Εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐπεξεργασθῆ οἱ ὀπαδοὶ τῶν κύκλων τῶν Berneucher, εὑρίσκει τις πολλὰς ἐπιδράσεις τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

4) Ἀλλ᾽ ἡ νέα αὕτη προσοχὴ τῆς ὁποίας ἀξιοῦται ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν μένει περιωρισμένη εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησίαν. Πολὺ πέραν τούτου παρουσιάζονται εἰς τὸν γερμανικὸν Καθολικισμὸν πολλαὶ φωναί, αἱ ὁποῖαι τονίζουν τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου θείας λατρείας δι᾽ αὐτὸν τοῦτον τὸν σύγχρονον Καθολικισμόν. Ἀπὸ τοὺς κύκλους ἀκριβῶς τοῦ καθολικοῦ Μοναχισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, τόσον ἀπὸ τοὺς Βενεδικτίνους ὅσον καὶ

ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Αὐγουστίνου, προῆλθον θαυμάσιαι γερμανικαὶ μεταφράσεις τῶν προσευχῶν καὶ ὕμνων τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου θείας λατρείας ὡς καὶ θεολογικαὶ ἐργασίαι (μελέται) περὶ τοῦ πνευματικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ θεολογικοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Αἱ γερμανικαὶ μεταφράσεις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμμματείας, τῶν ὕμνων καὶ προσευχῶν ἐν γένει τῶν ὀρθοδόξων ἀκολουθιῶν, διέδωσαν ἐξαιρετικὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀνατολικοεκκλησιαστικῆς ἐκδηλώσεως τῆς εὐσεβείας καὶ ἤσκησαν μεγάλην ῥοπὴν ἐπὶ τῆς λειτουργικῆς κινήσεως τοῦ συγχρόνου γερμανικοῦ καθολικισμοῦ.

5) Πρὸ πάντων ὅμως ἠσχολήθη ἡ γερμανικὴ προτεσταντικὴ θεολογία περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἡ ἱστορία τῆς Ὀρθοδοξίας εἶχε παραμεληθῆ ἀρκετά, ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σειραὶ ἐργασιῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θεολογίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, προερχόμεναι ἀπὸ τὸν κάλαμον προτεσταντῶν θεολόγων, καρπὸς τῶν μετ᾽ ἐμβαθύνσεως καλλιεργουμένων οἰκουμενικῶν σπουδῶν. Εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Marburg καλλιεργοῦνται ἰδιαιτέρως αἱ περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν σπουδαί, καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἀσχολεῖται πρὸ πάντων περὶ ὅλα τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὰς ἱστορικὰς σχέσεις μεταξὺ Ὀρθοδοξίας καὶ Προτεσταντισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐαγγελικὴ Ἀκαδημία εἰς τὸ Hermannsburg καλλιεργεῖ ἀνατολικοεκκλησιαστικὰς σπουδάς. Ἔχουν γίνει συγκεντρώσεις κατὰ τὰς ὁποίας συνηντήθησαν καὶ ἐγνωρίσθησαν μεταξύ των πολλοὶ προτεστάνται θεολόγοι, σπουδάζοντες εἰς ὅλως ἰδιαίτερον βαθμὸν τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ προέκυψεν οὕτω μία ἐπιστημονικῶς λίαν γόνιμος κοινὴ συνεργασία τῶν εἰδικῶν ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων προβλημάτων. Πολυάριθμα δημοσιεύματα τόσον εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ζώνην τῆς Γερμανίας μαρτυροῦν περὶ τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ ζήλου τῆς γερμανικῆς θεολογίας εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἔρευναν. Ἀπό τινος χρόνου ἤρχισε νὰ διοργανώνῃ καὶ ἡ γερμανικὴ ἐκκλησιαστικὴ ὑπηρεσία ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων συναντήσεις μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ προτεσταντῶν θεολόγων, κατὰ τὰς ὁποίας συζητοῦνται βασικὰ θεολογικὰ ζητήματα, ὡς τὸ περὶ Ἐκκλησίας, περὶ Ἀνθρώπου, περὶ Ἱερωσύνης ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῷ Προτεσταντισμῷ κ. ἄ. Ἡ ἐξέτασις τῶν ζητημάτων τούτων ἔχει ὁδηγήσει εἰς μίαν εὐχάριστον ἐπαφὴν τῶν θεολόγων ἐκπροσώπων τῶν ἀνωτέρω Ἐκκλησιῶν. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι

ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Adolf Deismann καὶ τοῦ Rudolf Otto ἐν Γερμανίᾳ ζωηρῶς ἀναπτυχθεῖσα κατανόησις διὰ τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν ἔχει συμβάλλει ἀκριβῶς εἰς τὸ νὰ προοδεύσουν καὶ ἐμπλουτισθοῦν αἱ σχέσεις μεταξὺ Προτεσταντισμοῦ καὶ Ὀρθοδοξίας.

6) Θὰ ἦτο τελείως ἐσφαλμένον νὰ νομίζῃ τις ὅτι τὸ νέον ἀφυπνισθὲν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάρτησιν μὲ ρωσσικὰς ἐπιδράσεις Μᾶλλον πρέπει νὰ διαπιστωθοῦν δύο ἄλλα ἀκριβῶς γεγονότα. Ἡ ρωσσικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἐπιχειρήσει ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐκδηλωθῇ ἐνεργῶς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Ρώσσων κατεχόμενον τμῆμα ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἔλθῃ εἰς οἰκουμενικὴν σχέσιν ἢ ἁπλῶς εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς ζώνης. Ἐκ μέρους τῆς ρωσσικῆς Ὀρθοδοξίας τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως οὐδεμία προσπάθεια ἢ ἐπιμέλεια κατεβλήθη διὰ τὴν ὀργάνωσιν γερμανικῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων μὲ γερμανικὴν ὀρθόδοξον θείαν λατρείαν ὡς καὶ διὰ τὴν ἀφύπνισιν καὶ μετὰ προπαγάνδας διάδοσιν μιᾶς ἀναλόγου ὀρθοδόξου κινήσεως. Τοὐναντίον ἔχουν σχηματισθῇ ἀκριβῶς ἀφ' ἑαυτῶν μερικαὶ γερμανικαὶ ὀρθόδοξοι κοινότητες εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, αἱ ὁποῖαι ἤδη καταβάλλουν προσπαθείας νὰ διοργανωθοῦν εἰς Ὀρθόδοξον Γερμανικὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπάρχουν ἤδη διάφοροι ὀρθόδοξοι Γερμανοὶ ἱερεῖς, οἵτινες συναθροίζουν περὶ αὐτοὺς μικρὰς γερμανικὰς κοινότητας. Διορισμὸς γερμανοῦ ὀρθοδόξου Ἐπισκόπου διὰ τὴν μικρὰν ταύτην Ἐκκλησίαν δὲν ἐγένετο εἰσέτι. Αἱ κοινότητες αὗται δὲν θεωροῦν ἑαυτὰς ἐξαρτήματα τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι γερμανικαὶ ὀρθόδοξοι κοινότητες καὶ στρέφονται ἐνσυνειδήτως εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν, δηλαδὴ κυρίως εἰς τοὺς Ἕλληνας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους διαβλέπουν τὰς πηγὰς τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας των. Αἱ κοινότητες αὗται εἶναι πάντως μικραὶ εἰς ἔκτασιν καὶ ἀριθμὸν μελῶν—ὑπάρχουν τοιαῦται κοινότητες εἰς τὸ Μόναχον, τὴν Τυβίγγην, τὴν Στουττγάρδην, τὸ Ἀμβοῦργον καὶ εἰς ἄλλας τινας βορείας γερμανικὰς πόλεις—τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον αὗται διαπνέονται εἶναι ἐνίοτε οὐχὶ ἀπηλλαγμένον μιᾶς τινος ρωμαντικότητος καὶ συναισθηματικῆς ὑπερεντάσεως. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν τούτοις ἡ ἐμφάνισις τῶν κοινοτήτων τούτων εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἰσχυροτάτη ἔκφρασις τῆς ζωηρᾶς στροφῆς πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἥτις παρατηρεῖται εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν Γερμανίᾳ.

7) Εἰς ἓν τελευταῖον ἀκόμη σημεῖον κάμνει ἑαυτὴν αἰσθητὴν ἡ στροφὴ αὕτη πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐν τῷ Γερμανικῷ Προτεσταντι-

σμῷ. Ἀφ᾽ ὅτου ἐξέλιπεν ὁ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἡγεμόνος ἐκφαινόμενος θεσμὸς τοῦ ἀνωτάτου ἐπισκόπου (summus episcopus) διὰ τῆς καταργήσεως τῆς Μοναρχίας ἐν Γερμανίᾳ ἐν ἔτει 1918, εὑρίσκεται ἡ Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία εἰς κατάστασιν κριτικῆς ἀναζητήσεως καὶ περισκέψεως ὡς πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν μορφὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως. Μεταξὺ διαφόρων ἀντιλήψεων περὶ τῆς οὐσίας τῆς εὐαγγελικῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως, ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη περιφανῶν θεολόγων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποδεικνύουν ὅτι μία ἐπισκοπικῶς διοργανωμένη Ἐκκλησία εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐγγυηθῇ τὴν εὐαγγελικὴν οὐσίαν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὰς συζητήσεις περὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως διερευνᾶται λίαν ἐμβριθῶς τὸ ζήτημα τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, μάλιστα ἐξετάζεται ὁλονὲν τὸ ζήτημα τῆς δυνατότητος καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπανεισαγωγῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς εἰς τὸν γερμανικὸν Προτεσταντισμόν. Αἱ συζητήσεις αὗται περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως ὁδηγοῦν τὰ βλέμματα τῶν θεολόγων καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ὁλονὲν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν διοργάνωσιν αὐτῆς, ἤδη δὲ ἐνεφανίσθησαν μερικὰ ἀξιόλογα ἔργα περὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως καὶ τοῦ ὀρθοδόξου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν.

Πάντα τὰ ἀναφερθέντα φαινόμενα ἐπιβεβαιώνουν, ὅτι ἡ σύγχρονος ἐνασχόλησις περὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐν Γερμανίᾳ ἔχει ἐντελῶς ἐπίκαιρον καὶ συγκεκριμένον λόγον καὶ ὅτι εὑρίσκεται εἰς συνάρτησιν μὲ τὰ ἄμεσα ζωτικὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας ἐν Γερμανίᾳ.

Δυνατὸν ἴσως εἰς μερικὰς περιπτώσεις ἡ περὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐνασχόλησις νὰ ἀποτελῇ ἔκφρασιν μιᾶς τινος ρωμαντικότητος. Παρὰ ταῦτα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κριθῇ σύμπασα ἡ κίνησις ὡς ρωμαντισμός. Τοιαύτην κρίσιν δὲν ἐπιτρέπει ὁ πολὺ σοβαρώτερος καὶ ζωτικώτερος χαρακτὴρ πάντων τῶν προμνημονευθέντων προβλημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ κίνησις εἶναι συνυφασμένη.

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ὑπερενικῶντο ὡς εἶδος παιδικῆς ἀσθενείας τῆς ἐν Γερμανίᾳ οἰκουμενικῆς κινήσεως ἀκριβῶς τὰ ἐκ συναισθηματικοῦ τινὸς ἄκρου ἐνθουσιασμοῦ προερχόμενα στοιχεῖα τῆς νεοαφυπνισθείσης ἐνασχολήσεως περὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ νὰ διηνοίγετο ὁ δρόμος εἰς ἕνα οἰκουμενικὸν ρεαλισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἀνύψωνε τὴν συνάντησιν Προτεσταντισμοῦ καὶ Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν σφαῖραν γνησίας θεολογικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ὑπευθύνου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ [1]

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ πανηγυρικὸς οὗτος συνετάχθη ἀρκετὰ βραδύτερον μετὰ τὸ γεγονὸς [2] καὶ συνεπῶς θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐμπνέῃ ἰδιαιτέραν ἐμπιστοσύνην, ἐὰν δὲν εἴχομεν τὸ δεδομένον, ὅτι οἱ ὑπαινιγμοὶ τοῦ Μανουὴλ ἐνισχύονται ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων τοῦ βίου τοῦ Μάρκου καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραμμάτων του. Θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀπαριθμήσω ὅλα τὰ γεγονότα ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐλπίζω, ὅτι μία ἁπλῆ περίληψις αὐτῶν θὰ μᾶς πείσῃ περὶ τούτου. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Κων)πολιν τῷ 1420 συνέγραψε μίαν ἐκτενῆ πραγματείαν, ἀφιερωμένην εἰδικῶς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Παλαμικῆς διδασκαλίας τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν διασυρμῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Δομινικανοῦ Μανουὴλ Καλέκα. Ἡ πραγματεία αὕτη, τὸ ἐκτενέστερον ἐκ τῶν τοῦ Μάρκου ἔργων, εἶναι ἀδημοσίευτος ἀκόμη ἐξαιρέσει τοῦ ἐν τῷ τέλει τμήματος, τῶν Συλλογιστικῶν Κεφαλαίων, δημοσιευθέντων τῷ 1758 ὑπὸ τοῦ Σεραφεὶμ τοῦ Πισιδίας καὶ ἀνατυπωθέντων τῷ 1849 ὑπὸ τοῦ W. Gass εἰς ἓν παράρτημα τοῦ ἔργου του ὁ Μυστικισμὸς Νικολάου τοῦ Καβάσιλα [3]. Δυνάμεθα περαιτέρω νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἷς ἐκ τῶν λόγων, οἵτινες παρεκίνησαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον νὰ διορίσῃ τὸν Μάρκον ὡς μέλος τῆς θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἐπιφορτισθείσης μὲ τὸ ἔργον τῆς προετοιμασίας τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν Ἕνωσιν, ἦτο καὶ ἡ τοῦ Μάρκου ἐντρίβεια περὶ τὸν Παλαμισμόν. Διότι, συμφώνως πρὸς τὸν ἴδιον Ῥήτορα Μανουήλ, τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἦτο, ὅπως περιστραφῶσιν αἱ συζητήσεις μετὰ τῶν Λατίνων πέριξ τῶν δύο βασικῶν προβλημάτων, περὶ τὸ Filioque καὶ περὶ τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὰς «ἐνεργείας» [4].

---

[1] Συνέχεια ἐκ τοῦ τ. 393 - 394 α-β σελ. 43.

[2] Περὶ τοῦ Μανουὴλ ἰδὲ L. Petit, Patr. Orientalis XVII p. p. 331 - 335 καὶ Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως. Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ, Ἀθῆναι 1902. τομ. VI.

[3] W. Gass, Die Mystik des N. Cabasilas vom Leben in Christo, Greifswald 1849 p. p. 217 - 232.

[4] Arseniev. ἔνθ. ἀν. σελ. 105 : «τάδε ἦν· τό τε ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πανάγιον πρεσβεύειν Πνεῦμα καὶ τὸ περὶ τὴν θείαν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ταὐτόν»

Τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευαστικῆς ταύτης ἐπιτροπῆς καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα Σύνοδος τῆς Φερράρας καὶ τῆς Φλωρεντίας ἔκαμον τὸν Μάρκον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ μοναστήριόν του καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀφιερώσῃ ὅλην τὴν ἐνεργητικότητά του εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Ἑνώσεως, ἣν ἐθεώρει ὀλεθρίαν καὶ καταστρεπτικὴν διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Τὰ ἀντι-λατινικὰ πολεμικά του συγγράμματα, περὶ τὰ 19 ἐν ὅλῳ, συνέγραψε κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα δέκα ἔτη τοῦ βίου του. Αλλὰ καίτοι τὰ πολεμικὰ ταῦτα συγγράμματα τοῦ Μάρκου ἔχουσιν ἑλκύσει περισσοτέραν ἢ ἄλλα ἔργα του προσοχήν, οὐχ ἧττον δὲν ἔχει παρατηρηθῆ ἐπαρκῶς, πόσον στενῶς συνδέονται ταῦτα πρὸς τὰς «Ἡσυχαστικάς» του πεποιθήσεις καὶ πόσον αὐστηρῶς παράγονται καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν θεολογικὴν πηγήν. Ὁπουδήποτε εἶναι ὁ Μάρκος πρωτότυπος καὶ ὁποτεδήποτε δὲν ἐπαναλαμβάνει ἁπλῶς τοὺς διϊσχυρισμοὺς τῶν προηγουμένων Βυζαντινῶν ἀτιρρητικῶν συγγραφέων, αἱ ἀπόψεις του καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του στηρίζονται σχεδὸν πάντοτε ἐπὶ τῶν Ἡσυχαστικῶν διδασκαλιῶν. Τοῦτο εἶναι φανερὸν ἰδιαιτέρως εἰς τὰς τρεῖς πραγματείας του κατὰ τῆς Λατινικῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ Καθαρτηρίου πυρός, γραφείσας διαρκούσης τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας, καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις ἐκφράζει λίαν ἐνδιαφερούσας γνώμας περὶ τῆς φύσεως «τῆς μακαρίας θέας», στηριζομένας ἀπολύτως ἐπὶ τῶν Παλαμικῶν ἀρχῶν[1]. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ Μάρκου ἐν τῇ Συνόδῳ εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν Δυτικῶν Θεολόγων, ὅπως ὁρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν διδασκαλίαν του: «Ἠκούσατε τὸν ὁρισμόν, λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ Μάρκος, διότι περὶ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκαταλήπτων οὐδὲν πλέον δυνάμεθα καὶ θέλομεν νὰ εἴπωμεν». Ὁ Fr. Grumel διαβλέπει εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Μάρκου μίαν ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν τῆς ἀδυναμίας του νὰ δώσῃ μίαν ἀκριβῆ ἀπάντησιν[2]. Ἀλλ' ἐν τῇ συναφείᾳ τοῦ κειμένου τῶν Πρακτικῶν τῆς Συνόδου οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μάρκου ἀναφέρονται εἰς μίαν παραπομπὴν ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος περὶ «τῆς ἀοράτου θέας καὶ τῆς ὑπὲρ νόησιν γνώσεως» καὶ εἶναι προφανές, ὅτι ὑπεμφαίνουσι τὴν «ἀποφατικὴν» ἐκείνην μέθοδον, ἥτις εἶναι οὐσιῶδες γνώρισμα ἐν τῇ Ἡσυχαστικῇ διδασκαλίᾳ.

Δὲν δύναμαι νὰ ἀποπειραθῶ ἐνταῦθα μίαν θεολογικὴν ἀνάλυσιν

---

[1] Πρβλ. M. Jugie «la question du Purgatoire au Concile de Ferrare - Florence». Échos d'Orient, 20. 1921. p. 277 κ. ἑ. V. Grumel, ἔνθ. ἀν. σελ. 20 κ. ἑ.

[2] V. Grumel ἔνθ' ἀν. σελ. 23.

τῶν ἔργων τοῦ Μάρκου· διὰ τὸν σκοπόν μας εἶναι ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν τὴν διήκουσαν διὰ μέσου αὐτῶν Παλαμικὴν διδασκαλίαν, ἥτις ἐνέπνεεν αὐτὸν πραγματικῶς καὶ καθ᾿ ὅλον τὸν βίον του. Τοῦτο εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθὲς καὶ διὰ μίαν ὁμάδα τῶν συγγραμμάτων του, ἅτινα περιστρέφονται περὶ τὰ προβλήματα τοῦ ἀσκητισμοῦ καὶ ἅτινα σχεδὸν ὅλα εἶναι ἀδημοσίευτα. Ἡ Ἡσυχαστικὴ προέλευσις τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ Μάρκου εἰς αὐτὰ εἶναι ἰδιαιτέρως ἔκδηλος. Ἓν ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἀσχολεῖται μὲ τὴν «προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ» τουτέστι μὲ τὴν ἄπαυστον ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, συνδυαζομένην μετ᾿ ἰδιαιτέρας σωματικῆς συγκεντρώσεως, τοῦθ᾿ ὅπερ εἶναι ἴδιον τῶν Ἡσυχαστῶν[1]. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο περιελήφθη, ἂν καὶ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, εἰς τὴν Φιλοκαλίαν, μίαν συλλογὴν ἀσκητικῶν ἔργων, καταστᾶσαν κλασσικὴν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Ὀρθοδόξῳ κόσμῳ καὶ δυναμένην νὰ ἀναγνωσθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει αὐτῆς ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1783. Πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Μάρκου συνδέονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως μετὰ τοῦ Παλαμισμοῦ, ἀλλ᾿ εἶναι εἰσέτι ἀδημοσίευτα, διατηρούμενα ἐν χειρογράφοις, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ ἀναλύσω ταῦτα ἐνταῦθα[2]. Ἐλέχθη προηγουμένως, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ Παλαμισμοῦ δὲν εἶναι ἄσχετον διὰ τὴν προσήκουσαν κατανόησιν τοῦ διανοητικοῦ ἐδάφους τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας. Ἂς προσπαθήσωμεν νὰ διασαφηνίσωμεν τὴν γνώμην ταύτην. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Μάρκου καὶ Βυζαντινῶν του ἀντιπάλων ἐν Φλωρεντίᾳ παρουσιάζεται συνήθως ὡς σύγκρουσις μεταξὺ τῶν ἀντι-λατίνων καὶ τῶν Λατινοφρόνων μερίδων ἐν τῇ Βυζαντινῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ κοινωνίᾳ. Ἀλλ᾿ ἡ ὑπόπτως ἁπλοποιουμένη εἰκὼν αὕτη εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν τοὐλάχιστον πρὸς ἓν βασικὸν γεγονός. Οὐδεὶς ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἀντιπάλων τοῦ Μάρκου, οὔτε ὁ Βησσαρίων οὔτε ὁ Ἰσίδωρος οὔτε ὁ Γρηγόριος ὁ Μάμμας, ἦσαν ὑφ᾿ οἱανδήποτε ἔννοιαν ὀπαδοὶ τῆς Λατινικῆς Θεολογίας ἢ Λατινόφρονες κατὰ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως οὔτε ὀπαδοὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Δύσεως. Ὁ Βησσαρίων, λόγου χάριν, παρὰ τοὺς δεσμούς του μετὰ τῶν Ἰταλῶν Ἀνθρωπιστῶν, διεκρίνετο διὰ τὴν φλογεράν του ἀγάπην πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ διὰ

---

[1] Ἀνέγνωσα ταῦτα εἰς τὸν Παρισ. κώδικα 1922, fol. 94 V.-98 τῆς Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων.

[2] Ἰδὲ ἀρίθμησιν τῶν ἔργων τούτων εἰς τὰ μνημονευθέντα συγγράμματα τοῦ L. Petit καὶ τοῦ V. Grumel.

τὴν περιπαθῆ ἐπίσης προσκόλλησίν του εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Εἶναι λίαν συγκινητικαὶ αἱ διαρκεῖς ἐκκλήσεις του πρὸς τὴν Δύσιν διὰ μίαν σταυροφορίαν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς δούλης πατρίδος του. Ἐν τῇ Δύσει τοὐλάχιστον οὗτος ἦτο γνωστὸς ὡς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ προπαγανδιστὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ[1]. Ἐντεῦθεν δὲν ἦτο ἡ δογματικὴ πίστις εἰς τὴν ὀρθότητα τῆς λατινικῆς διδασκαλίας, ἥτις ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν Μάρκον. Οἱ δύο ἄνδρες, πιστεύω, ἐχωρίζοντο λόγῳ τῆς διαφόρου ἀντιλήψεως περὶ τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς δογματικῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς Δύσεως, ἐχωρίζοντο δηλονότι διὰ μιᾶς συγκρούσεως «θρησκευτικῶν ἰδεολογιῶν». Ὁποία ἦτο ἡ φύσις τῆς συγκρούσεως ταύτης;

Εἴδομεν ὅτι ἡ βάσις τῆς θεολογίας τοῦ Μάρκου, τῆς ἀκάμπτου στάσεώς του ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, ὡς ἠννόει οὗτος ταύτην, ἦτο ἡ θεολογία τοῦ Παλαμισμοῦ. Καὶ τοῦτο γεννᾷ ἄλλο ἐρώτημα, ὅπερ ἐλπίζω, θὰ φέρῃ ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῶν ὅσων ἔχω νὰ εἴπω σήμερον πρὸς ὑμᾶς: δὲν δυνάμεθα ἆρά γε νὰ ἀνεύρωμεν εἰς τὴν συζήτησιν, κατὰ τὸ φαινόμενον καθαρῶς θεολογικὴν καὶ λίαν ἀφηρημένην, τὴν κλεῖδα διὰ τὸ δρᾶμα ὅπερ ἔλαβε χώραν ἐν Φλωρεντίᾳ;

Ἡ ἔρις, ἥτις ἀνεφάνη ἐν τῷ Βυζαντίῳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καὶ ἡ ὁποία συνεκεντροῦτο περὶ τὴν Ἡσυχαστικὴν διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἔχει ἐξηγηθῆ διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Ἔχει αὕτη χαρακτηρισθῆ ὡς σύγκρουσις ἐπὶ Βυζαντινοῦ ἐδάφους μεταξὺ Ἀριστοτελισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ, ἢ μεταξὺ νομιναλισμοῦ (nominalisme) καὶ ρεαλισμοῦ ἢ μεταξὺ Λατινοφρόνων καὶ ἐθνικιστῶν. Ἀλλ᾿ ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις βεβαίως ἀνευρίσκεται καὶ κεῖται εἰς αὐτὴν τὴν μελέτην τῶν ἔργων αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ. Εἶναι λυπηρὸν ἀλλ᾿ ἀξιοσημείωτον γεγονός, ὅτι τὰ τρία τέταρτα τῶν ἔργων του εἶναι ἀκόμη ἀδημοσίευτα. Μία μελέτη τῶν χειρογράφων του καταδεικνύει, φρονῶ, λίαν σαφῶς, ὅτι ἡ προκειμένη ἔρις ἦτο πρωτίστως μία σύγκρουσις μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς κατὰ παράδοσιν θεολογίας, τῆς ὁποίας, ὡς εἴδομεν, ὁ Παλαμισμὸς ἦτο μία ὀργανικὴ ἀνάπτυξις, καὶ ἐκείνου ὅπερ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Βυζαντινὸν σχολαστικισμόν. Εἶναι πλάνη νὰ νομίζῃ τις,

---

[1] Πρβλ. L. Hohler, Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann, Paderborn 1923 et B. Tatakis, La philosophie Bysantine, Paris 1949 p. p. 228 κ.ἑ. A. Sadov: Vissarion Nikeiskij, St. Peterbourg 1893 (Ρωσσιστί).

ὅτι αἱ ρίζαι τοῦ Βυζαντινοῦ τούτου σχολαστικισμοῦ δέον ἀναγκαίως νὰ ἀναζητηθῶσιν ἐν τῇ Δύσει. Ἀνέκυψεν οὕτως βαθμιαίως ἐπὶ Βυζαντινοῦ ἐδάφους καὶ ὑπὸ εἰδικῶς Βυζαντινὰς συνθήκας. Ἔν τινι μέτρῳ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀνάγεται εἰς αὐτὸν τὸν ἔννατον αἰῶνα, εἰς τὸν θρίαμβον ἐκεῖνον ἢ τὴν πανήγυριν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἥτις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν εἰκονοκλαστικὴν κρίσιν. Ἡ ἧττα τῆς εἰκονοκλασίας δὲν ἦτο μόνον μία νίκη διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ νίκη, κερδηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον τῆς τελευταίας «αἱρέσεως τῆς Πολιτείας», αἱρέσεως, ἥτις εἶχε τὴν κύρωσιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς Πολιτείας. Ἡ ἀρχικὴ ἱστορία τῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς εἶναι πασίγνωστον, εἶναι πλήρης τοιούτων συγκρούσεων μεταξὺ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ δόγματος, συγκρούσεων ἀντιτιθεμένων «λογικῶν ἀρχῶν» - τῆς Πολιτείας ἐπιδιωκούσης θρησκευτικὴν εἰρήνην ἐν ὀνόματι τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἐκκλησίας ἀποποιουμένης νὰ καθυποτάσσῃ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἀληθείας εἰς τοὺς λόγους τούτους τῆς Πολιτείας. Ἡ ἑρμηνεία τῶν συγκρούσεων τούτων κεῖται ἐν τῇ φύσει τῆς βαθμιαίας ἐκείνης ἐξελίξεως, δι᾿ ἧς ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατεχομένη ἀλήθεια ἀπεκαλύπτετο καὶ ἐδιδάσκετο ὑπὸ τῶν θεολόγων. Ὁ θρίαμβος τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπετέλεσε καμπὴν εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην. Ἦτο πρωτίστως μία ἀπόπειρα ἀνευρέσεως ἑνὸς σχήματος διέποντος τὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, καὶ τὸ ὁποῖον σχῆμα θὰ καθίστα ἀδύνατον τὴν ἐπάνοδον τοιούτων συγκρούσεων.[1] Ἐὰν ἡ περιφρούρησις τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ἡ ἐμπεπιστευμένη εἰς τὴν χριστιανικὴν Αὐτοκρατορίαν ἀποστολή, τότε ἡ Ὀρθοδοξία αὕτη δέον νὰ εἶναι ἓν πλῆρες, σαφὲς καὶ καθωρισμένον σύνολον. Τοῦτο, ἐν συντομίᾳ εἶναι τὸ ἱστορικὸν καὶ ψυχολογικὸν ἔδαφος ἐκείνου, ὅπερ δι᾿ ἔλλειψιν καλυτέρου χαρακτηρισμοῦ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν «Βυζαντινὴν θεοκρατίαν», ἐπίσης τοῦτο εἶναι ἡ βάσις ἐκείνης τῆς ἀπόψεως, ἥτις ἐδημιούργησε τὴν οὕτω καλουμένην «ἐπίσημον ἢ σχολαστικὴν θεολογίαν» ἐν τῷ

---

[1] Ἔχω μελετήσει τὸ θέμα τοῦτο εὐρύτερον εἰς τὰς ἑπομένας ἐργασίας: «L' union dogmatique» εἰς «la pensée Orthodoxe» (trav. Instit. Theol. St. Sergios Paris), t. vi 1948 p. p. 170 - 203 (ρωσσιστὶ) «les destinées de la théocratie Byzantine» ibid t. v. 1948 p.p. 130 - 146. (ρωσσιστὶ) - The Byzantine, Théocracy and the Orthodox Church» μελέτη παρασκευασθεῖσα διὰ τὸν Ὀρθόδοξον Τόμον τοῦ Study Department τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, Γενεύη 1948 (ἐκυκλοφόρησε δακτυλογραφημένη εἰς τὴν Ἀγγλικήν, Γαλλικὴν καὶ Γερμανικὴν γλῶσσαν).

Βυζαντίῳ. Περὶ τῆς Θεολογίας ταύτης ὁ Fr. Jugie ἀποφαίνεται οὕτω: «Διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἡ Ὀρθοδοξία ἐστερεοποιήθη ὁριστικῶς περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας εἰκονοκλαστικῆς διώξεως διὰ τοῦ θριάμβου τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἔκτοτε ὁ ῥόλος τῆς διοικούσης Ἱεραρχίας συνίσταται εἰς τὴν μετὰ ζήλου περιφρούρησιν τῆς ἀποθησαυρισθείσης κληρονομίας, ἄνευ προσπαθείας τινος, ὅπως χρησιμοποιήσῃ ἔτι καὶ ἀναπτύξῃ αὐτὸ διὰ νέων διατυπώσεων».[1] Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ Jugie. Τότε ἀνέκυψεν ἐν τῷ Βυζαντίῳ εἰς «κανὼν τῆς Ὀρθοδοξίας», μία σαφῶς καθωρισμένη παράδοσις ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν εἴδει ὁπλοστασίου χωρίων, παρεχόντων ἕτοιμον ἀπάντησιν διὰ πᾶν ζήτημα. Ἓν τυπικὸν παράδειγμα τῆς «ἐπισήμου» ταύτης θεολογίας εἶναι «ἡ Π α ν ο π λ ί α δ ο γ μ α τ ι κ ὴ» τοῦ Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβηνοῦ κατ᾽ ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν της μέθοδον τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν νεωστὶ ἀναφανεισῶν αἱρέσεων δι᾽ ἑτοίμων ἐπιχειρημάτων. Οὕτω τὰ προβλήματα δὲν ἐξητάζοντο κατὰ τὴν ἀξίαν των, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ «χωρίων» συχνὰ ἀπεσπασμένων ἐκ τῆς συναφείας των καὶ ἐξακοντιζομένων εἰς τὴν μάχην πρὸς τυπικὴν δικαιολόγησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς προτάσεως.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως ἦσαν τεράστια, διότι «ἡ ἐπίσημος» αὕτη θεολογία ἦτο κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ κυρία αἰτία τῆς κρίσεως ἐκείνης, ἥτις ἔβραζε κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ ἐξέσπασε μετὰ τοιαύτης ὀξύτητος ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας.

Ἐν πρώτοις ἡ Βυζαντινὴ αὕτη «ἐπίσημος» Θεολογία συνδέεται κατ᾽ εὐθεῖαν μετὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς κινήσεως τῶν Λατινοφρόνων τῆς ὁμάδος ἐκείνης τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ θεολόγων, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑνωτικὴν μερίδα. Ἡ πλειονότης αὐτῶν δὲν ἦτο ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν Δυτικὸν σχολαστικισμόν, καὶ μολονότι ἡ ἐπίδρασις Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου ἤρχισε νὰ γίνεται αἰσθητὴ κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα ἐν τῷ Βυζαντίῳ, οἱ πρωτοπόροι ἐκ τῶν Λατινοφρόνων, Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης καὶ Ἰωάννης ὁ Βέκκος, δὲν εἶχον θιγῆ ὑπ᾽ αὐτῆς. Οὔτε ἦσαν οἱ Λατινόφρονες πρόθυμοι ὅπως ἀποδεχθῶσιν οἱονδήποτε δογματικὸν συμβιβασμὸν χάριν τῆς ἐπιβιώσεως τῆς Αὐτοκρατορίας. Πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Λατινόφρονας ἦσαν μεταξὺ τῶν καλλίστων ἀνδρῶν καὶ τῶν

---

[1] M. Jugie, Le schisme Byzantin, P. 328.

ἐκλεκτοτέρων πνευμάτων τοῦ Βυζαντίου, ἱκανοὶ νὰ ἀρθῶσιν ὑπεράνω πάσης συναισθηματικῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὴν Λατινικὴν Χριστιανωσύνην καὶ νὰ ἵστανται ὑπεράνω τῶν τελετουργικῶν ἐκείνων διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι τόσον ἐξηρέθιζον τὴν Βυζαντινὴν κοινὴν γνώμην. Διεῖδον οὗτοι καθαρώτερον ἢ οἱ συμπατριῶται των, ὅτι ἐὰν δὲν κατεβάλετο ὁ θρησκευτικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἡ Αὐτοκρατορία ἦτο καταδεδικασμένη εἰς ἀφανισμόν. Καὶ ἐν τῇ ἀναζητήσει των τοῦ τρόπου τῆς ἑνώσεως ἐνόμιζον, ὅτι ἀνεκάλυψαν μίαν δικαιολόγησιν τῶν ἀπόψεών των ἐκ τῇ στάσει ἐκείνῃ πρὸς τὴν Πατριστικὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν μέθοδον ἐκείνην τῆς συζητήσεως, ἃς ἀνωτέρω περιέγραψα. Ὁ φορμαλισμὸς τῆς «ἐπισήμου» Θεολογίας τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν γνωστὴν μέθοδόν του τοῦ νὰ μεταχειρίζεται τοὺς Πατέρας ὡς θησαυρὸν χωρίων, κατέστη ἰσχυρὸν ὅπλον εἰς χεῖρας των. Οἱ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὸ Filioque ἠδύναντο νὰ προσαγάγωσι πλῆθος παραπομπῶν ἀπὸ τοὺς Πατέρας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πίστεώς των· οἱ Λατινόφρονες ἐπίσης, οἵτινες δὲν ἦσαν κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων των, ἀνέσκαψαν οὐκ ὀλιγώτερα τῶν 600 χωρίων ἀπὸ τοὺς ἰδίους Πατέρας, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο δικαιολογοῦντα τὰς ἀπόψεις των. Νεώτερός τις συγγραφεὺς ἔχει λίαν εὐστόχως συγκεφαλαιώσει τὰς περιέργους ἐκείνας ἀσκήσεις ὡς ἀκολούθως: «ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρα τις τεχνικὴ ἀντιτάξεως χωρίων δι' ἀντιθέτων χωρίων, μία ἄχαρις τέχνη, ἥτις ἐξειλίχθη μετὰ προϊούσης λεπτολογίας καὶ προϊούσης στειρότητος». Οὕτως ἡ «ἐπίσημος» θεολογία, ἥτις προέκυψεν ἐκ καθαρῶς συντηρητικῶν ἐλατηρίων, ἤγαγεν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μεθόδου της ἐναντίον τοῦ ἀρχικοῦ της σκοποῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην πρέπει νὰ μὴ παρίδωμεν, ὅτι ἡ νοοτροπία καὶ αἱ μέθοδοι τῶν Λατινοφρόνων ἦσαν ἄμεσος συνέχεια μιᾶς ἰδιαιτέρας παραδόσεως τῆς Βυζαντινῆς θεολογίας, καὶ οὐχὶ προϊὸν τοῦ Δυτικοῦ Σχολαστικισμοῦ. Τοιοῦτοι ἐπιφανεῖς καὶ χαρακτηριστικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμάδος ταύτης, ὅπως Βησσαρίων ὁ Νικαίας, Γεώργιος ὁ Τραπεζοῦντος, Γεώργιος Μάμμας ἢ Ἰσίδωρος ὁ Κιέβου, ἦσαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως Βυζαντινοὶ τύποι τῆς ἐποχῆς των. Ἡ τυπικὴ ἐκείνη συμφωνία μεταξὺ τῶν Λατινικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀπόψεων, ἡ ἐπιτευχθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ χρησιμεύσασα ὡς βάσις τῆς Ἑνώσεως, ἱκανοποίει πλήρως αὐτοὺς καὶ ἐνίσχυσεν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν Ἕνωσιν μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως.

Ἐλέχθη προηγουμένως, ὅτι εἷς ἐκ τῶν λόγων ὅστις ἔκαμε τοὺς Λατινόφρονας τόσον ἀνυπομόνους, ὅπως ἐπιτύχωσι μίαν συμφωνίαν

μετὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο ὁ Βυζαντινὸς πατριωτισμός των, διότι εἶχον τρομοκρατηθῆ ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἠπείλουν αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τούτοις θὰ ἦτο σφάλμα ἐὰν περιωριζόμεθα εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν στάσιν των μόνον ἐκ λόγων πατριωτισμοῦ. Ἡ στάσις των, πιστεύω, ὠφείλετο εἰς βαθύτερα καὶ οὐσιωδέστερα ἐλατήρια, ἅτινα ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν τελευταίαν καὶ σπουδαιοτέραν αἰτίαν τῶν θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐρίδων τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας.

Μία σημαντικὴ ὁμὰς Βυζαντινῶν διανοουμένων, ἀνηκόντων εἰς τὴν γενεὰν τοῦ Βησσαρίωνος τοῦ Νικαίας ἔτεινεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ θεωρῇ τὸν Ἑλληνισμὸν ὡς τὴν πολυτιμωτέραν των κληρονομίαν καὶ νὰ διαμορφώνῃ τὴν συνείδησιν, ὅτι ἡ ὑψίστη ἀποστολὴ τοῦ Βυζαντίου εἶναι ἡ διατήρησις τῆς Κλασσικῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως. Σήμερον γνωρίζομεν περισσότερα περὶ τῆς ἀναβιώσεως ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους τέσσαρας αἰῶνας τῆς Βυζαντηνῆς ἱστορίας, γεγονός, ὅπερ δύναταί τις νὰ τοποθετήσῃ ἀπὸ τοῦ Ψελλοῦ καὶ τοῦ Ἰταλοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν των μέχρι τῆς φανταστικῆς ἐκείνης ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς εἰδωλολατρείας, ἣν εὑρίσκομεν ἐν τῷ συστήματι τοῦ Πλήθωνος Γεμιστοῦ[1]. Μία ὄψις τῆς ἀναβιώσεως ταύτης ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ θέμα μας ἤτοι ἡ παράδοξος σύνδεσίς της μετὰ τῆς «ἐπισήμου» θεολογίας, περὶ ἧς ἐν τοῖς πρόσθεν ἐκάμομεν λόγον. Τοῦτο δύναται νὰ παρατηρηθῇ εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ σκέψις, ἐγκάθειρκτος μετὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα ἐντὸς τοῦ δογματικοῦ φορμαλισμοῦ, ἐπεζήτησε διέξοδον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἐν τοῖς ἔργοις τῶν μεγάλων Πατέρων, τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν Καππαδοκέων, ὁ Ἑλληνισμὸς τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τώρα ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς διεχωρίσθησαν

---

[1] Πρβλ. Ε. Στεφάνου. Plethon, Dict. I. Cath. XII, 2393, 2404 Νέαι ἐργασίαι περὶ Πλήθωνος: Échos d' Orient 35, 1932 σελ. 207 - 217.—Ι. Μαμαλάκη, Πλήθων, Ἀθῆναι, 1939. Β. Τατάκη ἔνθ. ἀν. σελ. 2⁽8 κ. ἑ. Αἱ μαρτυρίαι τοῦ Γ. Σχολαρίου εὑρίσκονται ἐν τῷ τομ. IV τῶν ἔργων του. Πρβλ. ὡσαύτως W. Gass: Gennadios und Plethon, Breslau 1944 —Ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς «νέας εἰδολολατρείας» (neo-paganisme) ἐν τῷ Βυζαντίῳ εὑρίσκει τις παρὰ τῷ J. W. Taylor, G. Pletho's criticism of Plato and Aristotle, University of Chicago 1921. VII καὶ «Pletho as a moral philosopher» Trans. Amer. Philos. A.». 1920 σελ. 81 - 100.—M. A. Anastos, Pletho's calendar and Liturgies. Dumbarton Oaks Papers, 4, 1948 σελ. 183 - 305.

ἅπαξ ἔτι, καὶ ὁ χωρισμὸς οὗτος ἦτο ἴσως τὸ κεντρικὸν δρᾶμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεταγενεστέρου Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ψελλὸς εἶναι ἓν καταπληκτικὸν παράδειγμα τούτου: τὰ δημιουργικὰ καὶ πρωτότυπα προσόντα τῆς σκέψεώς του καὶ ὁ ἡγετικός του ῥόλος ἐν τῇ γνησίᾳ φιλοσοφικῇ του ἀναβιώσει τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ἀναγνωρίζονται σήμερον παρὰ τῶν ἱστορικῶν. Ἀλλ' ὁ ἴδιος Ψελλὸς ἔγγραψε θεολογικὰς ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν σχέσιν οἱανδήποτε πρὸς τὴν φιλοσοφίαν του [1] καὶ εἶναι τελείως ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐπισήμου Ὀρθοδοξίας. Ἡ «διπλῆ ἀλήθεια» αὕτη εἶναι ἐμφανεστέρα ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ὀπαδοῦ τοῦ Ψελλοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἰταλοῦ.[2] Τέλος μετὰ τοῦ Πλήθωνος ἐπέρχεται ἡ ὁριστικὴ ῥῆξις καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀμφότεροι καὶ ὁ Βησσαρίων ὁ Νικαίας καὶ ὁ Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Πλήθωνος. Ὁ Μάρκος ἀπέρριψε τὴν διδασκαλίαν του ἐγκαίρως, ἀλλ' ὁ Βησσαρίων παρέμεινε πιστὸς ὀπαδός του διὰ παντός. Καὶ ἐὰν δὲν ἀπεδέχετο τὰ συμπεράσματά του συνεμερίζετο πλήρως τὴν ζωηράν του λατρείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παραδόξως ὅμως ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας εὑρέθησαν εἰς ἀντίθετα στρατόπεδα. Ὁ Βησσαρίων ὑπερήσπιζε τὴν Ἕνωσιν· ὁ Πλήθων ἐπολέμησεν ἐναντίον της. Ὁ Βησσαρίων ἤλπιζεν, ὅτι θὰ εὕρισκεν ἐν τῇ ἑνώσει μετὰ τῶν Λατίνων τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ Πλήθων ἔζη μὲ τὴν προσδοκίαν μιᾶς νέας θρησκείας «οὐχὶ τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ Μωάμεθ ἢ ἄλλην τινὰ εἰ μὴ μόνον τὴν θρησκείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων».

Τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Βησσαρίων ὁ Νικαίας δεικνύει, ὅτι δι' ἕνα ἡγετικὸν ἀντιπρόσωπον τῶν Λατινοφρόνων τοὐλάχιστον, ἡ Ἕνωσις μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ σωτηρία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀναβίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν μέρος ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προβλήματος.

Ὁποία ἦτο ἡ στάσις τοῦ Μάρκου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἀναβίωσιν; Φρονῶ ὅτι ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ καταδειχθῇ, ὅτι οὗτος σαφῶς ἀντετίθετο πρὸς ταύτην, θὰ ὑπῆρχον σοβαροὶ λόγοι διὰ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ σύγκρουσίς του πρὸς τὸν Βησσαρίωνα καὶ τοὺς

---

[1] B. Tatakis op. cit. 161 κ. ἑ. J. Kumas, Church and State in the Byz. Empire, London 1937.

[2] Περὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἰταλοῦ ἰδὲ τὴν πρόσφατον ἐργασίαν τοῦ Ἐ. Στεφάνου: «Jean Italos, philosophe et humaniste» Orientalia Christiana Periodica v. 131. Ἐπίσης Β. Τατάκη ἔνθ. ἀν. σελ. 210 κ.ἑ.

ἄλλους ἐκλεκτοὺς τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας προυχώρει πέραν τῶν δυσχερειῶν τῆς ὥρας καὶ τοῦ ἀμέσου ζητήματος τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς Ρώμης.

Ὅταν ἐμελέτων τὰ ἀδημοσίευτα χειρόγραφα τοῦ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων διεξῆλθον μίαν βραχεῖαν πραγματείαν του «περὶ τῆς Ἀναστάσεως», περὶ τῆς ὁποίας ὁ Mgr. Petit ἔγραψε, ὅτι «δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος»[1]. Αὕτη εἶναι μία φιλοσοφικὴ ἀπολογία τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος καὶ στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς ἰδιαιτέρας ἀντιλήψεως περὶ τῆς σχέσεως τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ψυχήν του. Ἀφ᾽ οὗ ἀνέγνωσα ταύτην, διερωτήθην: διατὶ ἦτο ἀνάγκη ἐν τῇ Χριστιανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ καὶ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα νὰ ὑπεραμύνεταί τις τοῦ δόγματος τούτου, ἀσφαλῶς ἑνὸς οὐσιώδους καὶ ἀναντιρρήτου δόγματος τοῦ Χριστιανισμοῦ; Ἐναντίον τίνος ὁ Μάρκος ἔγραφεν; Καὶ μολονότι δὲν κατονομάζει τοὺς ἀντιπάλους του, ἡ ἀνάγνωσις τῆς πραγματείας ταύτης μὲ ἔκαμε νὰ πιστεύσω ὅτι πρέπει οὗτοι νὰ ἀναζητηθῶσιν μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ Βυζαντινοῦ ἐκείνου Ἀνθρωπισμοῦ (Humanisme), οὗτινος ὁ κορυφαῖος διδάσκαλος κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἦτο ὁ Γεμιστὸς Πλήθων. Μόνον εἰς τοὺς κύκλους ἐκείνους ἠδύναντο νὰ προταχθῶσι τὰ αὐτὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος, ἅτινα ὁ Ἀπ. Παῦλος εἶχεν ἄλλοτε ἀντιμετωπίσει εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὴν κεντρικὴν γραμμὴν τῆς ἀντιχριστιανικῆς πολεμικῆς τῶν πρώτων αἰώνων[2]. Ἡμᾶς ὁπωσδήποτε δὲν ἐνδιαφέρει ἡ οὐσία τῆς φιλοσοφικῆς ἐκείνης ἔριδος, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀναβιώσεώς της κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἡ ὑπεράσπισις παρὰ τοῦ Μάρκου τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος κατὰ τῶν ἀρνητῶν της νεο-εἰδωλολατρῶν, φρονῶ, ὅτι εἶναι μεγίστης σημασίας. Τώρα παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ᾽ ἑνὸς ἡ χριστιανικὴ ἄποψις περὶ τοῦ σώματος ὡς δεδοξασμένου διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ διαρκὴς ἄρνησις τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου νὰ δεχθῇ ὅ,τι εἰς τὰ ὄμματά του ἐφαίνετο μωρία, συνηντήθησαν εἰς μίαν τελευταίαν σύγκρουσιν. Καὶ ὑπό τινα

---

[1] Cod. Parisinus 1292. f. 67 - 75. Ἐδημοσίευσα μίαν ἀνάλυσιν λεπτομερῆ τοῦ μικροῦ τούτου ἔργου εἰς «Pensée Orthodoxe» τόμ. IX. Paris 1951: «Une Oeuvre inedite de Marc d'Éphése».

[2] Πρβλ. P. de La briole: Laréaction paienne, Paris 1942 σελ. 192, 206, 273, 495, 506.

ἄποψιν ἡ μικρὰ πραγματεία τοῦ Μάρκου περὶ τῆς ἀναστάσεως συγκεφαλαιώνει τὸ ὅλον θέμα τῆς παρούσης μελέτης. Διότι ἐνταῦθα πάλιν τὸ θεμέλιον τῆς παρὰ τοῦ Μάρκου ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ τούτου δόγματος εἶναι ἡ διδασκαλία ἐκείνη περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κεκτημένου ἓν σῶμα ἄξιον ἀναστάσεως καὶ μεταμορφώσεως, ἥτις ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ Παλαμᾶς πράγματι εἶχε διδάξει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος λόγῳ «τῆς τιμῆς τοῦ σώματος» καὶ τοῦ «ὁμοθέου σώματος» εἶναι ὑψηλότερος καὶ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων. Τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα χρησιμοποιεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Μάρκου, τοῦτο δέ, θεώμενον ὑπὸ τὸ φῶς τῆς κεντρικῆς Παλαμικῆς διδασκαλίας, τῆς διηκούσης δι᾽ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Μάρκου, ἐνισχύει καὶ συμπληρώνει τὴν εἰκόνα, ἣν παρέσχομεν ἐνταῦθα περὶ τῶν πεποιθήσεών του καὶ τῆς νοοτροπίας του. Τὰ ἔργα τοῦ Μάρκου κατευθύνοντο πρὸς τρεῖς ὁμάδας ἀντιπάλων του: πρὸς τοὺς ἀντι-παλαμίτας, πρὸς τοὺς Ἑνωτικοὺς καὶ πρὸς τοὺς Λατινόφρονας. Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὅσον καὶ ἂν διαφέρωσιν ἀλλήλων κατ᾽ ἐπιφάνειαν αἱ τρεῖς αὗται ὁμάδες, εἶχον μολαταῦτα πολλὰ τὰ κοινά, διότι ὁ μὲν φορμαλισμὸς τῆς «ἐπισήμου» θεολογίας ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τώρα ὁπωσδήποτε διεζευγμένης ἀπὸ τὸν χριστιανισμόν, ὁ Ἑλληνισμὸς δὲ πάλιν, οὗτινος ἡ ἀναβίωσις κατὰ τὴν γνώμην τῶν ὀπαδῶν του ἦτο συνυφασμένη μὲ τὴν συνεχῆ διατήρησιν τῆς Αὐτοκρατορίας, προσέφερε τὸ κίνητρον ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνίσχυσε τοὺς Λατινόφρονας ἐν Φλωρεντίᾳ νὰ ἐπιζητήσωσι τὴν Ἕνωσιν μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα πάντα καταδεικνύουσιν, ὅτι ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ Μάρκου καὶ τῶν τριῶν τούτων κινημάτων ὑπερβαίνει τὰ εἰδικὰ προβλήματα, τὰ προκύψαντα ἐν Φλωρεντίᾳ. Οὐδεμία ὅθεν ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ Παλαμισμὸς ἦτο ἡ μόνη δύναμις, ἡ ἱκανὴ ἐν τῷ Βυζαντίῳ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος νὰ ἀντιτάξῃ μίαν ἀληθῶς δημιουργικὴν ἑρμηνείαν τῆς Ὀρθοδόξου Παραδόσεως εἰς τὸ τριπλοῦν ἐπιχείρημα, εἰς τὸν Ἑνωτισμόν, εἰς τὴν ἐπίσημον Θεολογίαν καὶ εἰς τὸν νεο-ειδωλολατρικὸν Ἑλληνισμόν. Εἰς τὰ ἐρημητήρια τοῦ Ἄθω, εἰς τὰ μοναστήριά του, εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχον ἀκόμη ἄνθρωποι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρόν, οἱ ὁποῖοι ἐπεζήτησαν οὐχὶ ἁπλῶς τυπικὴν ταυτότητα καὶ ὁμοιομορφίαν πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, ἀλλὰ μίαν ταυτότητα βιώματος καὶ ἐμπειρίας πρὸς αὐτούς. Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ κατηγορήσῃ τις τὸν Μάρκον δι᾽ ἔλλειψιν πατριωτισμοῦ, ἀλλ᾽ ὅσα ἐλέχθησαν ἐν-

ταῦθα εἶναι ἱκανὰ νὰ καταδείξωσιν, ὅτι ἡ περὶ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ προκυψάντων ζητημάτων γνώμη του ἦτο λίαν διάφορος ἀπὸ τῆς τῶν ἀντιπάλων του: διὰ τοὺς τελευταίους ἡ ἐπιβίωσις τῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἀναγκαία πρωτίστως χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ τὸν Μάρκον αὐτὴ ἡ Αὐτοκρατορία ἀνεύρισκε τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς ὑπάρξεώς της καὶ τὴν δικαίωσίν της ἐν τῷ ἔργῳ της ὡς ὑπηρέτου καὶ φρουροῦ τῆς ζώσης ἀληθείας, τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Παρίσιοι, Νοέμβριος 1950 — Πρωθ. ALEXANDER SHMEMANN

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΝ ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ)

Εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων, ἀνήκει καὶ τὸ περὶ τῶν πηγῶν καὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἀνθρωπολογίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ζήτημα. Σχετικῶς ἔχουσι διατυπωθῆ διάφοροι ὑποθέσεις. Τινὲς τῶν ἐρευνητῶν διϊσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ Μέγας Ἀπόστολος, παρ' ὅτι κάτοχος ἀξιολογωτάτης γενικῆς μορφώσεως, κινεῖται οὐσιαστικῶς ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἰουδαϊκοφαρισαϊκῆς γραμματείας, ἀπὸ τῆς ἰδεολογίας τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνατο γενικῶς νὰ χειραφετηθῇ, εἰ καὶ εἶχεν ἐγκαταλείψει βεβαίως τὴν θρησκευτικὴν ἀρχὴν καὶ βάσιν τῆς ῥοπῆς ταύτης. Ἄλλοι ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψις καὶ διδασκαλία τοῦ Παύλου εὑρίσκεται καταφανῶς ὑπὸ ἑλληνιστικὴν ἐπίδρασιν, ὡς ἀποδεικνύεται κατ' αὐτοὺς κυρίως ἐκ τῶν περὶ «πνεύματος» καὶ «σαρκὸς» δυϊστικῶς κεχρωματισμένων ἐννοιῶν, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ὁ Ἀπόστολος[1].

---

[1] Τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταγωγὴν τῶν ἐννοιῶν «σάρξ» καὶ «πνεῦμα» παρὰ τῷ Παύλῳ εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ Herm. Lüdemann, (Die Anthropologie des Apostels Paulus, 1872). Τοῦτον ἀντέκρουσεν ὁ H. H. Wendt ἐν τῷ ἔργῳ του, Die Begriffe Fleisch und Geist im biblischen Sprachgebrauch, 1870. Ὅρα κυρίως σ. 219.

Οἱ τὰς ἀνωτέρω ἀντιλήψεις ἀντιπροσωπεύοντες ἐρευνηταὶ τείνουσιν, ὡς παρατηροῦμεν, νὰ παρουσιάσωσι καὶ τὸν Παῦλον ὡς ἕνα τῶν πολλῶν κοινῶν ἐκείνων τύπων, οἱ ὁποῖοι ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἢ ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν νέον κόσμον τῆς πίστεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσερχόμενοι, παρεισῆγον καὶ τὰς προτέρας αὐτῶν ἰσχυρὰς ψυχολογικὰς καὶ ἰδεολογικὰς κλίσεις, ὧν δὲν ἠδύναντο ν᾿ ἀπαλλαγῶσι, καὶ παρεμόρφουν οὕτω τὴν γνησίαν χριστιανικὴν οὐσίαν εἰς ἰουδαΐζουσαν ἢ ἑλληνίζουσαν αἵρεσιν [1].

Οἱ Holzmann καὶ Pfleiderer ἐξέλαβον ὡς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς θεολογικῆς ἐπιτεύξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὴν ὑπὸ τούτου ἐπεξεργασίαν δύο κατὰ βάθος ἀλληλοδιαμαχομένων κύκλων ἰδεῶν, ἤτοι ἑνὸς «ἰουδαϊκοφαρισαϊκοῦ», περιστρεφομένου ἐμμόνως περὶ τὰ «δόγματα» τῆς Δικαιώσεως καὶ τῆς Καταλλαγῆς, καὶ ἑνὸς ἑλληνικοῦ, παρουσιάζοντος τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ «σαρκὸς» καὶ «πνεύματος» ὡς θρησκείαν τῆς Ἀπολυτρώσεως [2].

Ἀλλ᾿ εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω ὑποθέσεις παραβλέπεται καθ᾿ ἡμᾶς τὸ ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ἀκριβῶς ὁ συγγραφεὺς ἐκεῖνος τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅστις ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς βραδυτέρας ἐκκλησιαστικῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας, (Ἀνθρωπολογίας) [3], καὶ ὅτι ἡ κυριωτέρα ἢ μᾶλλον ἡ μόνη πηγή, ἀπὸ τῆς ὁποίας οὗτος καὶ ἐν

---

[1] Πρβλ. Β. Ἐξάρχου, τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, (Ἀνατυπ. ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Τομ. Α΄. 1951, σ. 66).

[2] Πρβλ. P. Feine, Theologie des Neuen Testaments, 7 ἔκδ. Leipzig 1936, 157.

[3] Ἐρευνηταὶ ὡς ὁ A. Schweizer κ. ἄ. οὐδένα μεταβατικὸν σύνδεσμον ἐκ τοῦ «Παυλινισμοῦ» εἰς τὸ «Δόγμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας» εὑρίσκουσι, ἀλλ᾿ οὐχ ἧττον παραδέχονται καὶ οὗτοι, ὅτι «ὁ Παυλινισμὸς ἀνήκει ἤδη εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Δογμάτων, ἐφ᾿ ὅσον ἡ διαμόρφωσις τῶν Δογμάτων ἄρχεται εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ». (Παρὰ P. Feine, Der Apostel Paulus. Das Ringen um das geschichtliche Verständnis des Paulus, Gütersloh 1927, 608, 609). Ἡ Eva Aleith διαβλέπει τὴν ἀπὸ τῆς παυλείου ἀνθρωπολογίας ἀπόκλισιν ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ Εἰρηναίου ἀρχομένην. (Paulusverständnis in der alten Kirche, Berlin 1937 σ. 70 ἑξ.). Σημειωτέον ὅτι ὁ Εἰρηναῖος θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς εἰδικωτέρας ῥωμαιοκαθολικῆς θεωρίας περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνισταμένου ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ καταστάσει ἐκ φύσεως (τελείας) καὶ «ὑπερφύσεως» ἢ «δώρων τῆς χάριτος», ἅτινα καὶ μόνον ἀπωλέσθησαν διὰ τῆς πτώσεως. (Ὅρα Ernst Klebbe, Die Anthropologie des Hl Irenäus, Leipzig 1894, ῥωμαιοκαθολικόν).

προκειμένῳ ἀντλεῖ, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ χριστιανικὸν κέντρον τῆς νέας ὑπάρξεως, εἰς τὴν ὁποίαν μετέστη διὰ τῆς εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐν τῇ ζωῇ Αὐτοῦ προόδου[1].

Τὸ σπουδαιότερον τεκμήριον περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἀντιλήψεως ταύτης εἶναι τὸ ὅτι ἡ Ἀνθρωπολογία τοῦ Παύλου τελεῖ εἰς ὀργανικὴν ἑνότητα μετὰ τῆς χριστολογίας αὐτοῦ. Δι' αὐτῆς καὶ μόνον (διὰ τῆς χριστολογίας) εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσι καὶ κατανοηθῶσιν αἱ περὶ ἀνθρώπου, τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ εἰκόνες καὶ ἐκφράσεις τοῦ Παύλου, αἱ συνιστῶσαι τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, ὡς πρὸς τὴν προέλευσίν των, τὴν ἔννοιάν των κτλ., ἐν τῇ παυλείῳ Ἀνθρωπολογίᾳ.

Εἰς τὴν διασάφησιν τῆς σχέσεως ταύτης ἀποβλέποντες θὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις νὰ πραγματευθῶμεν τὰ κύρια σημεῖα τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τοῦ Παύλου, νομίζομεν δὲ ὅτι οὕτω θὰ καταδειχθῇ καὶ ἀναδειχθῇ τὸ ἐν πᾶσι χριστοκεντρικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀποστόλου ἡμῶν, ὡς εἶχον διακρίνει ἤδη τοῦτο λίαν ὀρθῶς οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ οἱ Ἀνατολικοί.

* * *

Ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ 5, 12 ἑξ. περιγράφει ὁ Παῦλος τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν δεύτερον Ἀδάμ, τὸν ἀντίτυπον τοῦ πρώτου, ἐρχόμενον εἰς τὴν γῆν, ἐν δὲ τῇ Α'. Κορινθ. 15, 45 - 47 παρουσιάζει αὐτὸν ὡς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον, τ ὸ ν ἄ ν θ ρ ω π ο ν ἐξ οὐρανοῦ. Πρὸς τὸν ἰδεώδη τοῦτον «ἄνθρωπον» μέλλουσι νὰ ἐξομοιωθῶσιν οἱ τῆς ἐμπειρίας ἄνθρωποι, οἵτινες ἀνῆκον τὸ πρὶν εἰς τὴν διὰ τοῦ πρώτου Ἀδὰμ προκύψασαν κατάστασιν τῆς «χοϊκότητος» (αὐτόθ. 48-50). Ἡ ἀντιπαραβολὴ αὕτη παρὰ πᾶσαν ἐκ πρώτης ὄψεως περὶ τοῦ ἐναντίου ἐντύπωσιν καταδεικνύει, ἐμμέσως τοὐλάχιστον, τὴν τιμήν, τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καθ' ἑαυτὴν ἀποδιδομένην, ἀποκλειομένης ἤδη ἐνταῦθα «δυϊστικῆς» ἑλληνιστικῆς περὶ τῆς φύσεως ταύτης ἀντιλήψεως παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἡμῶν.[2]

---

[1] Πρβλ. Μ. Σιώτη, Ἡ ἐν τῷ Παύλῳ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. («Γρηγόριος Παλαμᾶς» 1951, Τεῦχ. στ'—ζ' σ. 186 ἑξ). Ὅρα καὶ P. Feine, Theologie des N. Testaments σ. 206, ἔνθα καταδείκνυνται τὰ ὑπὲρ τὰ ἰουδαϊκὰ ὅρια οὐσιώδη ἰδιάζοντα στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ κήρυκος τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας Παύλου. Πρβλ. καὶ Walter Gutbrod. Die paulinische Anthropologie, Stuttgart-Berlin, 1934, σ. 5.

[2] Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλ. εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους, Migne ΕΠ 60, 514 - 515. Μεθοδίου Ὀλύμπου, Περὶ Ἀναστάσεως Λογ. 1, Κεφ. 59,11

Μετὰ τῆς ἰδεώδους ἐκείνης εἰκόνος, ἥτις διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ «πρωτοτόκου ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς», ἐγένετο πραγματικότης (Ῥωμ. 8, 29),[1] ὀφείλει καὶ ὁ ἐμπειρικὸς ἄνθρωπος νὰ ἐξομοιωθῇ (πρλβ. Κολ. 1, 18 ἑξ.). Καὶ ὁ ἄνθρωπος δηλαδή, ὅστις ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ γῆς, χοϊκὸς «εἰς ψυχὴν ζῶσαν, (Α΄ Κορινθ. 15, 45. Γεν 2, 7), μέλλει διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ προσλάβῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν, τὸ μεταμορφοῦν αὐτὸν εἰς οὐράνιον πνευματικὸν ἄνθρωπον, εἰς ἀληθὲς ἀντίτυπον τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ.[2]

Τὸ ἀναγκαῖον τοῦ ἐν Χριστῷ μετασχηματισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς θεωρεῖ ὁ Παῦλος ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ (Α΄ Κορινθ. 15,53 «Δεῖ γάρ ..»), τὸν δὲ τρόπον τῆς πραγματοποιήσεως ἐκφράζει ποικιλοτρόπως. Ὁτὲ μὲν παρουσιάζει τοῦτο ἐπὶ τὸ ἐσχατολογικώτερον ὡς θαυμαστὴν μεταβολὴν τοῦ σώματος, καθ' ἣν τὸ φθαρτὸν θὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ ἀφθάρτου καὶ τὸ σαρκικὸν θὰ μεταβληθῇ εἰς πνευματικόν, (Α΄ Κορινθ. 15, 49 - 55, Β΄ Κορινθ. 5, 2 - 3)· ὁτὲ δὲ περιγράφει τὴν μεταβολὴν ὡς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπερχομένην θανάτωσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς ἀνάστασιν τοῦ καινοῦ, δι' ἧς ἀφανίζεται τὸ «σῶμα τῆς ἁμαρτίας», ἀπολύει ἡ ἁμαρτία τὴν ἐπικυριαρχικήν της ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δύναμιν, ἥτις καὶ μόνον ἀποτελεῖ τὸν λόγον τῆς «δυϊστικῆς» ἀπὸ τῆς θείας φύσεως διακρίσεως τῆς ἀνθρω-

---

ἑξ. (ἔκδ. Πρωσικῆς Ἀκαδημίας σ. 322) καὶ Κεφ. 60, 18 (αὐτόθ. σ. 324). Μ. Ἀθανασίου. Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου κτλ. Migne ΕΠ. 25, 96 ἑξ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Κεφάλαια φυσικά, θεολογικὰ κτλ. Migne Ε. Π. 150, 1165.

[1] Εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς γνώμης, ὅτι διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου, «οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν», διδάσκεται ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ ἀπόλυτος προορισμός, διευκολύνει καὶ τὸ προηγούμενον τέλος τοῦ στιχ. 28, «τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν». Πρβλ. καὶ Β. Ἰωαννίδου, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι, Θεσ)νίκη 1934, σ. 153 ἑξ. («Θεῖος προορισμὸς καὶ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία»).

[2] Α΄ Κορινθ. 15, 48 - 49 «καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου». Πρβλ. Εἰρηναίου, Ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως 5, 16. Migne Ε.Π. 7, 1167· «Ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἔτι γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ Λόγος, οὗ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὴν ὁμοίωσιν ῥᾳδίως ἀπέβαλεν. Ὁπότε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὰ ἀμφότερα ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ (καὶ) τὴν εἰκόνα ἔδειξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν βεβαίαν κατέστησε, συνεξομοιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρί».

πίνης[1] καὶ οὐχὶ ἡ οἴκοθεν τυχὸν κατασκευὴ ἢ ὑφὴ τῆς τελευταίας ταύτης, καὶ ἀνατέλλει καινὴ ἐν Θεῷ καὶ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ ζωή. (Ρωμ. 6, 1 ἑξ. Γαλατ. 3, 27. Κολ. 2, 12-13. Β' Τιμ. 2, 11. Πρβλ. καὶ Α' Πετρ. 3, 21). Ὁτὲ τέλος παρουσιάζει ὁ Παῦλος σαφῶς τὸ ἀναγκαῖον τῆς εἰρημένης ἐξελίξεως ὡς ἠθικὴν ἐπιταγήν, ὡς ὑποχρέωσιν ἀπεκδύσεως τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ περιβολῆς τοῦ καινοῦ, τοῦ «κατὰ Θεὸν κτισθέντος ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας» (Ἐφεσ. 4, 22-24. Κολ. 3, 9-10). Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη προτροπὴ προϋποθέτει ἀκριβῶς ἐλευθερίαν, ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ δυνατότητα χρήσεως αὐτῆς. Πρὸς τούτοις ἀλλαχοῦ ἀποκαλεῖ ὁ Παῦλος τὸν ἄνθρωπον ἀπεριφράστως εἰκόνα καὶ δόξαν Θεοῦ (Β' Κορινθ. 3, 18 Πρβλ Ρωμ. 1, 23), καὶ ἐκ γένους Θεοῦ. Τὸ τελευταῖον κατηγορεῖ μάλιστα ὁ Ἀπόστολος καὶ τοῖς ἐθνικοῖς ἀκροαταῖς του ἐν Ἀθήναις, οἵτινες οὐδὲν εἰσέτι ἐγνώριζον περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως καὶ σωτηρίας καὶ δὲν ἦσαν συνεπῶς μέτοχοι αὐτῆς (Πραξ 17,29). Ἐντεῦθεν καταφαίνεται, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναγνωρίζει ἀξίαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ πρὸ τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως καταστάσει. Ἐπὶ τοῦ οὕτως κατανοουμένου Παύλου ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Καινῆς Διαθήκης, παραπλήσια ἐν προκειμένῳ διδασκόντων, στηρίζεται ἀκριβῶς ἡ διδασκαλία τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι ἡ ὀρθόδοξος ἀντίληψις, ὅτι διὰ τῆς «πτώσεως» τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ καταστάσει ἀμέσου μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίας, καὶ τῆς μεταβάσεως διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν τοῦ «φυσικοῦ» ὄντος τάξιν δὲν ἀπηλείφθη ἐν αὐτῷ παντελῶς ἡ θεία εἰκών, ἀλλ' «ἠμαυρώθη» καὶ «ἐξησθένησεν» αὕτη εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ ἐπισκοτισθῇ ἐκ τούτου ὀλεθριώτατα καὶ ἡ ἠθικὴ συνείδησις, χωρὶς ὅμως νὰ νεκρωθῇ καὶ αὕτη παντελῶς[1].

*
* *

Ἀναμφιβόλως ὁ Παῦλος γνωρίζει τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον μόνον ὡς ἁμαρτωλόν, τὴν δὲ ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατ' ἀνάγκην πλέον ἐξακολούθησιν αὐτῆς ἐκδέχεται ὡς αἰτιατῶς ἐκ τοῦ παραπτώματος τοῦ

---

[1] Πρβλ. Ρωμ. 1,18-3,20 ἔνθα ἐκτίθεται, ὅτι ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης (ἤτοι Ἰουδαϊκὸς καὶ ἐθνικὸς κόσμος), ὡς διατελοῦσα ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς θείας ὀργῆς, ἔχει ἀνάγκην τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐξαγγελλομένης σωτηρίας (Ἐ. Ἀντωνιάδης)

γενάρχου Ἀδὰμ προερχομένην. Ὡς κυριώτερον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης φέρεται, ὡς γνωστόν, καὶ εἶναι τῷ ὄντι τὸ χωρίον Ρωμ. 5, 12 ἑξ. «Ὥσπερ δι᾿ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ᾿ ᾧ πάντες ἥμαρτον».

Τὸ χωρίον τοῦτο ἰσχύει ἀνέκαθεν διὰ τοὺς Προτεστάντας, καὶ τὸν Αὐγουστῖνον προγενεστέρως, ὡς ἡ κατ᾿ ἐξοχὴν ἀντίληψις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπὶ τῶν σχετικῶν μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἁμαρτίαν ζητημάτων. Ἐπὶ ἑρμηνείας δέ, ἥν αὐτοὶ δίδωσιν εἰς τὸ χωρίον, στηρίζουσιν οἱ εἰρημένοι τὴν διδασκαλίαν των περὶ τῆς ῥιζικῆς καὶ παντελοῦς διαφθορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἤδη ἐν τῷ Ἀδὰμ κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἐπελεύσεως ἐφ᾿ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος αὐτοματὶ τῆς φυσικῆς συνεπείας τῆς πρώτης ἁμαρτίας, τοῦ φυσικοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, ἤτοι τῆς παντελοῦς φθορᾶς καὶ διαφθορᾶς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλ᾿ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γεννᾷ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἡ ἄκρα αὕτη περὶ ἐκπτώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀντίληψις εἶναι ἡ κυρία διδασκαλία τοῦ Παύλου, ὡρισμένας ἀμφιβολίας, ὅταν μάλιστα ἐπιχειρηθῇ σύγκρισις τοῦ προμνημονευθέντος χωρίου μετὰ τῆς διαφόρως ἐκτιθεμένης μεταφυσικο-ψυχολογικῆς ἑρμηνείας τῆς ἐννοίας καὶ τῆς οὐσίας τῆς ἁμαρτίας ἐν τῷ ὀλίγον κατωτέρω ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ τῆς αὐτῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς.[1]

Ὡς ἐκ τῆς προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῆς ὅλης συναφείας ἐν Ρωμ. 5,12-21 καταφαίνεται, ὁ Παῦλος δὲν προτίθεται νὰ διδάξῃ ἐνταῦθα τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ τὰ περὶ Ἀδὰμ. Τὸ μᾶλλον αὐτὸν ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ διαφώτισις αὐτῶν περὶ τῆς σημασίας τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον αἱ περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ προτάσεις εἰσάγονται διὰ τοῦ «ὡς» («ὥσπερ») καὶ χρησιμεύουν ὡς ἀντιπαραβολαὶ εἰς διασάφησιν τοῦ μεγέθους ἢ τῆς σημασίας τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπορρεούσης χάριτος. Ὁ Ἀπόστολος ἀπευθυνόμενος κυρίως πρὸς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὺς θέλει νὰ ὑποβοηθήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ νέου διὰ γνωστῶν καὶ οἰκείων αὐτοῖς παραστάσεων. Ὡς δὲ

---

[1] Ρωμ. 7,25 «... Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοΐ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας». Τὴν τοῦ ὅλου ἑρμηνευτικὴν κατοχύρωσιν ὅρα παρὰ Εὐαγγ. Ἀντωνιάδη, Ἀρχιμ. Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αἱ θρησκεῖαι. (Ἀνάτυπ. ἐκ τῆς «Θεολογίας», ΙΘ΄. 1941-1948) σ. 17 ἑξ.

καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος φρονεῖ, διὰ λόγους «ἀπολογητικοὺς» ἢ «πολεμικοὺς» μετεχειρίσθη ὁ Ἀπόστολος ἐπανειλημμένως τὸ «ἑνὸς» ἐκεῖνο, ἵνα δηλονότι κατὰ τὴν ἀντιπαραβολὴν τῶν καὶ τῷ Ἰουδαίῳ γνωστῶν περὶ τὸν «ἕνα» Ἀδάμ, τὸν πρῶτον, συμβάντων πρὸς τὰ νέα, τὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ νέου «ἑνὸς» Χριστοῦ πλουσίως δωρηθέντα, γίνηται κατάδηλος ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ νέου ἢ δευτέρου τούτου «ἑνὸς» ἤτοι τοῦ Χριστοῦ [1].

Τί προτίθεται λοιπὸν συγκεκριμένως νὰ διδάξῃ διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς ταύτης ὁ Ἀπόστολος; Ὡς διὰ τοῦ ἑνὸς Ἀνθρώπου Ἀδὰμ ὑπεισῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος καὶ ἡ κατάκρισις, οὕτως ἀποκατεστάθη πάλιν διὰ τοῦ ἑνὸς Ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπικυριαρχία τῆς χάριτος καὶ τῆς ζωῆς [2]. Περὶ τοῦ πῶς προέκυψεν ἐν τῷ Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία, ἂν δηλονότι ἐκ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ θελήσεως ἢ συνεπείᾳ τῆς γηϊνοσαρκικῆς αὐτοῦ κατασκευῆς, ὅπερ τελευταῖον προϋποτίθεται ἐν Ρωμ. 7,14-15 διὰ τὸν μετέπειτα ἱστορικὸν ἐν γένει ἄνθρωπον [3], δὲν ποιεῖται λόγον ὁ Παῦλος ἐνταῦθα. Τὸ ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἥμαρτε τὸ θεωρεῖ ὁ Ἀπόστολος ἡμῶν ἤδη ὡς γεγονὸς καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ, πῶς

---

[1] Migne ΕΠ. 60,475 «Καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦ ἑνός, ἵν' ὅταν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς, ἑνὸς κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη, δυνηθῇς αὐτῷ λέγειν, πῶς ἑνὸς παρακούσαντος, τοῦ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη;» Διευκρινίζων δὲ περαιτέρω τὸν νοῦν τοῦ χωρίου τούτου ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος καταδεικνύει τὸ ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἀπὸ τὸ μυστήριον (ἐν ἀρνητικῇ ἐννοίᾳ) τῆς ἐν Ἀδὰμ πτώσεως· «καίτοι γε οὐκ ἴσον ἁμαρτία καὶ χάρις, οὐκ ἴσον θάνατος καὶ ζωή, οὐκ ἴσον διάβολος καὶ Θεός, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον. Ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μετελθόντος δυνάμεως καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πρέποντος, (πολὺ γὰρ τῷ Θεῷ τοῦτο πρεπωδέστερον τὸ σώζειν ἢ τὸ κολάζειν), ἐνταῦθα ἡ ὑπεροχὴ καὶ τὰ νικητήρια, τίνα ἂν ἔχοις λόγον εἰς ἀπιστίαν, εἰπέ μοι;». Καὶ ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἑρμηνεύει ἄριστα τὰ περὶ τῆς «ὑπερβολῆς» καὶ «περισσείας» τῆς Χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· « . . . . ἡ δὲ ὑπερβολή, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν χειρόνων συνέπραξαν τῷ ἑνὶ οἱ πολλοὶ ἐπὶ τὸ μετασχεῖν αὐτοῖς τῶν κακῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀμεινόνων οὐδεὶς συνέπραξεν, ἀλλὰ μόνον τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, τὸ χάρισμα γέγονεν, ὥστε οὐχ ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἴσης, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἐκ περισσείας ἡ ὁμοιότης». (Παρὰ Karl Staab, Pauluskommentare aus der griechischen Kirche, Münster 1933, σ. 496).

[2] Α' Κορινθ. 15,21-22 «ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται».

[3] « . . . . ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ ὃ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ τοῦτο ποιῶ».

ἐξηπλώθη ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ περαιτέρω ἐφ' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καταφαίνεται πάλιν, ὅτι τὸν Παῦλον ἐνδιαφέρει ὀλιγώτερον τὸ περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἁμαρτίας πρόβλημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνήθως ὑπὸ τῶν ἑρμηνευτῶν τοῦ χωρίου τίθεται τὸ κέντρον τοῦ βάρους, καὶ περισσότερον τὸ περὶ τῆς ἐξαπλώσεως ἢ μᾶλλον περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ θανάτου.

Τὸ ἐκ τῆς πείρας γνωστὸν εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἐντεῦθεν ἐπικυριαρχία τοῦ θανάτου ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων.[1] Γεννᾶται νῦν τὸ ζήτημα, ἂν ἡ γενικὴ αὕτη ἐπικυριαρχία τοῦ θανάτου εὑρίσκεται εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἂν ναί, μέχρι ποίου βαθμοῦ. Ὅτι ὁ Παῦλος τὴν μεταξὺ ἁμαρτίας καὶ θανάτου σχέσιν ἐκδέχεται ὡς σχέσιν αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, ὑποδηλοῦται μὲν καὶ ἐν τῷ κυρίως ὑπὸ ἔρευναν ἐνταῦθα χωρίῳ (Ρωμ. 5, 12), ἐκφαίνεται δὲ σαφέστερον ἐκ τοῦ ἑπομένου κεφαλαίου τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.[2] Ἐκ τοῦ χωρίου Α' Κορινθ. 15, 47 μόνον βεβιασμένως δύναται νὰ συναχθῇ, ὅτι ὁ θάνατος ἐκλαμβάνεται μᾶλλον γενικῶς ὡς φυσικὴ ἀκολουθία τῆς γηϊνοσαρκικῆς κατασκευῆς (ὑφῆς) τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὕτως ὥστε νὰ ἦτο ὁ Ἀδὰμ ἐκ τῶν προτέρων, ἀνεξαρτήτως τῆς ἁμαρτίας θνητός, ὡς ἐδίδαξαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πελαγίου.[3] Τὴν θνητότητα παρουσιάζει ὁ Παῦλος κυρίως ὡς τὴν θετικὴν ποινήν, τὴν ἐπιβαλλομένην τῷ Ἀδὰμ διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ.[4] Εἰς τὸ χωρίον Ρωμ. 5, 12 δὲν λέγεται ἐν τούτοις, ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἤτοι ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἁπλῶς διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι διὰ τοῦ

[1] Πρβλ. καὶ Χρυσοστομ. Migne ΕΠ. 60,474· «Πῶς οὖν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος καὶ ἐκράτησε διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἑνός; Τί δὲ ἐστιν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον; ἐκείνου πεσόντος καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου θνητοί».

[2] Ρωμ. 6,23· «Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος . . . . .» Αὐτοθ. 7,11.13· «ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν . . . . Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία . . . . .».

[3] Τὴν γνώμην ταύτην κατεδίκασεν, ὡς γνωστόν, ἡ ἐν Καρθαγένῃ Σύνοδος (419) διὰ τοῦ ΡΘ' Κανόνος αὐτῆς. «Ὅτι ὁ Ἀδὰμ θνητὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐγένετο. Ἵνα ὅστις λέγῃ τὸν Ἀδάμ, τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον, θνητὸν γενόμενον οὕτως, ὡς εἴτε ἁμαρτήσοι, εἴτε μὴ ἁμαρτήσοι, τεθνηξόμενον ἐν τῷ σώματι, τουτέστι, ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος μὴ τῇ ἀξίᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως, ἀνάθεμα ἔστω». Παρὰ Ράλλῃ καὶ Ποτλῇ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων Τ. 3. σ. 561

[4] Ὅρα χωρία ὑποσημ. 2· πρβλ. καὶ Γενεσ. 2,17.

μέσου τῆς ἁμαρτίας· οὐσιαστικῶς ὅμως δὲν εἶναι διάφοροι αἱ δύο ἔννοιαι. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἁμαρτίαν ὡς τὸ ἐνδιάμεσον, δι' οὗ ὁ θάνατος καθίσταται κυρίαρχος τῆς σαρκίνης ἀνθρωπίνης φύσεως. Πρὸς τούτοις πάλιν δέον νὰ μὴ παροραθῇ ἐν προκειμένῳ, ὅτι, ὡς καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἡρμήνευσε καὶ μετ' αὐτοῦ πλεῖστοι ἀνατολικοὶ Πατέρες συνεφώνησαν, τὸ ἐνδιάμεσον τοῦτο τῆς μεταδόσεως τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ ἡ πρώτη ἀκριβῶς μεγάλη ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ καὶ οὐχὶ ἁπλῶς αἱ ἠθικαὶ παραβάσεις τῶν ἐπιγόνων, αἱ εἰς τὴν μὴ τήρησιν τοῦ «Νόμου» συνιστάμεναι, καθ' ὅσον, ὡς εἶναι γνωστόν, καὶ οἱ πρὸ τῆς λειτουργίας τοῦ Νόμου βιώσαντες, ἤτοι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τοῦτον κριτήριον τῆς πολιτείας αὐτῶν, ἀπέθνησκον. «Εἰ τοίνυν ἡ ἁμαρτία, φησίν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως τὸν θάνατον ἔτικτε, πῶς οἱ πρὸ τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον; Εἰ γὰρ ἐξ ἁμαρτίας ὁ θάνατος τὴν ῥίζαν ἔσχε, νόμου δὲ οὐκ ὄντος ἡ ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται, πῶς ὁ θάνατος ἐκράτει; Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐχ αὕτη ἡ ἁμαρτία ἡ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, αὕτη ἦν ἡ πάντα λυμαινομένη. Καὶ τίς ἡ τούτου ἀπόδειξις; Τὸ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πάντας ἀποθνήσκειν. Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος, φησίν, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας. Πῶς ἐβασίλευσεν; Ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος».[1]

Δὲν ἥμαρτον λοιπὸν κατὰ τὸν Παῦλον καὶ τὸν ἀπαράμιλλον αὐτοῦ ἑρμηνευτήν, τὸν θεῖον Χρυσόστομον, πάντες οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διότι δὲν ἵσταντο πάντες, ὡς ὁ Ἀδάμ, πρὸ θετικῆς τινος ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ Δὲν ἔπραξαν πάντες διὰ παραβάσεως τῆς θετικῆς ἐντολῆς ἁμαρτωλὰς πράξεις. Ἀλλὰ πάντες, καὶ οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, ἦσαν ἁμαρτωλοί, ἔφερον ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ὡς ἀντικειμενικὴν ποιότητα, ὡς ἰδιοσυγκρασίαν πλέον μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς κατάστασιν ἢ ὡς δυνάμει ἐνυπάρχουσαν, ἐν τῇ σαρκὶ ἐμφωλεύουσαν καὶ διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ νόμου εὐθὺς εἰς τὴν ἐνεργὸν κατάστασιν ἀνακαλουμένην. «Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου». (Ρωμ. 5, 13). Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀπέθανον πραγματικῶς πάντες, εἰ καὶ ἡ ἁμαρτία αὐτῶν δὲν δύναται νὰ καταλογισθῇ ὡς θετικὴ παράβασις καὶ παράπτωμα μὴ ὄντος προχείρου νόμου (Ρωμ. 7, 7)· ἦσαν πάντες ἐν τῇ φύσει των πλέον ἁμαρτωλοὶ καὶ ὤφειλον

---

[1] Χρυσοστομ. Minge ΕΠ. 60,475.

νὰ ὑποστῶσι τὰς συνεπείας τούτου, τὸν θάνατον.[1] Ποία λοιπὸν ἐν συνόψει ἡ ἐν προκειμένῳ γνώμη τοῦ Παύλου; Διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία ἐγένετο πλέον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀπέκτησεν ἐπ' αὐτῆς δύναμιν, διὰ τῆς ἁμαρτίας δὲ παρομοίαν δύναμιν ἀπέκτησε καὶ ὁ θάνατος. Ἡ κατάστασις αὕτη παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ διὰ τοὺς ἀπογόνους τούς τε «πρὸ» τοῦ «Νόμου» καὶ τοὺς «μετὰ» τὸν «Νόμον». Ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος ἐγένοντο κυρίαρχοι τοῦ γενάρχου, κατέστησαν καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ, ἀδιάφορον ἂν μετὰ ἢ ἄνευ «ἐντολῆς» ἢ «Νόμου», ἁμαρτωλοὶ (Ρωμ. 5, 19). Ὁ Ἀδὰμ εἶναι κατὰ ταῦτα ὁ πρῶτος ἁμαρτωλός, ὁ προκαλέσας τὴν εἴσοδον τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἱστάμενος.[2] Τοῦτο οὐδόλως ὑποδηλοῖ βεβαίως ὅτι ἡ ἁμαρτία (καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ὁ θάνατος) ἦτο ἐξ ὑπαρχῆς μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου συνυφασμένη. Ποῦ δέον νὰ ἀναζητηθῇ ἡ πρώτη αὐτῆς (μεταφυσικὴ) αἰτία, ἡ καὶ αὐτὴν τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου προσδιορίσασα, δὲν ἐξετάζει ἐνταῦθα (Ρωμ. 5, 12 ἑξ.) καὶ γενικῶς ὁ Παῦλος. Πάντως, ὡς λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ P. Feine,[3] «οὐδὲν ἐξαναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον τὴν γνώμην, ὅτι εἶχεν ἐντεθῇ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀντικείμενον, μὴ ἅγιον, καὶ ὅτι τοῦτο ἐξεδηλώθη δῆθεν τὸ πρῶτον πραγματικῶς διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ..... Τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἐκ δημιουργίας θὰ ὑπέκειτο ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἁμαρτίαν δὲν εἶχεν ὁ Ἀπόστολος. Οὐδέποτε θὰ ἐγνώριζεν οὗτος μίαν θεωρίαν, ἥτις δέχεται τὸν Θεὸν ὡς τὸν πρωτουργὸν τῆς ἁμαρτίας (ἢ γενικώτερον τοῦ κακοῦ).[4] Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

---

[1] Ἀξιομνημόνευτος τυγχάνει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ν. Δομαλᾶ αἰτιολόγησις τούτου· «... καθ' ὅσον ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδὰμ ἦσαν ἀντίτυπα αὐτοῦ, ὅπως μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἦτο .... ὡς καὶ ἀντιστρόφως, ἐπειδὴ καμμία διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδὰμ εἶναι ἀπαράλλακτοι εἰκόνες καὶ ὁμοιώματα αὐτοῦ». Περὶ ἀρχῶν, Λειψία 1865, σ. 74.

[2] Οὕτως ἑρμηνεύει καὶ ὁ Ἱερὸς Φώτιος τὸ περιλάλητον «ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον» (ἐν Karl Staab μν ἔργ. σ. 496), «ἐφ' ᾧ· ἐπὶ τούτῳ φησὶν συναποθνήσκομεν τῷ Ἀδάμ, ἐφ' ᾧ καὶ συναμαρτάνομεν. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἐκεῖνος παρέσχεν, ἡμεῖς δ' ἐκεῖθεν τὴν ἀφορμὴν λαβόντες οὐκ ἐκωλύσαμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ συνηργήσαμεν καὶ ἐπὶ μέγα χωρῆσαι παρεσκευάσαμεν».

[3] Theologie des Nts ἐκδ. 7, σ. 206.

[4] Πρβλ. ὅσα σχετικῶς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου (τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ) καὶ ὁ Μ. Βασίλειος παρατηρεῖ, ὅστις συμφώνως καὶ πρὸς τὴν γενικωτέραν ἀντίληψιν τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δὲν δέχεται κἂν ὡς ὑπάρ-

εἶχε τὴν σταθερὰν πεποίθησιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς τῆς Παλαιας Διαθήκης καὶ τοῦ Χριστοῦ· ἡ αἰτία καὶ τὸ τέλος (=σκοπὸς) πάντων τῶν πραγμάτων. Ἡ περὶ Θεοῦ αὕτη πίστις οὐδένα φιλοσοφικὸν δυϊσμὸν (Dualismus) ἀνέχεται. Ἡ περὶ ἁμαρτίας διδασκαλία τοῦ Παύλου εἶναι καθαρῶς θρησκευτικῶς προσηνατολισμένη. Τὸ ὄγδοον κεφάλαιον τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς συγκρινόμενον μὲ τὸ Β΄ Κορινθ. 5, 21 δεικνύει σαφῶς, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη «σὰρξ» δύναται νὰ παραμείνῃ ἐλευθέρα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς παρέμεινεν ἀναμάρτητος».[1]

Ὁ ὀρθῶς κατανοούμενος Παῦλος διδάσκει ἀσφαλῶς τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὴν ἀποφασιστικὴν ἐνέργειαν, ἣν ἤσκησεν αὕτη ἐπὶ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ πτῶσις αὕτη ἔχει τὴν ἔννοιαν ἱστορικῆς καὶ οὐχὶ μεταφυσικῆς ἀρχῆς, ἥτις τελευταία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς γενεσιουργὸς αἰτία (ἔξω τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου) ὁλοκληρωτικῆς μεταβολῆς συμπάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διὰ τοῦ Ἀδὰμ εἰσῆλθεν ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον. Ἡ κατὰ τῆς βουλῆς καὶ ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ διαπραχθεῖσα παρακοὴ τοῦ Ἀδὰμ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἁμαρτίας, ἥτις ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς τὸν θάνατον. Εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα συμμερίζεται ὁ Παῦλος, ὀρθῶς, τὰς σχετικὰς ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις, ἀκριβέστερον εἰπεῖν τὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ περαιτέρω· τὴν διάδοσιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῆς ἁμαρτίας συσχετίζει ὁ Παῦλος, ὡς ἐν Σοφίᾳ Σολομῶντος Κεφ. 13, μετὰ τῆς εἰδωλολατρείας, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸν σκοτισμὸν τῆς περὶ Θεοῦ συνειδήσεως (Ρωμ. 1,21), ἀλλὰ πρὸ πάντων σωτηριολογικῶς, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ νέον, τὸ «χριστιανικὸν» στοιχεῖον, μετὰ τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ, τοῦ παραχωρήσαντος καὶ ἀνεχομένου καὶ «καλλιερ-

---

χον τὸ κακὸ καθ' ἑαυτό. Λόγος, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός. Migne ΕΠ, 31,341 « . . . . Οὕτω καὶ τὸ κακὸν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει ἐστιν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς πηρώμασιν ἐπιγίγνεται. Οὔτε γὰρ ἀγέννητόν ἐστιν ὡς ὁ τῶν ἀσεβῶν λόγος, ὁμότιμον ποιούντων τῇ ἀγαθῇ φύσει τὴν πονηράν, εἴπερ ἀμφότερα ἄναρχα καὶ γενέσεως ἐστιν ἀνώτερα· οὔτε μὴν γεννητόν. Εἰ γὰρ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ κακὸν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ; . . . Ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοητὴ κτίσις γενομένη παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀναμεμιγμένη τῇ πονηρίᾳ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Εἰ γὰρ τὰ σωματικὰ οὐκ ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κακὸν συγκτιζόμενον, πῶς ἂν τὰ νοητά, τοσοῦτον καθαρότητι καὶ ἁγιασμῷ διαφέροντα, κοινὴν ἂν ἔσχε πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὑπόστασιν; »

[1] Πρβλ. Εἰρηναίου, ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, Βιβλ. Ε΄ κεφ. 12. Migne ΕΠ, 7,1151. «Ὡς γὰρ φθορᾶς ἐπιδεκτικὴ ἡ σάρξ οὕτω καὶ ἀφθαρσίας».

γοῦντος» ἔτι (διὰ τοῦ «Νόμου») τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα ἀποβῇ πλουσιωτέρα ἡ Χάρις καὶ ἐνεργητικωτέρα[1] ἡ σωτηρία. (Ρωμ. 2,45,20.7,13

---

[1] Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ὁμιλ. 11, κεφ 3. Migne ΕΠ. 60, 488, «Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐλέγχει τὴν παράβασιν, ἡ δὲ χάρις λύει τὴν παράβασιν. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐλέγχων συνίστησι τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως αὕτη συγχωροῦσα οὐκ ἀφίησι εἶναι ὑπὸ ἁμαρτίαν».

Τὴν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ χωρίου Ρωμ. 11,13 ἀντίληψιν περὶ τῆς «ἐντολῆς» ὡς τοῦ παραδόξου μέσου ἐν τῷ ἀπολυτρωτικῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀναγωγὴν τῆς «ἁμαρτίας» εἰς τὴν ἐσχάτην πραγματικὴν αὐτῆς φύσιν καὶ οὐσίαν («. . . ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία»), φαίνεται μὴ συμμεριζόμενος ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Εἰς τὸ διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνθρωπολογίαν λίαν διαφωτιστικὸν αὐτοῦ ἔργον, Κεφάλαια φυσικά, θεολογικὰ ἠθικά τε καὶ πρακτικὰ ΡΝ' (Migne ΕΠ. 150. 1121 ἑξ.) παρουσιάζει ὁ ὀξυνούστατος ἐκκλησιαστικὸς Πατὴρ τὴν «ἐντολὴν» ὑπὸ τὴν θετικὴν αὐτῆς ἰδιότητα ἢ ὄψιν. Περιγράφων δηλ. τὴν ἐν τῷ Παραδείσῳ ἰσχύουσαν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ὡς καὶ τὰς βραδύτερον ἐν τῷ Εὐαγγελείῳ ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, τὰς πρὸ Αὐτοῦ ἐντολὰς τῶν Προφητῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ τὰς μετ' Αὐτὸν ἐντολὰς τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ Ἰσραὴλ τῆς Χάριτος ἤτοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποδεικνύει διὰ συλλογισμοῦ στηριζομένου ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς ἀγαθότητος, τῆς πανσοφίας καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ ἐντολὴ ἐτέθη εἰς ἐνίσχυσιν καὶ ἐπιστήριξιν τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου, εἰς γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἄλλαις λέξεσιν εἰς καθοδήγησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πραγματικῶς ἐλευθέραν ὑπεύθυνον ἐνέργειαν· «ἐπειδὴ δὲ τὸ συμφέρον ἡμῖν μάλιστα καὶ φιλεῖ καὶ γινώσκει, καὶ δύναται ὅτι ποτ' ἂν μὲν ἡμῖν κἂν ἀκουσίως ἐπέρχηται παρ' ἐκείνου, καὶ συμφερόντως πάντως ἡμῖν ἐπέρχεται· πρὸς ὃ δ' ἂν ἡμεῖς ἑκουσίως αὐτομολήσωμεν, ὡς αὐτεξουσίου τυχόντες φύσεως, πολὺ τὸ δέος, μὴ ἀσύμφορον εἴη. Ὅταν δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ προμηθουμένου, φανερῶς τι τῶν ἁπάντων ἀπαγορευθείη, ὡς ἐν παραδείσῳ, κἂν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκγόνοις διὰ τῶν προφητῶν, ὡς τῷ τῆς Χάριτος νόμῳ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν διαδόχων, φανερῶς ἀλυσιτελέστατον ἐστι καὶ ὀλεθριώτατον, οἴκοθεν ἐκεῖνο ποθεῖν, καὶ πρὸς ἐκεῖνο σπεύδειν, κἂν τις τοῦθ' ἡμῖν προτείνῃ καὶ πρὸς τοῦτο σπεύδειν ἐνάγῃ, λόγοις πείθων, ἢ προσφιλεῖ θέλγων σχήματι, φανερῶς οὗτος ὑπεναντίος ἡμῖν ἐστι τῇ ζωῇ καὶ πολέμιος» (ἐνθ. ἀν. σ. 1156.). Ἡ περὶ τῶν «ἀπαγορεύσεων» (ἢ «ἐντολῶν») ἀντίληψις αὕτη τοῦ Ἱεροῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ὡς εἰς θετικὴν βοήθειαν τοῦ αὐτεξουσίου τεθεισῶν δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν «διαλεκτικὴν» περὶ «ἐντολῆς» καὶ «Νόμου» διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὡς ἀφορμῶν καὶ προϋποθέσεων τῆς θανατηφόρου ἐνεργείας τῆς ἁμαρτίας· («ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέν με καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν». Ρωμ. 7,11). Ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἔχει ἀναμφιβόλως πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν θέσιν τῆς «ἐντολῆς» ἐν τῇ καταστάσει τῆς Χάριτος ἐν τε τῷ Παραδείσῳ καὶ ἐν τῇ ἐν Χριστῷ διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας («καὶ τῶν αὐτῶν διαδόχων») νέᾳ ἀποτετελεσμένῃ μορφῇ τῆς Χάριτος (ὡς καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ προπαρασκευαστικῷ, διὰ τῶν Προφητῶν, σταδίῳ αὐτῆς). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξ

Γαλ. 3,19.22). Οὐ μόνον δὲ ἀρνητικῶς κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον δέχεται ὁ Παῦλος τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προπαρασκευὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀποδοχὴν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ θετικῶς ἀναγνωρίζει ἐκδηλώματα τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἢ ἄλλως ἴχνη τῆς περὶ Θεοῦ συνειδήσεως καὶ ἐκτὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης[1], θεωρεῖ δὲ ἐν τέλει πάντας διὰ τοῦ παραδόξου μέσου τῆς ἀπειθείας κλητοὺς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ· «συνέκλεισεν ὁ Θεὸς πάντας εἰς ἀπείθειαν ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ».[2] (Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, ΔΡ. Θ. καὶ Φ.
Διευθυντὴς 'Ανωτέρ. 'Εκκλ. Φροντιστηρ. Θεσ)νίκης

ἀντιθέτου τονίζει ἐνσυνειδήτως τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς «ἐντολῆς» ἐν τῇ κατὰ τὴν πτῶσιν καὶ μετ' αὐτὴν δεσμευτικῇ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καταστάσει. Τότε πλέον ὁ «Νόμος» ἐπικάθεται ὡς βαρὺ φορτίον ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου μακρὰν καὶ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ εὑρισκομένου ἀνθρώπου, ἡ δὲ λειτουργία αὐτοῦ (τοῦ «Νόμου») οὐδὲν ἕτερον κατορθοῖ, εἰμὴ ν' ἀναδεικνύῃ τὰς «αὐτονόμους» καὶ αὐταρέσκους ἀνθρωπίνας προσπαθείας ἔτι ἐναργέστερον ὡς ἀτελεσφόρους καὶ συνεπῶς ματαίας καὶ ὀλεθρίας διὰ τὸν ἄνθρωπον. 'Εξ ἄλλου καὶ ὁ 'Απόστολος Παῦλος προλαμβάνων εὐλόγους παρεξηγήσεις ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς «ἐντολῆς» καθ' ἑαυτὴν καὶ τῆς θείας αὐτῆς προελεύσεως συμπληροῖ προδιορθῶν· «ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία . . . . » (Ρωμ 7,12).

[1] Ρωμ. 1,19-20. 2,14-15. Πραξ. 14,16-17. 17,27 ἑξ. Πρβλ. καὶ Ε. 'Αντωνιάδου μν. ἔργ. σ. 6 ἑξ.

[2] Ρώμ. 11,12. Πρβλ. καὶ Γαλ. 3,22 «ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ Γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως 'Ιησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν».

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΘΑΥΜΑΣΙΑΣ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τῷ 1526 Γερμανικὸς στρατὸς εἰσήλασεν εἰς Οὐγγαρίαν. 'Ενῷ δὲ ἐλεηλάτει τὴν πρωτεύουσάν της καὶ διήρπασε καὶ τὴν διάσημον βιβλιοθήκην τοῦ βασιλέως της Ματθία Κορβίνου (υἱοῦ τοῦ 'Ιωάννου Οὐνυάδου), ἕνας στρατιώτης Γερμανὸς ἥρπασε καὶ αὐτὸς ἓν χειρόγραφον πλουσίως ἐσταχωμένον, τὸ ὁποῖον ὡς ἄχρηστον εἰς αὐτὸν τὸ ἐπώλησεν εἰς τὸν λόγιον Βικέντιον 'Οψοποιόν, αὐτὸς δὲ τὸ ἐξέδωκεν εἰς τὴν Βασιλείαν τῆς 'Ελβετίας τῷ 1534 'Ησαν τὰ «Αἰθιοπικὰ» τοῦ

Ἡλιοδώρου, ἡ ἱστορία τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας, ἄγνωστος καὶ ἀνέκδοτος ἕως τότε, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἔκτακτον περιστατικὸν ὀφείλεται ἡ διάσωσις καὶ πρώτη ἔκδοσίς της.

Ὁ Ἡλιόδωρος, ὁ σπουδαιότατος τῶν ἀρχαίων μυθιστοριογράφων, κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἔμεσαν τῆς Φοινίκης ἢ Συρίας, συμπατριώτης τοῦ Λουκιανοῦ, υἱὸς Θεοδοσίου, καὶ ἔζη περὶ τὸ 395 μετὰ Χριστόν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορός μας Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν υἱῶν του Ἀρκαδίου καὶ Ὁνωρίου. Ἀργότερα ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Τρίκκης (Τρικκάλων) τῆς Θεσσαλίας. Ὑποτίθεται γενικῶς ὅτι συνέγραψε τὴν τεχνικωτάτην καὶ ἠθικωτάτην Ἱστορίαν του νέος ἔτι ὤν, πρὶν χειροτονηθῇ Μητροπολίτης, περὶ τὸ 390 μ. Χ. Ἡ Ἱστορία αὕτη διαιρεῖται εἰς 10 κεφάλαια, τὴν ὠνόμασε δ' ὁ Ἡλιόδωρος «Αἰθιοπικὰ» διὰ τὸν ἀκόλουθον λόγον. Ἡ Χαρίκλεια ἦτο βασιλοποῦλα, κόρη τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας Ὑδάσπους, ἡ ὁποία εἶχε καταντήσει εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου, κατὰ τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας, ἐγνώρισε τὸν Θεαγένη, νεανίαν Θεσσαλόν, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Αἰακιδῶν. Μαζὶ μὲ αὐτὸν ἠχμαλωτίσθη ἀπὸ ληστάς, καὶ ὑπέφερε μαζί του πολλὰ δεινά, ὁ δὲ Θεαγένης μάλιστα ἐτραυματίσθη ἐν τῇ μάχῃ κατὰ τῶν ληστῶν. Κατόπιν δὲ ἀπὸ πολλὰς περιπετείας, ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ νυμφευθοῦν καὶ νὰ ζήσουν εὐτυχεῖς.

Ἡ Ἱστορία αὕτη τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς ἔξοχος ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν καὶ φιλολογικῶς ὡς ἀριστούργημα τοῦ εἴδους τούτου παρ' Ἕλλησιν. Ἡ κυριωτάτη ἀξία της ἔγκειται εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ὑποθέσεως καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ ἔργου, εἰς τὴν εὐφυᾶ ἀνάπτυξίν του καὶ τὴν κατάλληλον διάθεσιν τῶν ἐπεισοδίων, ἐν ἑνὶ λόγῳ εἰς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀπερίσπατον προσοχὴν τὴν ὁποίαν ἐγείρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν συγκρατεῖ μέχρι τέλους, διὰ τὴν λίαν ἐπαγωγὸν ἔκθεσιν τῶν λεπτομερειῶν, τὴν ἠθοποιίαν τῶν προσώπων, τὸ ἀπρόοπτον τῶν διηγουμένων, εὐδοκιμεῖ δὲ καὶ εἰς τὸ ὕφος γλώσσης, καθαρεῦον καὶ ἀνθηρόν, φέρον συχνὰ ὡραίας ἐκφράσεις τοῦ Ὁμήρου, καὶ τῶν τραγικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Ὅλοι οἱ κριτικοὶ θαυμάζουν τὴν γλυκύτητα καὶ ἀφέλειαν τῆς διηγήσεως, τὸ εὔσημον τῶν λέξεων καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν περιόδων.

Ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ του Ἱστορίᾳ (ΙΒ'. 34) ἱστορεῖ ὅτι ἐπειδὴ τὸ μυθιστόρημα τοῦτο ἐκρίθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὰ ἤθη τῆς νεολαίας, ὁ Ἡλιόδωρος ἐκλήθη ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάδοσιν τοῦ βιβλίου του ἢ νὰ παραιτη-

θῇ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ του ἀξιώματος. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο διαψεύδεται καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ πολλοὺς κριτικούς, διότι τοιαύτη αὐστηρότης ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰ φιλελεύθερα Ἑλληνικὰ ἤθη. Θὰ ἀναφέρω δὲ ἐπὶ τούτῳ ὅτι Γάλλος τις ποιητὴς ἐποίησεν ὡραῖον ἐπίγραμμα ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀνεκδότου τούτου, λέγον· «Μίτρα, φορτίον βαρύ! Πολλὴν ἀνάγκην θὰ εἶχα ἐλλεβόρου ἂν ἔκαια τὸ μυθιστόρημά μου διὰ νὰ σὲ διαφυλάξω. Διότι ἡ κεφαλή μου θὰ τιμηθῇ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων περισσότερον διότι παρήγαγε τοιοῦτο εὐάρεστον ἀνάγνωσμα, παρὰ διότι ἔφερα ἐπισκοπικὴν μίτραν».

Ἦτο λοιπὸν γνωστὸν τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ διαδεδομένον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' εἶχε χαθῆ ὅπως τόσα ἄλλα προϊόντα τῆς πατρογονικῆς μας σοφίας καὶ ἔμενεν ἄγνωστον, ἐπανευρεθὲν τῷ 1526. Ἔκτοτε ὁ «Θεαγένης καὶ ἡ Χαρίκλεια» κατέστη τὸ προσφιλὲς ὑπάδειγμα τῶν Γάλλων δραματικῶν συγγραφέων, πρὸ πάντων τοῦ Ρακίνα, διὰ τὸν ὁποῖον ἱστορεῖται τὸ ἀκόλουθον. Ὁ Ρακίνας, ἐντυχὼν ποτε ἐν τῇ παιδικῇ του ἡλικίᾳ ἀντίτυπον τῆς ἱστορίας ταύτης τοῦ Ἡλιοδώρου, τὸ ἐδιάβαζεν ἀπλήστως, ἀλλ' ὁ ἐφημέριος τῆς συνοικίας του ἐλθὼν ἐν μέσῳ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἰδὼν τὸ εἰς χεῖρας τοῦ παιδίου Ρακίνα βιβλίον, τὸ ἥρπασε καὶ τὸ ἔκαυσεν. Ὁ Ρακίνας ἐκοπίασε πολὺ νὰ εὕρῃ καὶ δεύτερον ἀντίτυπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ὑπέστη τὴν ἰδίαν τύχην. Τέλος, εὑρὼν τρίτον, τὸ ἀπεστήθισε διὰ νὰ μὴ φοβῆται πλέον νὰ τοῦ τὸ ἀφαιρέσουν, καὶ ἔπειτα τὸ ἔφερεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἱερέα καὶ τῷ εἶπε: «Λάβε καὶ τοῦτο τὸ ἀντίτυπον τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας, καὶ καῦσέ το, ὅπως και τὰ ἄλλα. Δὲν ἠμπορεῖς πλέον νὰ μοῦ τὸ στερήσῃς. Τὸ ἀπεστήθισα». (Ταῦτα γράφει ὁ υἱὸς τοῦ Ρακίνα εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ πατρός του). Ἔκτοτε ὁ Ἡλιόδωρος μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας, γαλλιστὶ ὡς ἀριστούργημα τῆς νεωτέρας φιλολογίας, ἀγγλιστί, γερμανιστί, ἱσπανιστί, λατινιστί, ἰταλιστί, ἐν δὲ Βενετίᾳ τῷ 1804 καὶ τῷ 1818 καὶ εἰς ἁπλῆν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατόπιν δὲ εἰς νεωτέραν Ἑλληνικὴν παράφρασιν ἐξεδόθη ἐν Σμύρνῃ, καὶ τῷ 1843 τύποις Μέλητος. Ἐκ τῆς Σμυρναϊκῆς ταύτης ἐκδόσεως μετεφράσθη καὶ τουρκιστὶ δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Εὐαγγελινοῦ Μισαηλίδου, τοῦ ἀναμορφωτοῦ τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς, χάριν αὐτῶν τῷ 1851.

Ὁ Α. Βάλληνδας, ἐν τῇ «Νέᾳ Πανδώρᾳ» τοῦ 1856, ἐξηγεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου πλασθὲν τοῦτο ὡραῖον Ἑλληνικὸν ὄνομα «Χαρίκλεια»=ἡ διὰ τῶν ἑαυτῆς χαρίτων κτωμένη κλέος. Φυσικῷ τῷ λόγῳ

δέ, ἐφόσον ἐπλάσθη ἀφοῦ πλέον ἡ Χριστιανωσύνη εἶχεν ἐπικρατήσει, δὲν ὑπάρχουν Χριστιαναὶ Ἅγιαι Μάρτυρες φέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦτο. Καὶ ὡς ἐκ τούτου πανταχοῦ τῆς Μεγάλης ὑποδούλου Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ Χαρίκλειαι εἶχαν καὶ ἔχουν ὡς προστάτιδα Ἁγίαν των τὴν Ἁγίαν Μάρτυρα Χαριτίνην, μαρτυρήσασαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, καὶ ἑορταζομένην τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου.

Ὁ Ἡλιόδωρος ἠμπορεῖ νὰ θεωρῆται ὡς ὁ ἀνάδοχος ὅλων τῶν Χαρικλειῶν (ὅπως ὁ Ἰσιδωρίδης Σκυλίσσης τῶν «Μαριανθῶν», ὅπως μετὰ τὰς βασιλίσσας Ἀμαλίαν καὶ Ὄλγαν ἐγενικεύθησαν τὰ ὀνόματα ταῦτα), διότι μόνον ἀφότου ἐδημοσιεύθη ἐν Βενετίᾳ ἡ εἰς ἁπλῆν Ἑλληνικὴν μετάφρασις καὶ διεδόθη οὕτως ἡ ἱστορία τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ἤρχισαν νὰ διαδίδωνται ὡς βαπτιστικὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ πρώτη διάσημος Ἑλληνίς, φέρουσα τὸ ὡραῖον, ἠθικὸν καὶ ἁγνὸν ὄνομα «Χαρίκλεια» ἦτο ἡ Χαρίκλεια Ὑψηλάντου. Ἀνῆκεν εἰς ἐπίσημον οἰκογένειαν τῆς Χίου, κόρη τοῦ Μεγάλου Ποστελνίκου Σκαναβῆ, καὶ ἐγεννήθη ἐν Κων)πόλει περὶ τὸ 1815. Κατὰ τὰς σφαγὰς τῆς Κων)πόλεως, τῷ 1821, ἔφυγεν ὡς πρόσφυξ μὲ τὴν μητέρα της εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐνηλικιωθεῖσα ἐνυμφεύθη τὸν νεώτατον τῶν ἀδελφῶν Ὑψηλαντῶν, τὸν πρίγκηπα Γρηγόριον Ὑψηλάντην. Ἀλλὰ μετά τινα ἔτη οὗτος ἀπέθανεν, ἡ δὲ Χαρίκλεια Ὑψηλάντου ἔμεινε χήρα ἐν ἀνθηρᾷ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἐξετιμήθη καὶ ἐθαυμάσθη ἡ σώφρων ἀγωγή της, ἡ διαυγὴς διάνοιά της καὶ ἡ ἀξιοπρεπὴς ἐπιτέλεσις ὑψηλοτέρων ἐθνικῶν καὶ οἰκογενειακῶν καθηκόντων. Εὐλαβῶς ἀνέθρεψε καὶ ἐξεπαίδευσε τὰ δύο ἀνήλικα τέκνα της, Ἐλισάβετ καὶ Γρηγόριον. Μέχρι τοῦ 1851 διέμενεν ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἔκτοτε ἐγκατέστη ἐν Παρισίοις, διατηροῦσα ἀκμαῖον τὸ αἴσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τέλους τοῦ βίου της. Ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τὸν Μάρτιον τοῦ 1883.

Μεταξὺ τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς, ἀφότου ἔγινεν ἡ τουρκιστὶ δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἔκδοσις τοῦ «Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας» τοῦ Ἡλιοδώρου, διεδόθησαν ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα. Ὅταν δ' οἱ δυστυχεῖς πρόσφυγες Μικρασιᾶται ἔφεραν ἐδῶ, μὲ κόπους καὶ δαπάνας, τὰ κειμήλιά των, ἔφεραν καὶ τὰς σπανιωτάτας ταύτας ἐκδόσεις τοῦ Ἡλιοδώρου εἰς ἁπλῆν ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων. Ἀλλ' ὁ τότε Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας Σταμούλης Θεσσαλός, τὰ ἐπῆρεν ὅλα καὶ τὰ ἐμοίρασεν εἰς τοὺς κολλήγους τῆς Θεσσαλίας. Καὶ ἔτσι ἐχάθησαν ὅλα, καὶ ὁ Ἡλιόδωρος μαζῆ . . .

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΑΒΡ. ΧΟΥΔΑΒΕΡΔΟΓΛΟΥ ΘΕΟΔΟΤΟΣ
Ἄρχων Μέγας Δικαιοφύλαξ τοῦ Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ
καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου

ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΟΥΧΟΥ

Ο ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Αἱ πηγαὶ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ περὶ τῆς μετέπειτα θέσεως αὐτοῦ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῇ συνειδήσει τῶν χριστιανῶν εἶναι βεβαίως πλούσιαι, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἐκ χρόνων μεταγενεστέρων, πλὴν τῶν δύο πρώτων μαρτυρίων.[1] Τὰ μαρτύρια ταῦτα, συνταχθέντα ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφήν των κατὰ τὸν 6ον πιθανῶς αἰῶνα, διασώζουν παλαιότερον ὑλικόν, φθάνον ἴσως καὶ μέχρι τοῦ 4ου αἰῶνος. Βραδύτερον συνέταξε Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς τὸ ἰδικόν του μαρτύριον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο ἀνωτέρω, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλων πηγῶν.[2] Κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἔρχονται ἔπειτα τὰ τρία βιβλία τῶν «Θαυμάτων» τοῦ Ἁγίου,[3] ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον συνεγράφη κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ὑπὸ Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὰ δὲ ἕτερα δύο ἀνήκουν εἰς ἀγνώστους συγγραφεῖς τοῦ 9ου καὶ 10ου αἰῶνος. Ἐγκώμια ἢ λόγους ἐγκωμιαστικοὺς εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον σώζονται τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ,[4] Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης,[5] Θεοφάνους Κεραμέως,[6] Γρηγορίου Παλαμᾶ,[7] Ἰωάννου Σταυρακίου. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὅμως ἔγραψαν ἐγκώμια ἢ περιέγραψαν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν τὰς θαυμαστὰς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου, ὡς οἱ Ἰωάννης Καμενιάτης,[8] Πλωτῖνος Θεσσαλονίκης, Ἰσίδωρος Θεσσαλονίκης, Νικήτας Χωνιάτης, Ἰωάννης Κατακουζηνός, Γεώργιος Ἀκροπολίτης, Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος, Δημήτριος Χρυσολωρᾶς, Νικόλαος Καβάσιλας, Νικόλαος Μυστικός, Γεώργιος Κεδρηνός, Φιλόθεος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰωάννης Ἀναγνώστου. Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης 9, ὑποδηλοῖ ὅτι πάντοτε ἦσαν πολλοὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸν Ἅγιον «οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀντεπεξῆλθον τοῦ ἀθλοφόρου θαύμασιν, εὖ μάλα τεχνολογήσαντες τὰ ἐγκώμια».

---

[1] Migne, P.G. 116, 1167, 1172 καὶ 1173-1184. Τὸ πρῶτον σώζεται μόνον ἐν λατινικῇ μεταφράσει Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, γενομένῃ χάριν τοῦ φράγκου αὐτοκράτορος Καρόλου Calvus κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα.

[2] P. G. 116, 1183-1204.

[3] P. G. 116, 1203-1314-1326-1384-1383-1426.

[4] P. G. 107, 667-8.

[5] P. G. 136, 169-216.

[6] P. G. 132, 840-858.

[7] P. G. 151. 535-550.

[8] P. G. 100. 521 ἑξ.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου ἀκμῆς τοῦ Δημητρίου στηριζόμεθα ἐπὶ τῆς πληροφορίας τῶν μαρτυρίων συμφωνούντων ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ διατάξας τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Μαξιμιανός. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο φέρουν δύο σύγχρονοι αὐτοκράτορες· ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος Βαλέριος Μαξιμιανός, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἡρακλῆς (Ἑρκούλιος), ὅστις, ὡς συνάρχων τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐκυβέρνησε τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἕδραν τὰ Μεδιόλανα ἀπὸ τοῦ 285 μέχρι τοῦ 305 καὶ ὁ Γάϊος Γαλέριος Βαλέριος Μαξιμιανός, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυβέρνησεν ὡς καῖσαρ τὴν Βαλκανικὴν μὲ ἕδραν τὸ Σίρμιον (293—305), ἔπειτα δὲ ὡς αὔγουστος τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Βαλκανικὴν μὲ ἕδραν τὴν Νικομήδειαν (305—311). Τὸ λατινικὸν πρῶτον μαρτύριον ἀναφέρει τὸ ὄνομα Μαξιμιανὸς ἄνευ ἐπιθέτου, τὰ ἕτερα δύο ὅμως καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος[1] προσθέτουν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ Ἑρκουλίου (Ἡρακλέους), ἐλθόντος εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν βαρβάρων τοῦ Βορρᾶ, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως εἶναι ἀνακριβές, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Θεσσαλονίκη οὐδέποτε ὑπήγετο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Γότθοι καὶ Σαυρομάται (Σαρμάται) ἢ κατὰ τὸν Συμεῶνα ἐσφαλμένως οἱ Σκύθαι καὶ Σαυρομάται δὲν ὑπετάγησαν ὑπ' αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι οἱ μεταγενέστεροι διασκευασταὶ τῶν μαρτυρίων, εὑρόντες ἐν ταῖς πηγαῖς τὸ ὄνομα Μαξιμιανὸς μόνον, ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἡρακλέους, καθ' ὅσον ὁ ἕτερος Μαξιμιανὸς ἦτο κοινῶς γνωστὸς ὡς Γαλέριος. Ὑπὸ τὸν τελευταῖον τοῦτον ὑπήγετο ἡ Θεσσαλονίκη, ἔνθα κατὰ τὸ 297 μετὰ νίκην κατὰ τῶν Περσῶν διωργάνωσε θρίαμβον μετὰ ἱππικῶν ἀγώνων. Ἀλλ' ὁ Γαλέριος ἐπεσκέφθη καὶ παρέμεινεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν πόλιν καὶ μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γότθων καὶ Σαρματῶν κατὰ τὸ 306, ὅτε ὁμοίως διωργανώθησαν καὶ ἀγῶνες πεντάθλου, τότε δὲ ἐμαρτύρησεν ὁ Δημήτριος.

Αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Δημητρίου ἡ ὁποία διαφαίνεται καὶ εἰς τὴν εἰκονογραφίαν, διὰ τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὸν χρόνον τῆς γεννήσεώς του περὶ τὸ 280. Κατήγετο ἐξ ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας τὴν εὔκλειαν καὶ περιφάνειαν τονίζουν ἐπανειλημμένως αἱ πηγαί.[2] Ἡ πρώϊμος ἀνάδειξίς

---

[1] P. G. 145, 1237.

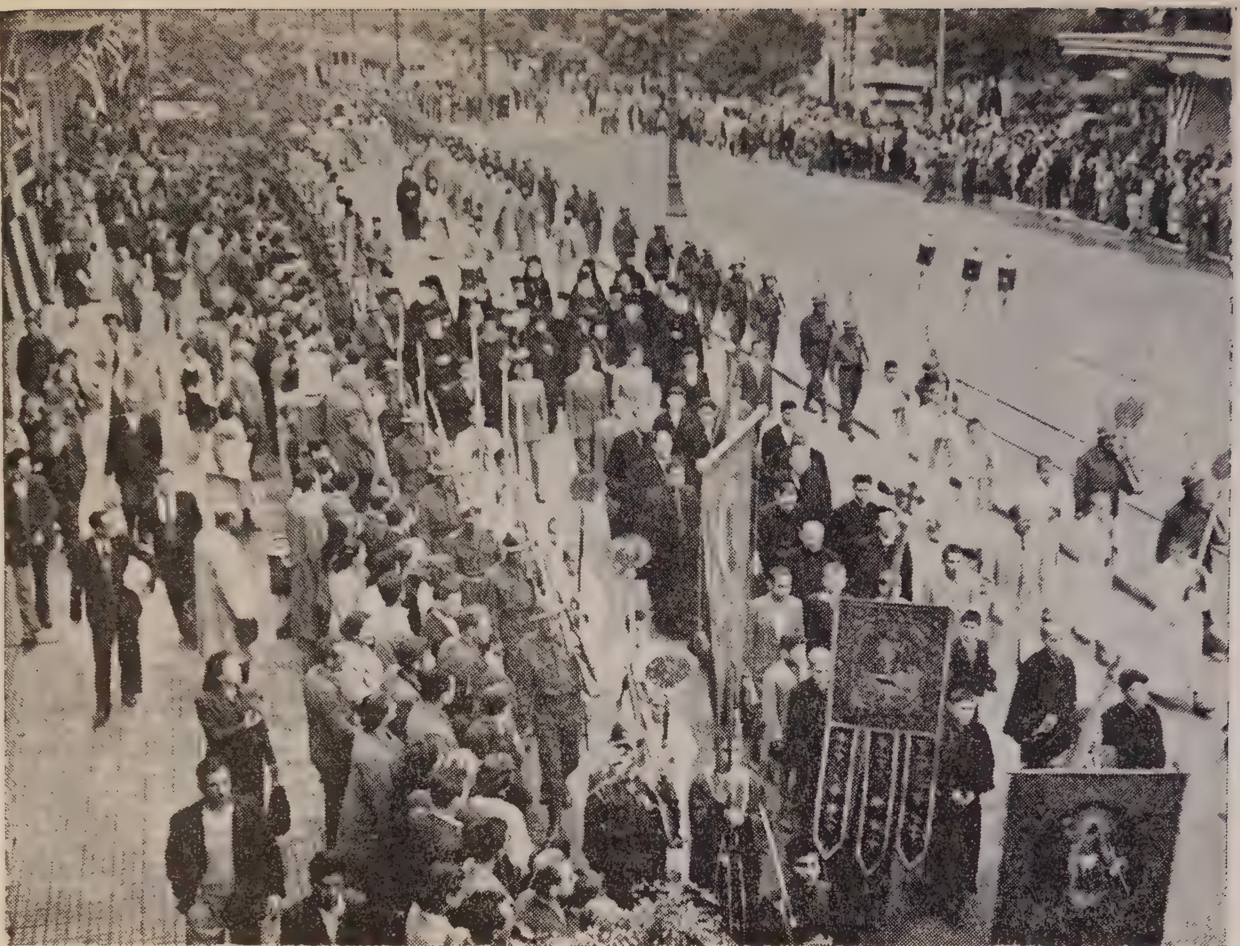
[2] Μαρτ. Β', 2, ἐκ γένους περιδόξου καὶ συγκλήτου βουλῆς ὑπάρχων, Γ', 1, ἐπίσημος καὶ ἐπιφανέστατος, Εὐστάθιος, 34, γένους εὐκλείᾳ, Νικηφόρος Κάλλιστος, P. G. 145, 1237, τῶν τῆς πόλεως τὰ πρῶτα φέρων. Ἡ ἐν τῇ εἰκονο-

Ἡ ἱ. εἰκὼν τοῦ ἁγ. Δημητρίου ἀνεχομένη ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς ἱ. λιτανείας.

Οἱ μετασχόντες τῆς ἱ. λιτανείας τοῦ Πολιούχου Σεβ. Μητροπολῖται Θεσσαλονίκης, Πολυανῆς, Ἐδέσσης καὶ ὁ Θ. Ἐπίσκοπος Μυρέων.

Ἡ ἱ. λιτανεία κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς μεγαλοπρεποῦς πομπῆς ἐκ τοῦ ἱ. ναοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὰ λάβαρα καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Π. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὑποδεχόμενος τοὺς Βασιλεῖς καὶ τὸν Διάδοχον εἰσερχομένους εἰς τὸν ἱ. ναὸν τοῦ Πολιούχου διὰ τὴν ἐπίσημον δοξολογίαν.

του εἰς ἀνώτατα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα δεικνύει ὅτι διεκρίνετο διὰ τὰς πνευματικὰς καὶ διοικητικάς του ἱκανότητας καὶ ὅτι ἦτο κάτοχος μεγάλης παιδείας. Ποῖα ὅμως ἀξιώματα ἔλαβε δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος. Τὸ δεύτερον μαρτύριον, 2, ἀναφέρει ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐγένετο αὐτοκρατορικὸς ἀξιωματικὸς (ἐκσκέπτωρ), εἶτα δὲ ἀνεδείχθη ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος, λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως Μαξιμιανοῦ καὶ τὸν ὑπατικὸν ὡρατίωνα, ἐπ' αὐτοῦ δὲ συμφωνοῦν καὶ τὰ μεταγενέστερα κείμενα. Ἐξωχριστιανικαὶ πηγαὶ ἐπιβεβαιοῦσαι τὴν πληροφορίαν ταύτην δὲν ὑπάρχουν, ἴσως δὲ νὰ μὴ εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβής. Πιθανῶς ἦτο ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς Ἐπαρχίας, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν πληροφορίαν Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου, καθ' ἣν ἦτο «τὴν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐξουσίαν διεζωσμένος», ἢ ἀνέλαβε προσωρινῶς μόνον τὸ ἀνθυπατικὸν ἀξίωμα. Τὰ μαρτύρια, διηγούμενα τὰ τῆς καταγγελίας κατὰ τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸν Μαξιμιανὸν καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παρουσιάσεως τοῦ μάρτυρος, ἀφίνουν νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι οὗτος ἦτο γνωστὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἡ εὐκολία μεθ' ἧς συνελήφθη ἀποκλείει τὴν γνώμην ὅτι τότε κατεῖχε τὸ ἀνθυπατικὸν ἀξίωμα, οὔτε δὲ ἡ ἄσκησις τοιούτων πολιτικῶν καθηκόντων συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, ὅπως διαβεβαιοῦται ἐν τοῖς κειμένοις.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἄλλην παιδείαν, ὁ Δημήτριος ἔλαβεν ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ τὴν Χριστιανικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ διδασκαλίαν, ἀνεδείχθη δὲ συντόμως καὶ ὁ ἴδιος ἔξοχος διδάσκαλος. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶχε βεβαίως διὰ τοὺς χριστιανοὺς μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, ὁ δὲ Γρ. Παλαμᾶς θεωρεῖ τὴν στρατιωτικὴν στολήν, τὸν ἐν χειρὶ δακτύλιον καὶ τὸν ὑπατικὸν ὡρατίωνα, ὡς σύμβολα «τῆς παρὰ τοῦ ὄντως βασιλέως μυστικῆς δεδομένης διδασκαλικῆς ἀξίας». Ἡ παράδοσις οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ Δημητρίου, παρ' ὅλην τὴν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἔμφασιν ἐπὶ τῶν θαυμαστῶν ἔργων του ὡς πολεμιστοῦ καὶ θεραπευτοῦ, ἡ κατηχητική του δρᾶσις προσείλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περὶ αὐτὸν ἀσχοληθέντων. Ὑπὸ τῶν κειμένων καλεῖται διδάσκαλος τῆς ἀληθείας καὶ ἀπόστολος,[1] «τοῖς θείοις ἐμπρέπων διδάγμασιν καὶ τὴν περὶ τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν κεκο-

γραφία ἀπεικόνισις τοῦ ἁγίου Δημητρίου ὡς ὡραίου καὶ εὐσταλοῦς νέου στηρίζεται ἐπὶ τῆς παραδόσεως ὅτι ἦτο «εὖ μάλα καλὸς ἰδεῖν» (Γρ. Παλ. P. G. 151, 540).

[1] Μαρτύρ. Γ', 4, Γρ. Παλαμᾶ, P. G. 151, 540. Βασιλείου Μηνολόγιον 26 Ὀκτ. P. G. 117, 128.

σμημένος».[1] Κατέχων ἐξαιρετικὴν δύναμιν λόγου, «λόγοις σεμνυνόμενος», κατὰ τὸν Εὐστάθιον, 34, δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ μόνον βίῳ ἐφαρμογὴν τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐπεδίδετο συστηματικῶς μετὰ ζήλου καὶ παρρησίας καὶ εἰς τὴν μετάδοσιν αὐτῆς εἰς ἄλλους, ἡ δὲ σαγήνη τοῦ λόγου του περιελάμβανε πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Δημητρίου πλήθη Ἑλλήνων προσήρχοντο εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, δυνάμεθα ὅμως νὰ διακρίνωμεν εἰς τὰ κείμενα τὴν ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν νέων. Φαίνεται ὅτι ἡ δρᾶσις του ἦτο κυρίως κατηχητική, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν δημιουργίαν κύκλου χριστιανῶν νέων, ἀσχολουμένων περὶ τὴν μελέτην τῆς ἁγίας Γραφῆς.[2] Μέλος τοῦ κύκλου τούτου ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Νέστωρ, συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Δημητρίου κατὰ τὴν διδακτικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν καὶ γενόμενος μαθητὴς καὶ φίλος αὐτοῦ,[3] τὸ δὲ μαρτύριον τοῦ μαθητοῦ ἦτο τρόπος πληρωμῆς τῶν «διδάκτρων» πρὸς τὸν διδάσκαλον.[4] Δύο διασωθέντα μωσαϊκὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, παριστῶντα τὸν Ἅγιον μὲ παιδία, δὲν σημαίνουν ἴσως ἁπλῆν ἀφιέρωσιν τῶν παιδίων λόγῳ θεραπείας των,[5] ἀλλ' ἀπηχοῦν καὶ τὴν παλαιὰν παράδοσιν περὶ τοῦ μάρτυρος ὡς κατηχητοῦ τῶν νέων.

Συνδυάζων τὸν χριστιανικὸν λόγον πρὸς τὰ ἔργα του ὁ Δημήτριος, «ὁ χαρίτων ἀρρήτων ἐκ παιδὸς ἔμπλεως», ἦτο «τὰ πάντα σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ ἀπόστολος καὶ παρθένος καὶ πάναγνος, οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἠγαπημένος τῷ Χριστῷ μαθητὴς ἢ παῖς ἢ φίλος ἄκρος καὶ οἰκειότατος».[6]

Ἂν εἶχε καὶ ἱερατικὸν ἀξίωμα δὲν λέγεται ρητῶς. Ἐν τῷ Μαρτ. Β΄, 4, φαίνεται συλληφθεὶς διδάσκων καὶ τελῶν λατρείαν, ἀλλ' ἡ λατρεία δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς περιοριζομένη εἰς τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν τέλεσιν τῆς προσευχῆς. Θὰ ἦτο πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθῇ τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ ἰδίως κατὰ πόσον ἔφερε τὸν

---

[1] Ἰ. Καμενιάτου, εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, P. G. 109, 528.

[2] Μαρτ. Β΄, 2· ἑρμηνεύων τε καὶ δεικνύς.

[3] Μαρτ. Β΄, 7· Νικ. Καλλ. P. G. 145, 1235. Ὁ Νέστωρ προσηλυτίσθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου, ὡς δεικνύει ἡ φράσις του· «ὁ Θεὸς Δημητρίου».

[4] Εὐσταθίου Ἐγκώμιον, 36.

[5] Α. Ξυγκοπούλου, Ἡ Βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1946, σελ. 39 - 42.

[6] Γρηγ. Παλαμᾶ, P. G. 151, 541.

βαθμὸν τοῦ διακόνου, ὁπότε θὰ ἠδύνατο νὰ ταυτισθῇ ὁ ἐν τοῖς μαρτυρολογίοις ἀναφερόμενος διάκονος καὶ μάρτυς τοῦ Σιρμίου πρὸς τὸν ἡμέτερον Δημήτριον.

*
* *

Ὁ Δημήτριος συνήθιζε νὰ πραγματοποιῇ τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν ἐν τῇ Χαλκευτικῇ Στοᾷ ὑπὸ τὰς ὑπογείους καμάρας ἐγγὺς τοῦ δημοσίου λουτροῦ, ἐκεῖ δὲ ἐδίδασκε κατὰ τὸν χρόνον τῆς συλλήψεώς του. Πρὸς τιμὴν τοῦ ἐκ Βορρᾶ ἀφιχθέντος Μαξιμιανοῦ Γαλερίου εἶχον διοργανωθῇ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους ἐν τέλει συμμετέσχε καὶ ὁ Βανδῆλος Λυαῖος, μεγαλόσωμος καὶ σκληρὸς ἀθλητής, πολλάκις θριαμβεύσας ἐν Ρώμῃ, Σιρμίῳ καὶ Θεσσαλονίκῃ, τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔφερε συχνάκις μεθ' ἑαυτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, γνωρίζουσαι ἤδη ὅτι ὁ Δημήτριος ἦτο χριστιανός, φαίνεται ὅτι κατήγγειλαν τοῦτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα, προσδιορίσασαι πιθανῶς καὶ τὸν τόπον ἔνθα κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διηύθυνε χριστιανικὴν συγκέντρωσιν, οὗτος δὲ ἀμέσως ἀπέστειλε στρατιωτικὸν τμῆμα πρὸς διάλυσιν τοῦ χριστιανικοῦ πλήθους καὶ σύλληψιν τοῦ Δημητρίου. Οὗτος, ἀχθεὶς διὰ τῆς λεωφόρου πρὸ τοῦ Γαλερίου, διεδήλωσε μετὰ θάρρους τὴν χριστιανικήν του πίστιν καὶ ὡς ἦτο ἑπόμενον προεκάλεσε τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος, διατάξαντος κράτησίν του εἰς τὰς καμάρας τοῦ γειτονικοῦ βαλανείου. Εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῶν κανονικῶν φυλακῶν τῆς πόλεως, ἀλλὰ περὶ λουτρῶνος, ἔνθα ὁ Δημήτριος θὰ ἐκρατεῖτο μέχρι λήξεως τῶν ἀγώνων, ὅπερ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ὁ Νέστωρ ἐπεσκέφθη αὐτόν. Μεταγενεστέρα παράδοσις τείνει νὰ δεχθῇ μακροτέραν κράτησιν αὐτοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς, ἀλλὰ τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι μόλις ὀλίγαι ὧραι ἐμεσολάβησαν μέχρι τοῦ μαρτυρίου του. Ὡς συμβαίνει κατὰ κανόνα μὲ τοὺς εἰς τὸ μαρτύριον ὁδηγουμένους ἁγίους, αἱ πηγαὶ ὁμιλοῦν περὶ ἐμφανίσεως ἀγγέλου καὶ στέψεως τοῦ Δημητρίου.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεθύμει νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ὑποθέσεως μετὰ τοὺς ἀγῶνας, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, ἀλλ' ἐπεισόδιόν τι τοῦ σταδίου ἐπετάχυνε τὴν λύσιν. Οἱ κήρυκες ἀνήγγειλαν τὴν κάθοδον τοῦ Λυαίου εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ προσεκάλεσαν τὸν βουλόμενον νὰ μονομαχήσῃ μετ' αὐτοῦ, ἐνῷ δὲ οὐδεὶς ἀπεφάσιζε νὰ ἀποδεχθῇ τὴν πρόσκλησιν, ἐκινήθη «ἐκ τοῦ δήμου νεανίσκος ὡραῖος πάνυ, ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα φέρων», ἐκτὸς τοῦ σταδίου πρὸς τὸν Δημήτριον, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὴν μονομαχίαν.

Οὗτος ἦτο ὁ Νέστωρ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέφευγον συνήθως τὴν παρακολούθησιν τῶν εἰδωλολατρικῶν δημοσίων θεαμάτων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο κανών. Πολλοὶ παρηκολούθουν, ἂν μὴ δι᾽ ἄλλον λόγον, τοὐλάχιστον διὰ νὰ ἴδουν ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ θανατωθῇ Χριστιανός τις καὶ παραλάβουν αὐτὸν πρὸς ἐνταφιασμόν. Τὸ ζήτημα εἶναι διατὶ ἀπεφάσισεν ὁ Νέστωρ νὰ μονομαχήσῃ, κατὰ παράβασιν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, καὶ διατὶ ὁ Δημήτριος ηὐχήθη ἐπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐσφράγισεν αὐτὸν διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ, προειπὼν τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ. Ἡ ἐν τῷ μαρτυρίῳ Β΄, 11, φράσις «ἀπέκτεινεν ἐν τῇ χειρί μου τὸν ἀλάστορα», ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα. Ὁ Λυαῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ αὐτοκράτορος Γαλερίου, ὅστις, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν δυνάμεων τοῦ πονηροῦ, εἶχε διατάξει τὴν ἐκτέλεσιν χιλιάδων Χριστιανῶν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον πολλοὶ Χριστιανοὶ νὰ εὗρον τὸν θάνατον διὰ τῶν χειρῶν τοῦ γιγαντοσώμου Λυαίου. Ὁ Νέστωρ ἐσκέφθη ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ συμβολικὴ ἀπάντησις οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Λυαίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀντιχριστιανικὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐνεργείας, ἥτις καὶ ἐδόθη διὰ τῆς κατ᾽ αὐτοῦ νίκης.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀντελήφθη ὅτι ἀσυνήθης δύναμις ἐνίσχυσε τὸν Νέστορα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν του, διαβεβαιωθεὶς δὲ ὅτι οὗτος ἦτο Χριστιανὸς καὶ ὅτι ἐνισχύθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ Δημητρίου, διέταξε τὴν ἀναίρεσίν του, ἥτις ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ προτέκτορος Μηνουτιανοῦ παρὰ τὴν Χρυσῆν Πύλην. Οἱ ἀγῶνες διεκόπησαν, ἀλλ᾽ ὁ Γαλέριος δὲν ἐπεθύμει τὴν προσαγωγὴν τοῦ Δημητρίου εἰς τὸ στάδιον, φοβούμενος προφανῶς εἴτε μαγικὴν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ ἐνέργειαν εἴτε διαμαρτυρίαν τοῦ λαοῦ Κατὰ διαταγήν του ὁ Ἅγιος ἐμαρτύρησε πληγεὶς διὰ λογχῶν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ σώματος ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα ἐφυλάσσετο. Τὸ ὅτι καὶ ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Δημήτριος ἐξετελέσθησαν ἔξω τοῦ σταδίου ἀποδίδει καλῶς τὸ ἐπικρατοῦν τότε πνεῦμα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καθ᾽ ὃ δὲν ἦτο ἀνεκτὴ ἡ δημοσία ἐν σταδίοις θανάτωσις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ρώμην, ἔνθα οἱ Χριστιανοὶ κατὰ μάζας ἐφονεύοντο πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ὄχλου. Τὸ σῶμα τοῦ Δημητρίου παρέμεινεν ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ μέχρι νυκτὸς καὶ μόνον ὁ ὑπηρέτης αὐτοῦ Λοῦπος προσελθὼν ἀμέσως συνέλεξε τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ παρέλαβε τὸν δακτύλιον, διὰ τῶν ὁποίων ἐνήργει θαυματουργὰς πράξεις. Ὁ Λοῦπος ἐμαρτύρησε μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τῆς πόλεως.

Εὐλαβεῖς χριστιανοὶ προσελθόντες τὴν νύκτα ἔθαψαν τὸ ἐγκα-

τιλειφθὲν σῶμα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ τόπῳ τοῦ μαρτυρίου. Αἱ πρὸς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου του συνδεόμεναι τοποθεσία διετηρήθησαν ζωηρῶς ἐν τῇ παραδόσει, ἡ δὲ τελουμένη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους λιτανεία συνεβόλιζε τὴν ὁδὸν, ἣν διήνυσεν ὁ Δημήτριος ἀπὸ τοῦ διδακτηρίου του μέχρι τοῦ σταδίου. Τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας του ἦτο «ἐκ δυσμῶν τοῦ τῆς πόλεως Μεγαλοφόρου (Μεγάλης Ἀγορᾶς) ἐν τῇ ἐκεῖσε Χαλκευτικῇ λεγομένῃ στοᾷ, ἔνθα εἴωθε τὰς συνόδους ποιεῖσθαι ὑπὸ τὰς τοῦ ἐγγὺς τοῦ δημοσίου λουτροῦ ὑπογαίους καμάρας», κατὰ τὸ Μαρτύριον Β΄, 3. Ἡ Μεγάλη Ἀγορὰ ἔκειτο παραλλήλως πρὸς τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν, παρὰ τὴν σημερινὴν πλατεῖαν Δικαστηρίων. Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγει ὅτι ὁ χῶρος ἐκεῖνος ὠνομάσθη Καταφυγή, ὡς καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐκεῖ δὲ ἱδρύθη κατόπιν ὁ ναὸς τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου.[1] Κατὰ τὴν μεταγωγήν του ὁ Δημήτριος ἠκολούθησε διὰ τῆς Ἐγνατίας εἰς τὸ στάδιον, κείμενον εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς πόλεως παρὰ τὸν σημερινὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τὸ λουτρόν, ἔνθα ἐκρατήθη ἐπί τινας ὥρας ἦτο ἔξω τοῦ σταδίου, ἐκεῖ δὲ ἐμαρτύρησε καὶ ἐτάφη κατὰ τὰ κείμενα. Κατὰ τὰς ἐρεύνας μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1917 ὑπὸ τὴν Κρύπτην τῆς Βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου εὑρέθησαν ἐρείπια ἀρχαίου λουτροῦ, διεσώθη δὲ καὶ τοιχογραφία μετ' ἐπιγραφῆς «ἡ ἁγία Ἐκκλησία ἡ ἐν τῷ σταδίῳ» ὑπονοοῦσα ἀσφαλῶς τὸν ναὸν τοῦτον.[2]

Τὸ λείψανον παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ πολύ, διότι οὐδεὶς ἐφρόντισε περὶ μεταφορᾶς του ἀλλαχοῦ. Αἱ περὶ ἀναδόσεως μύρου εἰδήσεις προέρχονται ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου αἰῶνος, πρώτου μνημονεύοντος αὐτῆς τοῦ Ἰωάννου Καμενιάτου, ἔκτοτε δὲ γίνεται συχνότατα λόγος περὶ αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀπεδόθη εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα τὸ ἐπίθετον Μυροβλήτης. Ἡ παράδοσις ὅμως ὁμιλεῖ πολὺ ἐνωρὶς περὶ τῶν θαυμαστῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου, τῶν ὁποίων τὴν ἔναρξιν τοποθετεῖ εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας τοῦ μαρτυρίου ἢ καὶ πρὸ αὐτοῦ.[3] Ὁ πρῶτος κατ' ὄνομα ἰαθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου εἶναι ὁ ἔπαρχος Ἰλλυρικοῦ Λεόντιος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἔκτοτε ἄρχεται μακρὰ σειρὰ θαυμάτων περιγραφομένων κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν συντακτῶν τῶν «Θαυμάτων» τοῦ μεγαλομάρτυρος ἢ καὶ ὑπὸ τῶν βυ-

---

[1] P. G. 151, 544.

[2] Α. Ξυγκοπούλου). Ἡ Βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, σελ. 56.

[3] Μαρτυρ. Β΄, 7.13.

ζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν ὅτι τόσον οἱ συντάκται τῶν «Θαυμάτων» ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς δὲν μνημονεύουν τὰ παλαιὰ θαύματα, ἀλλ' ὡς ρητῶς λέγουν, τὰ πρόσφατα καὶ γνωστὰ εἰς πολλούς.[1] Τὰ παλαιότερα θαύματα ἀναφέρονται κυρίως εἰς θεραπείας ἀσθενῶν, κατ' ὀλίγον ἐνεργοῦνται θαύματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἠθικὴν κατάρτισιν τῶν πιστῶν, βραδύτερον δὲ ἀναφέρονται αἱ πρὸς προστασίαν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης θαυμασταὶ ἐνέργειαι, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέονται καὶ αἱ ἐνέργειαι πρὸς προστασίαν τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀπὸ παντοίων κακῶν, λιμοῦ, λοιμοῦ, ἐμφυλίου πολέμου κλπ.

Ἐπὶ τῶν τελευταίων ἐνεργειῶν βεβαίως ἐδόθη περισσοτέρα προσοχὴ καὶ κατ' ὀλίγον ὁ ἅγιος Δημήτριος κατέστη ὁ προστάτης τῆς πόλεως καὶ ἔλαβε τὰς ὀνομασίας φιλόπολις, φιλόπατρις, σωσίπολις καὶ σωσίπατρις.[1] Κατὰ τὰς δυσκόλους στιγμὰς τῆς ἱστορίας τῆς Θεσσαλονίκης τόσον οἱ πολιορκούμενοι κάτοικοι ὅσον καὶ οἱ πέριξ τῶν τειχῶν ἐχθροὶ ἔβλεπον τὸν Ἅγιον περιερχόμενον τὰ τείχη «ὀφθαλμοφανεῖ ἐνεργείᾳ ὁπλίτου σχήματι» ἢ «ἵππῳ λευκῷ ἐφεζόμενον καὶ ἱμάτιον φέροντα λευκὸν»[2] καὶ ἀμυνόμενον αὐτῆς. Εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Θεσσαλονικέων ὁ ἅγιος Δημήτριος ἦτο «ὁ δεσπότης μετὰ Θεὸν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης»,[3] καταλαβὼν τὴν θέσιν ταύτην διὰ τῶν πολυτρόπων κηδεμονιῶν, τῶν πολυειδῶν εὐεργεσιῶν καὶ τῶν ἀδιαλείπτων πρεσβειῶν πρὸς τὸν Θεόν.[4] Ὡς πολεμιστὴς καὶ προστάτης τῆς πόλεως ἀναφαίνεται κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τῶν Σλαύων, κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα, ἀλλ' ἔκτοτε ἀγωνίζεται μετὰ τοῦ λαοῦ του καθ' ὅλων τῶν βαρβαρικῶν φύλων, Δραγουβιτῶν, Σαγουδατῶν, Βεργητῶν, Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀβάρων, Ἀράβων, Νορμανδῶν, Φράγκων, συγκεντρῶν εἰς τὸ πρόσωπόν του τοὺς πόθους καὶ ἀντιπροσωπεύων τοὺς ἀγῶνας τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης καὶ καθιστάμενος οὕτω ὁ Ἀκρίτης τῆς Μακεδονίας κατὰ τῶν Σλαύων.[5] Ἡ πεποίθησις ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς προστασίας τὴν

---

[1] Ἰωάννου Θεσσαλονίκης, Θαύματα, I, 3, 30.31.

[2] Θαύματα, I, 3, 34. I, 8, 56. I, 10, 76. I, 12, 94. I, 13, 107. I, 15, 155. II, 1, 164. II.2, 178. II, 4, 188. Ἰωάννου Καμενιάτου, εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης P.G. 109, 537.

[3] Θαύματα, I, 13.

[4] I. 9,75.

[5] Γρηγ. Παλαμᾶ, P. G. 151, 548,

[6] Α. Ξυγκοπούλου, Ὁ ἅγιος Δημήτριος εἰς τὴν βυζαντινὴν ἁγιογραφίαν, Θεσσαλονίκη 1950, σελ. 12. Ἐν τῷ ἔπει τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ὁ Δημήτριος μνημονεύεται μετὰ τῶν ἄλλων στρατηλατῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ Γεωργίου.

ὁποίαν προσέφερεν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ὁλόκληρον διετηρήθη μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ ἐνισχύθη κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ὅτε ἡ πόλις ἀπελευθερώθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς του. Ἡ ἐν τῇ εἰκονογραφίᾳ παράστασις τοῦ Ἁγίου ἠκολούθησε τὴν πίστιν περὶ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος παρίσταται ὡς πολεμιστὴς μετὰ ξίφους, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν τότε ἡρωϊκὸν πνεῦμα ἐν Βυζαντίῳ, βραδύτερον δὲ μετὰ στολῆς αὐλικοῦ ὡς μέγας Δούξ.[1]

Ἡ μεγάλη θέσις τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πιστῶν καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὁ ἅγιος Δημήτριος διήγειρε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἱστορικῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ἀνεζήτησαν καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ εἰδωλολατρικὰ πρότυπα. Αἱ παράτολμοι καὶ ἀστήρικτοι ὑποθέσεις των πρέπει νὰ ἐκτεθοῦν καὶ ἐνταῦθα ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀνασκευασθοῦν αὗται, διότι μέχρι τοῦδε ἔμειναν ἀναπάντητοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δειχθῇ πόσον μακρὰν τῆς πραγματικότητος ὁδηγεῖ ἡ ἐλλιπὴς γνῶσις τῶν κατὰ τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν καὶ ἁγιολογίαν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἐρευνητῶν. Ὁ Gelzer,[2] ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, συνέκρινε τὸν Ἅγιον πρὸς τὴν Δήμητρα, παρατηρήσας ὅτι ἐν Ἐλευσῖνι, ἔνθα κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεύετο ἡ Δημήτηρ, ὑπάρχει ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἰσχυρισθεὶς δὲ ὅτι καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὁ ὑπάρχων ἐκεῖ ναὸς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Δήμητρα, διότι τὸ ὄνομα καὶ τοῦ Ἁγίου τούτου συνδέεται πρὸς τῆν γεωργίαν. Βεβαίως οἱ γνωρίζοντες ὅτι εἰς ἑκατοντάδας ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρίων ἔχουν ἱδρυθῇ ναοὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν δύο τούτων Ἁγίων θὰ θεωρήσουν τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸν ὡς ἀστεῖον.[3] Περισσότερον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρησις, ὅτι ὁ ἅγιος Δημήριος κατέστη σωσίπολις, ὡς ἐλέγοντο ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ἡρακλῆς, καὶ ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ συνέχισιν τῆς περὶ «πόλεως» ἀντιλήψεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὸ φαινόμενον ὅμως τοῦτο δὲν προῆλθεν ἐκ μιμήσεως ἀρχαίων ἑλληνικῶν προτύπων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ εὐγνωμοσύνης τῶν χριστιανῶν πρὸς τὸν Ἅγιον, οὔτε δὲ ἀποτε-

---

[1] **Α. Ξυγκοπούλου, ἔργ. μν. σ.13 ἑξ.**

[2] Exkurs über die Slaveneinbrüche und politisch-kirchliche Bedeutung des hl. Demetrios. Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung, Abhdl der sächs. Geselsch. d. Wissensch. phil. hist. Klasse, τ. XVIII, **ἀρ. V, 1899, σ. 54.**

[3] Βλ. καὶ H. Delehaye, Les origines du culte des martyrs, Bruxelles 1951 σελ. 408 ἑξ.

λεῖ πλήρη διαπότισιν τοῦ χριστιανισμοῦ δι᾽ εἰδωλολατρικῶν στοιχείων, ἔστω καὶ ἂν ἡ ὑπερβολικὴ πεποίθησις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου ἐνίοτε ἐπεσκίαζε τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ E. Lucius[1] ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ ἅγιος Δημήτριος εἶναι κληρονόμος καὶ συνεχιστὴς τῶν Καβείρων τῆς Σαμοθράκης, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς ἐλατρεύετο κατ᾽ ἐξοχὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ βραδύτερον. Πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον, ὅστις κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἐθνικῇ λατρείᾳ, ὡς ἰσοδύναμος πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους, καὶ ὅστις ἦτο πολεμικὸς καὶ ὑποχθόνιος θεός, σχέσιν ἔχων πρὸς τὴν Δήμητρα, ἐπροστάτευε τοὺς ναυτιλλομένους, ἔφερε λευκὴν χλαμύδα καὶ παρίστατο φωτεινός, ὡς υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου, παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητας κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Δημήτριος καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνύπαρκτον πρόσωπον, πλασθὲν κατ᾽ ἀπομίμησιν τῆς Δήμητρος καὶ τῶν Καβείρων. Ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρχε πιθανῶς ναὸς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θαυματουργοῦ θεότητος, τοῦ Καβείρου, περὶ τῶν θαυματουργῶν ἰδιοτήτων τῆς ὁποίας διετηρήθη ἡ ἀνάμνησις καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα. Βραδύτερον ὁ Λεόντιος, ἀποδώσας τὴν ἴασίν του εἰς θαῦμα τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου τὸν χριστιανικὸν ναόν. Τὰ δὲ λεγόμενα ἐν τοῖς Μαρτυρίοις περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ σκορπίου ὑπὸ τοῦ Ἁγίου πρέπει νὰ ἑρμηνευθοῦν συμβολικῶς, ὡς σημαίνοντα τὴν νίκην τοῦ Δημητρίου κατὰ τοῦ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς γῆς ἀνερχομένου Καβείρου καὶ τὴν ὑπ᾽ ἐκείνου ἀνάληψιν τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς πόλεως.

Οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι εἶναι αὐθαίρετοι καὶ ἀστήρικτοι. Ὁ Δημήτριος οὐδέποτε ἐπιστεύθη ἢ ἐλατρεύθη ὡς Θεός, τονίζεται μάλιστα ἐν ταῖς πηγαῖς ὅτι εἶναι δεσπότης τῆς πόλεως «μετὰ Θεόν». Ὅτι ἐδίδασκεν ἐν ὑπογείῳ στοᾷ δὲν δεικνύει σχέσιν πρὸς τοὺς ὑποχθονίους, καθ᾽ ὅσον τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῆς δράσεως τοῦ Δημητρίου μόνου· κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν ἦτο κανὼν διὰ τοὺς χριστιανοὺς νὰ συγκεντρώνωνται εἰς ὑπόγεια, στοὰς καὶ κατακόμβας. Ὁ Ἅγιος δὲν παρίσταται εἰς τὴν ἁγιογραφίαν πάντοτε μετὰ λευκῆς χλαμύδος, τὰ λεγόμενα δὲ εἴς τινα κείμενα περὶ φωτεινῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως ἀποτελοῦν κοινὸν τόπον διὰ τὰς ἐμφανίσεις τῶν Ἁγίων γενικῶς. Δὲν εἶναι ἐξ ἄλλου περισσότερον προστάτης τῶν ναυτιλλο-

---

[1] Die Anfänge des Heiligenkultus in der christlichen, Kirche Tübingen, 1904, σ. 222 ἑξ.

μένων ἢ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν προστάτης τῆς γεωργίας. Κατόπιν τούτων ἡ σύμπτωσις τοῦ τόπου λατρείας καὶ τοῦ πολεμικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Καβείρου οὐδεμίαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ. Ὁ Δημήτριος ἄλλωστε παρουσιάζεται ὡς πολεμικὸς Ἅγιος βραδύτερον, κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα, ὅτε εἶχον πλέον λησμονηθῆ πᾶσαι αἱ εἰδωλολατρικαὶ θεότητες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαῖος ναὸς ἐν τῷ χώρῳ τοῦ νῦν χριστιανικοῦ ναοῦ εἶναι φανταστικόν, ἡ δὲ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἐπιστοποίησε τὴν ἐκεῖ ὕπαρξιν ἐρειπίων ἀρχαίου λουτροῦ, ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν κειμένων. Ὁ χῶρος τοῦ μαρτυρίου δὲν παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ ἄνευ ναοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Δημήτριον, καθ' ὅσον τὸ μὲν τρίτον Μαρτύριον ὁμιλεῖ περὶ οἰκίσκου, τὰ δὲ ἄλλα περὶ σηκοῦ. Αὐτὴ αὕτη ἡ ἀπόδοσις τῆς θεραπείας τοῦ Λεοντίου εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον δεικνύει ὅτι ἤδη ἐτιμᾶτο οὗτος ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ταῦτα δὲν σημαίνουν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ἅγιον τιμὴ δὲν ἔφθασεν εἰς ὑπερβολάς, ἀλλ' ὅτι αἱ ὑπερβολαὶ αὗται ἦσαν παράγωγα τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν καὶ οὐχὶ ἔξωθεν ἐπιδράσεων.

* * *

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε προσκύνημα ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας χρόνου. Ἡ μεταγενεστέρα Κρύπτη τοῦ ναοῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ προσκύνημα τοῦτο καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ Κιβώριον τῆς Κρύπτης εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων πηγῶν μνημονευόμενος σηκός, ἀνακαινισθεὶς βεβαίως βραδύτερον. Ὁ Λεόντιος, ἔπαρχος τοῦ Ἰλλυρικοῦ κατὰ τὸ 412 - 413, κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ τοῦ Codex Theodosianus, ἰαθεὶς ἀπὸ βαρείας ἀσθενείας ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου ναόν, ἀφ' οὗ κατέρριψε τὰ πέριξ οἰκοδομήματα καὶ τὸν λουτρῶνα, παρόμοιον δὲ ναὸν ἵδρυσε καὶ ἐν Σιρμίῳ. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς καταστραφεὶς πρῶτα κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ἀνῳκοδομήθη κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον. Πυρκαϊὰ κατὰ τὸ 1917 κατέστρεψεν αὐτὸν ἐκ νέου, ἀνῳκοδομήθη δὲ πάλιν ἐσχάτως. Ποῦ εὑρίσκετο τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ εἶναι ἄγνωστον, ἤδη δὲ κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ὑπῆρχεν ἡ αὐτὴ ἀπορία καὶ ἀμφιβολία. Κατὰ τὴν μετὰ τὴν τελευταίαν πυρκαϊὰν γενομένην ἔρευναν εὑρέθη ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ἐν κτιστῷ λάκκῳ σταυρικοῦ σχήματος φιάλη μὲ αἷμα, τοῦ Ἁγίου προφανῶς, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς «ἐγκαίνιον», πρὸς αὐτὸ δὲ πρέπει

νὰ παραβληθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Λούπου συλλεγὲν αἷμα τοῦ μεγαλομάρτυρος. Τὰ κείμενα ἀναφέρουν ὅτι ὁ Λεόντιος ἐπεθύμει νὰ παραλάβῃ ὁλόκληρον τὸ λείψανον εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Σίρμιον, ἀλλ' ἠμποδίσθη δι' ἐμφανίσεως τοῦ Ἁγίου καὶ ἀντ' αὐτοῦ παρέλαβε τμῆμα τῆς χλαμύδος καὶ τοῦ ὀραρίου πλήρη αἱμάτων. Θὰ ἦτο ἐνδιαφέρουσα ἡ ὑπόθεσις καθ' ἣν οἱ συντάκται τῶν μαρτυρίων ἢ ἡ πηγὴ αὐτῶν ἐκ συγχύσεως τῶν πραγμάτων ἔδωσαν ἀντίστροφον περιγραφήν.

*
* *

Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, τὴν 26 Ὀκτωβρίου, μνήμην τοῦ Ἁγίου ἐτελεῖτο κατ' ἔτος τριήμερος ἑορτὴ[1] μετ' ἀγρυπνιῶν καὶ ἱεροτελεστιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συμμετεῖχον οὐχὶ μόνον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως καὶ αἱ ἐγχώριοι ἀρχαί, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλάκις. «Βασιλεῖς δὲ τῇ εὐσεβείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ βασιλείᾳ κοσμούμενοι, συμπαριστᾶσιν ἡμῖν καὶ συνεπικουροῦσιν εὐφημοῦντες τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις παρρησιαζόμεθα τὴν εὐσέβειαν ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ τοῦ μεγάλου Δημητρίου καυχώμενοι».[2] Ἡ σπουδαιοτέρα ἐκ τῶν ἱεροτελεστιῶν ἦτο ἡ λιτανεία, ἐκκινοῦσα ἀπὸ τῆς Καταφυγῆς—Ναοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ διὰ τῆς λεωφόρου λήγουσα εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, συμβολίζουσα τὴν ὁδὸν ἣν ἠκολούθησεν ὁ Ἅγιος πρὸς τὸ μαρτύριον. Ἡ τέλεσις τῆς λιτανείας ταύτης, διακοπεῖσα κατὰ τὸ 1493, ὅτε ἐπὶ Βαγιαζὶτ ὁ ναὸς μετετράπη εἰς τζαμί, ἐπανήρχισε ἐσχάτως. Κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς διωργανοῦτο καὶ ἐμποροπανήγυρις ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετεῖχε πλῆθος λαοῦ οὐχὶ μόνον ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἐξ Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ γνωστὸς διάλογος τοῦ 12ου αἰῶνος «Τιμαρίων», ὅστις καλεῖ τὴν πανήγυριν «Δημήτρια», κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἀρχαίων ἑορτῶν.

*
* *

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἠγάπησε καὶ ἐτίμησε τὸν ἅγιον Δημήτριον καθ' ὑπερβολήν,[3] διότι συνεκέντρωνε εἰς τὴν προσωπικότητά του τὰς ἀρετὰς καὶ ἰδιότητας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἰδιαιτέρως προσφιλεῖς

---

[1] Ε. Β. Μάνου, Τὰ Δημήτρια, ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ», 1948 σελ. 222 2-32.

[2] Γρηγ. Παλαμᾶς P. G, 151, 548.

[3] Εἴς τινας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ὁ μὴν Ὀκτώβριος καλεῖται Ἅη-Δημήτρης.

εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐγένετο ἐκπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ, καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ ἑλληνικὴ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἱκανοποιεῖτο διὰ τῶν ἀγώνων, καθ' οὓς ὁ Ἅγιος ἔσωσε τὴν πόλιν καὶ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἡ δὲ ἀγάπη πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὴν μόρφωσιν διὰ τῆς προσπαθείας του, ὅπως μεταδώσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

Μία θεάρεστος ἐξόρμησις. Τὸν παρελθόντα Αὔγουστον κατόπιν ἐμπνευσμένης ὁμιλίας τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν κ. κ. Σπυρίδωνος πρὸς πεντήκοντα μεμορφωμένους Ἀρχιμανδρίτας ἀνέλαβον οὗτοι νὰ ὑπηρετήσωσι ὡς ἱεραπόστολοι καὶ ὡς ἱερεῖς εἰς τὰ ἄνευ ἱερέων χωρία τῆς Βορ. Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς 10ης Αὐγ. μέχρι 15 Σ)βρίου. Ἡ ἱεραποστολικὴ αὕτη ἐξόρμησις εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ καὶ παντὸς ἐπαίνου καὶ συγχαίρομεν τοὺς εὐσεβεῖς τούτους κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν προθύμως νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν ἔκκλησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἡ γνώμη ἡμῶν εἶναι, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται κατ' ἔτος, ὥστε ὅλοι οἱ θεολόγοι ἱερεῖς - ἔγγαμοι καὶ ἄγαμοι - τῶν μεγάλων πόλεων νὰ ὑπηρετῶσιν ἐπὶ ἕνα τοὐλάχιστον μῆνα εἰς τὰ ἄνευ κληρικῶν χωρία τῆς Βορ· Ἑλλάδος, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὰ ἔχοντα ἀγραμμάτους ἱερεῖς. Ἅμα παρέλθῃ ἡ σειρὰ ὅλων τῶν θεολόγων ἱερέων, τότε εἰς τὰ ἑπόμενα ἔτη ἂς καλῶνται πάλιν οἱ ἤδη ὑπηρετήσαντες. Κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ, ὅσον εἶναι δυνατόν, ἡ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν κρατοῦσα συνήθεια: προκειμένου νὰ παραθερίσωσιν οἱ ἔγγαμοι ἱερεῖς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς ὀρεινὰ καὶ ὑγιεινὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος, εἶναι δυνατὸν κατόπιν προσωπικῆς συνεννοήσεως νὰ ἀνταλλάξωσιν ἐπὶ ἕνα μῆνα τὰς θέσεις των μὲ ἱερεῖς τῶν ὀρεινῶν τούτων χωρίων, ὥστε οἱ ἱερεῖς τῶν χωρίων τούτων νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὰς ἐνορίας τῶν παραθεριστῶν ἱερέων τῶν πόλεων, ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰς οἰκίας των, ὅπως οἱ θεολόγοι ἱερεῖς εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν ἱερέων. Εἶναι δύσκολος ἡ ἐφαρμογὴ τοιαύτης ἀνταλλαγῆς, ἰδίᾳ λόγῳ δαπανῶν μεταβάσεως καὶ ἐπιστροφῆς, ἀλλ' οἱ κληρικοὶ πρέπει νὰ διακρίνωνται διὰ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας, τὸ δὲ τοιοῦτο πείραμα πόσα καλὰ θὰ προσεπόριζεν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ***ζωὴν*** τῆς χώρας μας!

Ἡ λαϊκὴ κίνησις εἰς τὰς Ξένας Ἐκκλησίας. Εἰς τὰ παγκόσμια συνέδρια καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν διασκέψεις τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν

γίνεται λόγος πολὺς περὶ τῆς λεγομένης λαϊκῆς κινήσεως (Lay movement) ἤτοι περὶ τοῦ τρόπου τῆς προσελκύσεως τῶν λαϊκῶν, ὅπως ἐνδιαφέρωνται διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας των καὶ τῆς διαδόσεως δι' αὐτῶν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ. Παρ' ἡμῖν εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχει λόγος προσπαθειῶν ὑπὲρ τοιαύτης κινήσεως, διότι λαϊκοὶ εἶναι οἱ πλεῖστοι θεολόγοι καθηγηταὶ (Πανεπιστημίων καὶ Γυμνασίων), ἱεροκήρυκες, κατηχηταί. Ἀντιθέτως παρ' ἡμῖν ἔπρεπε νὰ γίνῃ μία κληρικὴ κίνησις, δηλαδὴ θὰ ἔπρεπε νὰ καταβληθῇ προσπάθεια νὰ εἰσέλθωσιν οἱ λαϊκοὶ θεολόγοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, διότι εἶναι ἄτοπον τὸ συμβαῖνον παρ' ἡμῖν, ὅτι ἔχομεν δηλαδὴ πληθώραν λαϊκῶν θεολόγων, καθ' ὃν χρόνον ὑπάρχει μεγίστη ἔλλειψις ἱερωμένων θεολόγων. Εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν καὶ Προτεσταντικὴν Ἐκκλησίαν σπανίως εὑρίσκει τις θεολόγον μὴ ἱερωμένον. Ἐφ' ὅσον εἶναι θεολόγος τις, ὀφείλει, χειροτονούμενος, νὰ ὑπηρετῇ τοὺς πιστοὺς καὶ διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν θείων Μυστηρίων εἰς αὐτούς. Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι πρέπει νὰ μελετήσωσι τὸ σοβαρὸν καὶ θεμελιῶδες διὰ τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσίν των ζήτημα τοῦτο τῆς ἄρσεως τῶν αἰτίων, ἅτινα κρατοῦν μακρὰν τῆς ἱερατικῆς ὑπηρεσίας τοὺς λαϊκοὺς θεολόγους.

Ἡ ἑνότης μεταξὺ τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἀπέστειλεν Ἐπιτροπὰς ἐξ Ἀρχιερέων του εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τῶν Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Αὐτοκεφάλους Ὀρθ. Ἐκκλησίας χάριν τῆς μετ' αὐτῶν ἐπαφῆς καὶ συνεννοήσεως διὰ τὴν Προσύνοδον καὶ τὰ ἄλλα φλέγοντα προβλήματα τῆς Ὀρθ· Ἐκκλησίας. Ὁμοίως ἐκάλεσεν εἰς Κων)πολιν καὶ τούς καθηγητὰς τῶν Ὀρθοδόξων Θεολ. Σχολῶν πρὸς συζήτησιν καὶ ἀνταλλαγὴν γνωμῶν ἐπὶ τῶν αὐτῶν ζητημάτων. Θεωροῦμεν τὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπαφὴν μεταξὺ τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν των λίαν σπουδαίαν καὶ εὐχόμεθα νὰ ἀποτελέσῃ ἡ τοιαύτη ἐπαφὴ παράδοσιν ἀδιάκοπον εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν, διότι ὑπάρχουν πλεῖστα ζητήματα, ἅτινα δι' ἔλλειψιν συνεννοήσεως, ἐπιλύουσι κεχωρισμένως καὶ διαφόρως ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, τοῦθ' ὅπερ φυσικῷ τῷ λόγῳ εἶναι ἄτοπον καὶ ἀδικαιολόγητον. Ἰδίᾳ ἡ σχέσις καὶ στάσις αὐτῶν ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς Κινήσεως πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ εἶναι ἑνιαία καὶ ὁμοιόμορφος. Ἐπίσης φρονοῦμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπαφὴ δέον νὰ στραφῇ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἀνατολ. Ἐκκλησίας, τὴν Ἀρμενικήν, τὴν Κοπτικήν, τὰς ἐν Ἰνδίαις καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀνατολήν, μικρὰς μέν, ἀλλ' ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν μεγάλην καὶ ἀδελφὴν ἡμῶν Ρωμαιοκ. Ἐκκλησίαν.

Γερμανικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἐκ τοῦ καταχωρηθέντος ἐν τῷ παρόντι τεύχει ἄρθρου τοῦ φιλέλληνος Γερμανοῦ καθηγητοῦ ἐν Marburg κ. Benz πληροφορεῖται ὁ ἀναγνώστης πόση ἰσχυρὰ εἶναι ἡ στροφὴ τῶν Γερμανῶν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν θεολογίαν καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ὀρθ. Ἐκκλησίας. Τὴν τοιαύτην στροφὴν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰς παγχριστιανικὰς Διασκέψεις. Ἐπὶ πλέον πολλοί, μεμονωμένοι Γερμανοί, θεολό-

γοι καὶ μή, ἠσπάσθησαν ἤδη τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ἀπετάθησαν καὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ζητήσαντες ὁδηγίας πρὸς ὀργάνωσίν των. Ὁ ἐν Εὐρώπῃ Πατριαρχικὸς Ἔξαρχος Μητροπολίτης Θυατείρων κ. κ. Ἀθηναγόρας ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀκόμη δὲν εἴδομεν ποῖα μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς ὀργάνωσίν των. Φρονοῦμεν ὅτι πρέπει τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον νὰ κάμῃ κἄτι πρὸς ὀργάνωσίν των καὶ πλήρη μύησιν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, δεδομένου ὅτι οὗτοι προτιμῶσι τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐξάρτησιν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας.

Κινηματογράφος καὶ κίτρινος τύπος.—Ἦτο καιρὸς πλέον καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κηδομένη τῆς ἠθικῆς μορφώσεως καὶ ψυχικῆς διαπλάσεως τῆς ἀπλάστου καὶ εὐπλάστου παιδικῆς, ἡλικίας νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ἀκαταλλήλους διὰ τὰ παιδιὰ κινηματογραφικὰς ταινίας, αἱ ὁποῖαι διὰ τῶν ἀσέμνων παραστάσεων διαφθείρουν τὴν παιδικὴν ψυχήν. Διὰ τῶν ἐπὶ τῆς ὀθόνης προβαλλομένων τὸ μικρὸ παιδὶ διδάσκεται πολλάκις τὸ ψεῦδος, τὴν κλοπήν, τὴν ἀπείθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ματαιοδοξίαν, τὴν ροπὴν πρὸς τὸ εὔκολον κέρδος καὶ τὴν πολυτέλειαν, τὸν τρόπον τῆς διαρρήξεως χρηματοκιβωτίων, τὸν ἐκβιασμὸν καὶ ἄλλα τοῦ γκακστερισμοῦ παρεπόμενα.

Παραλείπομεν νὰ ἀναφέρωμεν πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ τὴν μεγάλην βλάβην ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως, καὶ τῆς ὑγείας ἐν γένει, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ἡ σκοτεινὴ καὶ μεμολυσμένη αἴθουσα τοῦ κινηματογράφου εἰς τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπὶ ὥρας παραμένει μὲ ἀγωνίαν παρακολουθοῦσα ἀτελείωτα ἀστυνομικὰ ἐπεισόδια.

Ἡ Ἐκκλησία πολὺ ὀρθῶς ἐζήτησε ὅπως δι' ἀντιπροσώπου αὐτῆς συμμετάσχῃ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἐλέγχου τῶν θρησκευτικοῦ περιεχομένου κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἁρμοδίων τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ περιστολὴν τῆς ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας ἀσέμνων εἰκόνων, καὶ ἐντύπων τοῦ κιτρίνου τύπου, ἀπεργαζομένων καὶ τούτων τὴν διαστροφὴν τῆς νεαρᾶς παιδικῆς ἰδίως ἡλικίας. Ἡ Ἐκκλησία ὡς ἐντολοδόχος τῆς ὑγιοῦς μερίδος τῆς κοινωνίας καὶ ἐχομένη τῆς παραγγελίας τοῦ Μεγάλου φίλου τῶν παιδιῶν, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὸ «ὁρᾶτε μὴ σκανδαλίσητε ἕν τούτων» (τῶν παιδίων) ὀφείλει ὡς διδάσκαλος καὶ πνευματικὸς Πατὴρ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῶν μικρῶν αὐτῆς τέκνων διὰ τῆς περιστολῆς τῶν ἀνηθίκων καὶ ψυχοφθόρων ἀναγνωσμάτων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀκαταλλήλων διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν κινηματογραφικῶν ταινιῶν.

Δῶρον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αἰθιοπίας πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος.—Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αἰθιοπίας Χαϊλὲ Σελασιὲ ἐκδηλῶν τὰ εὐσεβόφρονα αὐτοῦ αἰσθήματα πρὸς τὸ Ἅγ. Ὄρος, τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀπέστειλε πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα Καρυῶν διὰ τοῦ Θ. Ἐπι-

σκόπου Χαράρ (Ἀβυσσηνίας) κ. Θεοφίλου, μέγαν χρυσοῦν Σταυρόν. Τὴν πολύτιμον αὐτοῦ προσφορὰν ὁ Ἀβυσσινὸς Αὐτοκράτωρ συνώδευσε διὰ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς:

***

«Λέων, Νικητὴς τῆς Φυλῆς Ἰούδα, Χαϊλὲ, Σελασιέ, ἐλέῳ Θεοῦ, Βασιλεὺς Βασιλέων Αἰθιοπίας, τοῖς Ὁσίοις Πατράσι, τοῖς ἐν ἁγίῳ Ὄρει, Χαίρειν.

Λίαν ἀσμένως πληροφοροῦμαι, ὅσα οἱ Ὅσιοι Πατέρες ἐπιτελοῦσιν ἔργα καλά. Ἐπὶ τῇ ΙΘ'. ἑκατονταετηρίδι τῆς εἰς Ἑλλάδα ἐλεύσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀποστέλλω ὑμῖν διὰ χειρὸς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, Ἐπισκόπου Θεοφίλου, ἀναμνηστικὸν Σταυρόν. Παρακαλῶ ὑμᾶς, ὅπως μνημονεύητε ἡμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν.

Ἐγράφη ἐν Ἀδὶς Ἀβέβα τῇ α'. Ἰουνίου 1951. (Ἐν ἔτει ΚΑ'. ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως Ἡμῶν εἰς τὸν Θρόνον)».

Ἡ παράδοσις τοῦ ἀναμνηστικοῦ Σταυροῦ ἔλαβε χώραν ἐν εἰδικῇ τελετῇ ἐν τῷ ἱστορικῷ ναῷ τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1951.

ΧΡΟΝΙΚΑ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὀνομαστήρια Π. Μητροπολίτου.—Ἡ Α. Παναγιότης ὁ Μητροπολίτης ἡμῶν ἐπανακάμψας τῇ 24 Ἰουλίου ἐκ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξειδίου, ἐχοροστάτησε κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου καὶ ἰαματικοῦ Παντελεήμονος ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, 26)7, τῇ δὲ ἑπομένῃ 27ῃ ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ αὐτοῦ ἑορτῇ ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. ναῷ, συλλειτουργούντων τοῦ Θ. Ἐπισκόπου Μυρέων καὶ πολλῶν κληρικῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ἐν τῇ θ. λειτουργίᾳ παρέστησαν ὁ Ὑπουργὸς Γ. Διοικητὴς Β. Ἑλλάδος κ. Λ. Ἰασονίδης, ὅστις καὶ προσεφώνησε καταλλήλως τὸν ἑορτάζοντα Π. Μητροπολίτην καὶ ἐξ ὀνόματος τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Γ. Διοικήσεως κ. Ἰ. Παπαηλιάκης, ὁ κ. Νομάρχης, ὁ κ. Δήμαρχος, ὁ Ἀστυνομικὸς Δ)τὴς καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ἐκπαιδευτικῶν, στρατιωτικῶν, δικαστικῶν ἀρχῶν, ὀργανώσεων καὶ πλῆθος λαοῦ.

Ἀκολούθως ὁ Παναγιώτατος ἐδέχθη ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Μεγάρῳ τὰ συγχαρητήρια τῶν ἀρχῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ὡσαύτως τὸ προσωπικὸν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ὑπέβαλε τὰ συγχαρητήρια αὐτοῦ, τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου εἰπόντος τὰ προσήκοντα τῷ ἑορτάζοντι Ποιμενάρχῃ.

Χοροστασίαι καὶ Λειτουργίαι.—Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης ἡμῶν μεταβὰς εἰς τὴν κωμόπολιν Σωχοῦ (12)8) ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον, τῇ 14)8 ἐχοροστάτησε κατὰ τὸν ἑσπερινὸν ἐν τῷ πανηγυ-

ρίζοντι ἱ. ναῷ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ν. Παναγίας καὶ τῇ ἐπαύριον μεταβὰς εἰς Γιαννιτσᾶ, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ὡμίλησεν ἐν τῷ αὐτόθι ἱ. ναῷ, τῇ 22)8 μεταβὰς εἰς Ν. Μηχανιώνα ἐχοροστάτησε κατὰ τὸν Μ. Ἑσπερινὸν τῆς ἀποδόσεως τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. ναῷ καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον πρὸς χιλιάδας προσκυνητῶν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς κωμοπόλεως κατὰ τὴν ἱ. λιτανείαν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνος, τῇ δὲ ἐπαύριον ἐλειτούργησε ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. ναῷ Ν. Μηχανιώνας.

Τῇ 26)8 ἐλειτούργησεν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Κοινότητος Ἀγγελοχωρίου, τῇ 27)8 ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. ναῷ ἁγ. Φανουρίου, τῇ 30)8 ἐν τῷ πανηγυρίζοντι νεοδμήτῳ στρατιωτικῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Ἀλεξάνδρου, καὶ τῇ 2)9 ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Κοινότητος Χορτιάτη, ἐπὶ τελέσει μνημοσύνου τῶν διὰ πυρὸς τελειωθέντων κατοίκων κατὰ τὴν Γερμανικὴν κατοχήν. Ὁ Παναγιώτατος ἐν ἅπασι τοῖς ἀνωτέρω ἱ. ναοῖς ἐκήρυξε καὶ τὸν θ. λόγον.

Τῇ 14 Σεπτεμβρίου, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. ναῷ Ῥοδοχωρίου καὶ ἐκήρυξεν τὸν θ. λόγον, τῇ 16)9 ὁμοίως ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ τάφου τοῦ ἁγ. Δημητρίου, τῇ 26)9 ἐν τῷ ἱ. ναῷ ἁγ. Θεράποντος—Τούμπας, τῇ 28)9 ἐν τῷ ἱ. ναῷ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, τῇ 30) 9 ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου στρατιωτικοῦ ναοῦ τῶν ἁγ. Ἀλεξάνδρου καὶ Μοδέστου παρὰ τὸ Μ. Ἔμβολον, τῇ 7)10 ἐν τῷ ἱ. ναῷ Ὁσίας Ξένης—Χαριλάου, τῇ 11)10 ἐν ἱ. ναῷ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς νέας περιόδου τῶν Κατηχητικῶν σχολείων, παρουσίᾳ ἁπάντων τῶν κατηχητῶν καὶ Κατηχητριῶν τῶν Κατηχητικῶν σχολείων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁμιλήσας ἐτόνισε τὴν σημασίαν τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν διακονίας, εὐχηθεὶς ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἔργον τῆς κατὰ Χριστὸν διαπλάσεως τῆς νεολαίας, τῇ 14)10 ἐλειτούργησεν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. ναῷ Ὁσ. Παρασκευῆς Ν. Ἐπιβατῶν καὶ τῇ 21)10 ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Τάφου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἁγ. Δημητρίου.

Ὁ δὲ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Μυρέων ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τοῖς ἱ. ναοῖς: Παναγίας Φανερωμένης—Ν. Μηχανιώνας (15]7), ἁγ. Μαρίνης—Τούμπας (17]7) χοροστατήσας καὶ ὁμιλήσας καὶ κατὰ ἑσπερινόν, Προφ. Ἠλιοῦ (20]7) Πυλαίας κατὰ τὸν ἑσπερινὸν ὁμοίως, Προφ. Ἠλιοῦ πόλεως Θεσ)νίκης 20]7), ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ (22]7), ἁγ. Παρασκευῆς νεκροταφείου, πανηγυρίζοντι (26]7), ἁγ. Γεωργίου Καλοχωρίου (29]7), ἁγ. Βαρβάρας Τούμπας (5]8), Μεταμορφώσεως Ν. Κορδελιοῦ κατὰ τὸν Μ. Ἑσπερινὸν (5]8), Μεταμορφώσεως, Δήμου Καλαμαριᾶς, πανηγυρίζοντι (6]8), Προφ. Ἠλιοῦ Κοινότητος Ἀσσήρου (12]8), Κοιμήσεως Θεοτόκου 40 Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν Μ. ἑσπερινὸν (14]8), Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἐπανωμῆς (15]8), ἁγ. Σοφίας (19]8), ἁγ. Γεωργίου Πανοράματος (26]8), Γενεσίου Θεοτόκου (Παναγούδας) πανηγυρίζοντι (8]9), Εὐαγγελιστρίας νεκροταφείου (9]9), Κοιμήσεως Θεοτόκου Σίνδου (14]9), ἁγ. Ἐλευθερίου (23]9), ἁγ. Σοφίας (30]9, 7, 14]10) καὶ ἁγ. Δημητρίου (21]10).

Συνεδρίαι.—Ὁ Παναγιώτατος προήδρευσε τῶν συνεδριάσεων τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων: Μητροπολιτικοῦ, Αὐτονόμου Ὀργανισμοῦ Ἀνεγέρσεως Ναοῦ ἁγ. Δημητρίου, Νομαρχιακῆς Ἐπιτροπῆς ἀνεγέρσεως ἱ. ναῶν, Ἀνωτέρου Ἐκκλησ.

Φροντιστηρίου, τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, Θεαγενείου Νοσοκομείου, Χαρισείου Γηροκομείου, Παιδικῶν σταθμῶν Νεαπόλεως καὶ Τούμπας, Σχολῆς Τυφλῶν, Ταμείου ἀνεγέρσεως σχολικῶν κτιρίων, Τοπικοῦ Συμβουλίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, Μακεδονικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, τοῦ Δ. Σ. Πρεβαντορίου, ὡς καὶ συσκέψεων διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐράνου ἀπόρων Φυματικῶν Θ)κης.

Μεταφορὰ θαυματουργοῦ εἰκόνος Παναγίας τοῦ Σουμελᾶ.—Τῇ 13)8 ὁ Παναγιώτατος μετὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ τοῦ ἱ. κλήρου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸν Σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐξ Ἀθηνῶν μεταφερθείσης ἱ. εἰκόνος τῆς Παναγίας τοῦ Σουμελᾶ, τῆς διασωθείσης ἐκ τῆς ἱστορικῆς ὁμωνύμου Ι. Μονῆς τοῦ Πόντου. Ἡ ἱ. εἰκὼν ἀνεχομένη ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου μεταφέρθη ἐν ἱ. λιτανείᾳ τῇ συμμετοχῇ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν καὶ ἀπείρου πλήθους εὐλαβῶν Χριστιανῶν, εἰς τὸν ἱ. Βυζαντινὸν ναὸν τῆς Παναγίας Ἀχειροποιήτου, ἔνθα ἐναπετέθη εἰς λαϊκὸν προσκύνημα καὶ ἐψάλη κατανυκτικὴ παρακλητικὴ δέησις. Τῇ ἑπομένῃ ἐτελέσθη ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. ναῷ ἡ θ. λειτουργία ἱερουργοῦντος τοῦ Παναγιωτάτου καὶ συμπαραστατουμένου ὑπὸ πλήθους ἱερέων, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας ἡ ἱ. εἰκὼν μετεφέρθη εἰς Καστανιὰν—Βερροίας, ἔνθα καὶ θὰ ἱδρυθῇ ἱ. Μονὴ ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς Παναγίας.

Ἐγκαίνια, τελεταὶ κ.λ.π.—Ὁ Παναγιώτατος τῇ 16)9 προέστη τῆς τελετῆς τοῦ ἁγιασμοῦ ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς 16ης Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θ)κης, καθ᾽ ἣν παρέστησαν αἱ Α.Α.Μ.Μ. οἱ Βασιλεῖς, οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Διδυμοτείχου Ἰωακείμ, Τυρολόης Χρυσόστομος, ὁ Θ. Ἐπίσκοπος Μυρέων Τιμόθεος, Ὑπουργοί, αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι.

—Ὁμοίως μετὰ μεσημβρίαν, ἐτέλεσε τὸν ἁγιασμὸν τῶν ἐγκαινίων τοῦ περιπτέρου τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Γ΄ Σ. Σ. παρουσίᾳ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν καὶ πλήθους κόσμου.

— Τῇ 10)10 συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Δ. Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου μετέβη εἰς τὸ Ἵδρυμα καὶ ἐτέλεσε ἁγιασμὸν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων, ὁμιλήσας πρὸς τοὺς τροφίμους. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ παρέστη καὶ εἰς τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων τῆς Σχολῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

Ὡσαύτως ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσεν ἁγιασμὸν εἰς τὸν Σύλλογον Πελοποννησίων, εἰς τὸ νυκτερινὸν Γυμνάσιον τῆς Χ.Α.Ν.Θ. ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων, εἰς τὸ Ἀνώτερον Ἐκκλησιαστικὸν Φροντιστήριον, εἰς τὸ Β΄. Γυμνάσιον Ἀρρένων, εἰς τὴν ἐνταῦθα σχολὴν Βυζαντινῆς Ἐκ)κῆς Μουσικῆς ὡς καὶ κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου Τούμπας, ὁμιλήσας καταλλήλως.

Ἐπίσης ὁ Παναγιώτατος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοφιλεστάτου παρέστη εἰς δεξίωσιν ἐπὶ τοῦ σκάφους ὁ «Μαχητὴς» ἐπ᾽ εὐκαιρίᾳ τῆς παραλαβῆς 85 μαθητριῶν προερχομένων ἐκ Βορ. Ἑλλάδος καὶ προοριζομένων διὰ τὴν Οἰκοκυρικὴν σχολὴν τῆς Νεοπόλεως Κρήτης. Ὁ Παναγιώτατος ὡμίλησε πρὸς τὰς μαθητρίας ἀπευθύνας πατρικὰς συμβουλὰς καὶ νουθεσίας, καὶ ἐπήνεσε τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος, εἰς ὃ ὀφείλεται καὶ ἡ ἵδρυσις καὶ λειτουργία τῆς Οἰκοκυρικῆς σχολῆς.

— Τῇ 16)7 ὁ Θεοφιλέστατος ἐκ προσώπου τοῦ Π. Μητροπολίτου παρέστη εἰς τὴν τελετὴν τῆς Σχολῆς Ἐπιτελῶν ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βα-

σιλέως τῶν διπλωμάτων εἰς τοὺς ἀποφοίτους ταύτης ἀξιωματικούς, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας παρεκάθησεν εἰς τὸ πρὸς τιμὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως παρατεθὲν γεῦμα.

— Τῇ 1)8 ὁ Παναγιώτατος παρέστη μετὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τῶν διπλωμάτων ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῆς σχολῆς Ἐθνικῆς ἀμύνης, εἶτα δὲ παρεκάθησεν εἰς τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Βασιλέως παρατεθὲν γεῦμα.

— Ὡσαύτως ὁ Θεοφιλέστατος παρέστη τῇ 10)8 εἰς τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Χωροφυλακῆς ἀντιστρατήγου Σαμουὴλ δοθεῖσαν δεξίωσιν ἐν τῷ Μεγάρῳ τῆς Χ.Α.Ν.Θ. ὡς καὶ τῇ 17)9 εἰς τὴν ὑπὸ τῶν «φίλων τοῦ στρατοῦ» ἀποχαιρετιστήριον δεξίωσιν τῶν εἰς Κορέαν ἀναχωρούντων στρατιωτῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους διεβίβασε τὰς εὐχὰς τοῦ Παναγιωτάτου καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσέφερε ἀνὰ μίαν μικρὰν μεταλλίνην εἰκόνα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὡς φυλακτήριον.

— Ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσης ἐτέλεσεν ἁγιασμὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ σταθμοῦ ἠλεκτροφωτίσεως Πανοράματος καὶ ἐν Μελισσοχωρίῳ ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῶν μαθητικῶν Κατασκηνώσεων τῆς Β΄. Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Θεσ)νίκης καὶ Λαγκαδᾶ, ἐν τῷ Κρατικῷ Ὠδείῳ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων καὶ ἐν τῷ Οἰκοτροφείῳ Φοιτητῶν τῆς «Ἀπολυτρώσεως».

Λειτουργία τοῦ ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου.—Τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσεν ἐν τῷ ἱ. Βυζαντινῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τὴν ἀρχαίαν λειτουργίαν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, συμπαραστατούμενος ὑπὸ δεκάδος ἱερέων καὶ παρουσίᾳ πλήθους εὐλαβῶν Χριστιανῶν, πρὸς οὓς ἐκήρυξε καὶ τὸν θεῖον λόγον.

Ἐνθρόνισις Μητροπολίτου Ἐδέσσης.—Τῇ 21ῃ Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἐν Ἐδέσσῃ ἡ ἐνθρόνισις τοῦ νέου Μητροπολίτου Ἐδέσσης καὶ Πέλλης κ. Διονυσίου. Τὸν Σεβασμιώτατον προϋπήντησαν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἅπασαι αἱ πολιτικαί, δημοτικαί, στρατιωτικαὶ καὶ ἐκπαιδευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ ὁ κλῆρος τῆς Ἐπαρχίας καὶ πλῆθος κόσμου. Κατὰ τὴν ἐνθρόνισιν παρέστη καὶ ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν, ὅστις διετέλεσε καὶ Τοποτηρητὴς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἐδέσσης μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Μητροπολίτου.

Ἐπισκέψεις Ἱδρυμάτων, κ.λ.π.—Ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὸ Ἐθνικὸν Παπάφειον Ὀρφανοτροφεῖον, τὸ Χαρίσειον Γηροκομεῖον, τὸ Θεαγένειον Νοσοκομεῖον, τὸ Δημοτικὸν Βρεφοκομεῖον «Ἅγιος Στυλιανός» καὶ τὰς Ἐπανορθωτικὰς Φυλακὰς πρὸς εὐλογίαν. Εἰς τὰς Φυλακὰς ἔψαλε Παράκλησιν καὶ ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον. Ὁμοίως ἐπεσκέφθη τὸ Μέγαρον τῆς Μακεδονικῆς Ἑταιρείας, τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ τὴν Ἀρμενικὴν Κοινότητα, γενόμενος θερμότατα δεκτὸς ὑπὸ τῶν Προέδρων καὶ τῶν μελῶν τῶν Δ. Συμβουλίων.

Πνευματικὴ ἐξόρμησις.—Πρὸς θεραπείαν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῆς ὑπαίθρου, ἐντολῇ τοῦ Π. Μητροπολίτου ἡμῶν ἀπεστάλησαν τῇ 14 καὶ 15 Αὐγούστου εἴκοσι ἱερεῖς τῆς πόλεως εἰς χωρία στερούμενα ἀπὸ ἐτῶν ἱερέων, πρὸς ἐξομολόγησιν τῶν πιστῶν, τέλεσιν τοῦ Μ. Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς θ. λειτουργίας ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ θ. λόγου.

—Ὁμοίως ἐνετάλησαν ἐφημέριοι τῆς ὑπαίθρου ὑπηρετοῦντες πλησίον χωρίων στερουμένων ἐφημερίων ὅπως ἐκ περιτροπῆς μεταβαίνωσιν εἰς αὐτὰ πρὸς θεραπείαν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν Χριστιανῶν.

—Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους προνοίᾳ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως οἱ ἱεροκήρυκες αὐτῆς ὡς καὶ οἱ βοηθοὶ ἱεροκήρυκες τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας περιώδευσαν τὴν ὕπαιθρον κηρύττοντες τὸν θ. λόγον εἰς τοὺς ἱ. ναοὺς τῶν χωρίων.

Θεριναὶ παιδικαὶ Κατασκηνώσεις. — Ὁ Παναγιώτατος μετὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν θερινῶν Κατασκηνώσεων ἐπεσκέφθησαν πρὸς εὐλογίαν τὰς Κατασκηνώσεις τοῦ Π.Ι.Κ.Π.Α., Μερίμνης τοῦ παιδιοῦ, τῶν Δημοτικῶν σχολείων Α' καὶ Γ' ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας, τοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τῆς Ἑταιρείας «Φίξ», τῶν Σχολείων Μ. Ἐκπαιδεύσεως ἀρρένων καὶ τῶν Σ.Ε.Κ.

Εἰς τὰς Κατασκηνώσεις μερίμνῃ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἀπεστάλησαν ἱερεῖς καὶ κατηχηταὶ πρὸς τέλεσιν τῆς θ. λειτουργίας καὶ διὰ κατηχητικὴν διδασκαλίαν.

Ἀντιπρόσωποι Ξένων Ἐκκλησιῶν. — Τῇ 20)7 ἀφίχθησαν ἐνταῦθα ἀεροπορικῶς περὶ τοὺς εἴκοσι ξένοι ἀντιπρόσωποι ξένων Ἐκκλησιῶν οὓς ὑπεδέχθη ἐκ προσώπου τοῦ Παναγιωτάτου ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ Μίκρας ὁ Θεοφιλέστατος.

Οἱ ἀνωτέρω ξένοι κατέλυσαν ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Γεωργικῇ Σχολῇ καὶ ἐπεσκέφθησαν κατεστραμμένα χωρία τῆς Ἐπαρχίας Κιλκὶς, ἵνα γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἐκ τοῦ πολέμου καταστροφὰς τῶν ἱ. ναῶν καὶ τῶν χωρίων ὡς καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ. Παρηκολούθησαν δὲ ἱ. λειτουργίαν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ τελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοφιλεστάτου, καὶ ἐπεσκέφθησαν τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς πόλεως, τὴν Παιδόπολιν Ἅγιος Κωνσταντῖνος, τὸ Παπάφειον Ὀρφανοτροφεῖον καὶ τὴν Σχολὴν Τυφλῶν. Κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει ἐπίσκεψιν ὁ Θεοφιλέστατος παρέσχεν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν διαφόρους πληροφορίας περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ.

Ἡμέρα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. — Τῇ 21ῃ Ὀκτωβρίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἐτελέσθη ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας δοξολογία παρουσίᾳ τῶν ἐπισήμων καὶ τοῦ λαοῦ, προεξάρχοντος τοῦ Θεοφιλεστάτου, ὅστις καὶ ἀνέπεμψεν εἰδικὴν εὐχὴν ὑπὲρ εὐοδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ο.Η.Ε.

Πανελλήνια συνέδρια. — Ὁ Παναγιώτατος παρέστη κατὰ τὴν πανηγυρικὴν ἔναρξιν τοῦ ἐνταῦθα συγκληθέντος Πανελληνίου δικηγορικοῦ συνεδρίου ὡς καὶ τοῦ Ὀφθαλμολογικοῦ τοιούτου καὶ ἀνέπεμψεν εἰδικὰς δεήσεις.

Ὁ δὲ Θεοφιλέστατος παρέστη ἐκ προσώπου τοῦ Παναγιωτάτου εἰς τὸ συνέδριον τῆς Πανελληνίου Ὁμοσπονδίας λειτουργῶν Μ. Ἐκπαιδεύσεως.

Ἐπιμνημόσυνοι δεήσεις. — Τῇ 29)8 κατόπιν τηλεγραφικῆς ἐγκυκλίου τῆς Ἱ. Συνόδου ἐψάλη ἐπιμνημόσυνος δέησις ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὑπὲρ τῶν πεσόντων πολεμιστῶν κατὰ τὸν ἀντισυμμοριακὸν ἀγῶνα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Πανελληνίου Ἐθνικοῦ προσκυνήματος καὶ δεήσεως, προεξάρχοντος τοῦ

Παναγιωτάτου Μητροπολίτου καὶ παρουσίᾳ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν καὶ πλήθους κόσμου.

Ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Κυπριακῆς Ἀδελφότητος τῇ 21)10 ἐψάλη ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. ναῷ χοροστατοῦντος τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπιμνημόσυνος δέησις ὑπὲρ τῶν πεσόντων Κυπρίων κατὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Κύπρου ἀγῶνας.

ΕΘΝΙΚΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

Ἑορτασμὸς τοῦ Πολιούχου καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης.—Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς μνήμης τοῦ ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, ἡ Ἱ. Μητρόπολις Θεσ)νίκης κατήρτισε εἰδικὸν πρόγραμμα πανδήμου ἑορτασμοῦ. Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς 25ην Ὀκτωβρίου καὶ ὥραν 11ην π.μ. ἐγένετο ἡ λιτάνευσις τῆς ἱ. εἰκόνος τοῦ Πολιούχου ἐκ τοῦ ἱ. ναοῦ καὶ διὰ τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν τῆς πόλεως, τῇ συμμετοχῇ τοῦ ἱ. κλήρου, τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν καὶ χιλιάδων εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἱ. πομπῆς ἦσαν ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν, οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου Ἰωακείμ, Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονύσιος καὶ ὁ Θ. Ἐπίσκοπος Μυρέων Τιμόθεος. Τὴν ἱ. Λιτανείαν παρηκολούθησαν ἀντιπροσωπεῖαι τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, τῶν σχολείων Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, τῶν Προσκόπων, τῶν Ὁδηγῶν, τῶν Ὀρφανοτροφείων, τῶν νοσοκόμων τοῦ Ε. Ε. Σ., τῶν Παιδοπόλεων καὶ τῶν Σωματείων μετὰ τῶν λαβάρων αὐτῶν. Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν παράταξιν ἐπλαισίωνε τιμητικῶς λόχος στρατοῦ, συμμετεῖχον δὲ ταύτης αἱ μουσικαὶ τοῦ Δήμου, τοῦ Ἀναμορφωτικοῦ ἱδρύματος καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, ἐνῷ οἱ κώδωνες ἁπάντων τῶν ναῶν τῆς πόλεως ἐκρούοντο χαρμοσύνως. Κατὰ τὴν περιφορὰν τῆς ἱ. εἰκόνος ἅπαντα τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα ἔκλεισαν αὐθορμήτως.

Τὸ ἀπόγευμα κατὰ τὸν Μ. Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. ναῷ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀργολίδος κ. Χρυσόστομος ἐλθὼν ἐκ Ναυπλίου ἵνα συμμετάσχῃ τῶν ἑορτῶν τοῦ ἁγ. Δημητρίου. Κατὰ τὸν ἑσπερινὸν ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἑορτῆς ὁ χοροστατήσας Ἱεράρχης.

Ὁ Παναγιώτατος τῇ 25)10 παρέστη κατὰ τὴν ἐπίσημον ὑποδοχὴν τῶν Α.Α. Μ.Μ. τῶν Βασιλέων καὶ τοῦ Διαδόχου ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ τοῦ Λευκοῦ Πύργου τὴν 5,30 μ. μ., τῇ δὲ 7ῃ μ. μ. εἰς τὴν ἐν τῇ Μ. αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου διάλεξιν, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγ. Δημητρίου καὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης παρουσίᾳ τῶν Βασιλέων, γενομένην ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Στ. Κυριακίδου μὲ θέμα: ἡ Ἐθνικὴ σημασία τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Παναγιώτατος παρεκάθησεν εἰς τὸ ἐν τῷ Κυβερνείῳ δοθὲν ἀνεπίσημον γεῦμα τῶν Βασιλέων.

Τὴν πρωΐαν τῆς 26ης, ἑορτὴν τοῦ ἁγ. Δημητρίου, ἐτελέσθη ὁ ὄρθρος καὶ ἡ θ. λειτουργία ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Πολιούχου συλλειτουργούντων τοῦ Π. Μητροπολίτου ἡμῶν καὶ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀργολίδος. Μετὰ τὸ πέρας τῆς θ. λειτουργίας ὥραν 10ην π. μ. ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. ναῷ ἐψάλη εὐχαριστήριος δοξολογία, παρουσίᾳ τῶν Βασιλέων καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισήμων ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως, προεξάρχοντος τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου συμπαραστατωμένου ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀργολίδος καὶ τοῦ Θ. Ἐπισκόπου Μυρέων.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας ἐπηκολούθησε Β΄. Λειτουργία ἱερουργοῦντος τοῦ Θ. Ἐπισκόπου Μυρέων Τιμοθέου, ὅστις ἐλειτούργησεν ὡσαύτως καὶ τῇ ἐπαύριον ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ ναῷ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγ. Νέστορος.

Τῇ 28)10, Κυριακῇ, τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πολιούχου ἁγ. Δημητρίου ἐτέλεσεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀργολίδος Χρυσόστομος, ὅστις καὶ ἐξεφώνησεν ἐμπνευσμένον λόγον πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Ἡ Α. Σ. κατασυνεκινήθη ἀπὸ τὸ πολυπληθὲς Ἐκκλησίασμα καὶ ἀπὸ τὰς συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις θεοσεβείας καὶ εὐλαβείας τῶν πιστῶν.

Ἑορτασμὸς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἐπετείῳ τοῦ ἱστορικοῦ ΟΧΙ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης ἐψάλη εὐχαριστήριος δοξολογία ἐν τῷ Βυζαντινῷ ἱ. ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας προεξάρχοντος τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου ἡμῶν καὶ συμπαραστατουμένου ὑπὸ τοῦ Θ. Ἐπισκόπου Μυρέων. Κατ' αὐτὴν παρέστησαν αἱ ἐπίσημοι ἀρχαί, τὸ Προξενικὸν Σῶμα, ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δογμάτων, αἱ ξέναι Στρατιωτικαὶ ἀποστολαὶ καὶ πλῆθος κόσμου. Εἰς τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ὁ Παναγιώτατος ἀνέπεμψεν κατάλληλον εὐχαριστήριον εὐχήν.

Ἀκολούθως κατ' ὥραν 11ην π. μ. ἐψάλη ἐπιμνημόσυνος δέησις ἐν τῷ Ἡρώῳ τοῦ Γ΄. Σ. Σ. ὑπὲρ τῶν πεσόντων διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Πατρίδος ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως καὶ πλήθους λαοῦ. Μετὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον δέησιν κατετέθησαν στέφανοι ὑπὸ τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὀργανώσεων.

Τὸ ἑσπέρας ὁ Θεοφιλέστατος παρέστη ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Παναγιωτάτου εἰς πατριωτικὴν Ἑορτὴν ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ Ἀκαδημίᾳ καθ' ἣν σπουδασταὶ αὐτῆς ἐξετέλεσαν ἐπιτυχῶς ἔργον ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸν πόλεμον 1940—1941.

Ἐπαναπατρισμὸς Ἑλληνοπαίδων. Τῇ 29)10 ἐπεστράφησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῆς Γιουγκοσλαβίας ἕτερα 96 Ἑλληνόπουλα ἐκ τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν κατὰ τὸ Παιδομάζωμα. Τὰ παιδία ταῦτα ἐφιλοξενήθησαν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, ὅπου θέλει γίνει καὶ ἡ παράδοσις εἰς τοὺς γονεῖς των ὑπὸ τῶν συνοδευόντων αὐτὰ ἐκπροσώπων τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τοῦ Διεθνοῦς καὶ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 30)10 ἐπεσκέφθη τοὺς ἐπαναπατρισθέντας Ἑλληνόπαιδας ἐκ προσώπου τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου μας ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Μυρέων, ὅστις ηὐλόγησε τὴν τράπεζαν αὐτῶν καὶ ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς πατρικὰς νουθεσίας καὶ εὐχὰς καὶ διένειμεν εἰς ἅπαντας εἰκόνας τοῦ Κυρίου εὐλογοῦντος τὰ παιδία.

—Τῇ 3)9 ἀπεβίωσεν ὁ ἀρχιμ. Νικόλαος Κοντογεώργης, ἱερατικὸς προϊστάμενος τοῦ ἱ. ναοῦ Ὑπαπαντῆς. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας ψαλείσης ἐν τῷ ὡς ἄνω ἱ. ναῷ προέστη ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν. Ἐπικήδειον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Ἐκκλ. Σύμβουλος κ. Παπαστεργίου.

Κηδεῖαι.—Τῇ 9)8 ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον ὁ ἱερεὺς Νικόλαος Παπαδόπουλος, ἱερατικὸς Προϊστάμενος ἱ. ναοῦ ἁγ. Βαρβάρας Τούμπας. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας προέστη ὁ Θεοφιλέστατος. Τὸν μεταστάντα ἀπεχαιρέτισεν ὁ Ἐφημέριος τοῦ ναοῦ αἰδ. Παπᾶ Κων)τῖνος Παπίλιας, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Θεοφιλέστατος ἐξῆρε τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱερέως ὡς ποιμένος καὶ τὸν στενὸν σύνδεσμον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐνοριτῶν.

—Τῇ 13)10 ἀπεβίωσεν κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας ὁ Οἰκονόμος Ἀπόστολος Ἀβερκιάδης, ἱερατικὸς Προϊστάμενος ἱ. ναοῦ ἁγ. Θεράποντος Τούμπας. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας ψαλείσης ἐν τῷ ὡς ἄνω ἱ. ναῷ ἐν μέσῳ συγκινητικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ, προέστη ὁ Θεοφιλέστατος.

Ἐπισκέψεις.— Τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτην ἡμῶν ἐπεσκέφθησαν οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Ξάνθης Ἰωακείμ, Σερρῶν Κων)τῖνος, Νουβίας Ἄνθιμος· Φωκίδος Ἀθανάσιος, πρ. Νευροκοπίου Γεώργιος, Σισανίου καὶ Σιατίστης Ἰάκωβος, Θεσσαλιώτιδος Κύριλλος, Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονύσιος, Κοζάνης Κωνσταντῖνος, Πολυανῆς Ἰωακείμ, Καστορίας Νικηφόρος, Νευροκοπίου Ἀγαθάγγελος, Ἀργολίδος Χρυσόστομος, ὁ Πρωτοσ. τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θυατείρων (Λονδῖνον) ἀρχιμ. Αἰμιλιανὸς Τιμιάδης, ὁ ἡγούμ. Ἱ Μ. ἁγ. Παύλου ἀρχ. Σεραφείμ, ὁ τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Βησσαρίων, ὁ Προηγ. Σωφρόνιος Σταυρονικητιανός, ὁ Γέρων Δαυΐδ Κωνσταμονίτης, οἱ ἡγούμ. Χιλιανδαρίου Δοσίθεος, Δοχειαρίου Νικάνωρ καὶ Καρακάλλου Παῦλος καὶ οἱ μοναχοὶ Ἀβέρκιος, Γερόντιος, Γρηγέντιος Ξενοφωντινοὶ καὶ ὁ ἱερ. Σάββας Λαυριώτης.

Ὡσαύτως τὸν Παναγιώτατον ἐπεσκέφθησαν ὁ στρατάρχης Α. Παπάγος, ὁ Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν κ. Κισσόπουλος, οἱ ἀντιστρ. Γρηγορόπουλος καὶ Τσακαλῶτος, ὁ ὑπ)γος Τζήμας, ὁ Δ)τὴς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Μαντζαβῖνος, ὁ Γ. Δ)τὴς Δωδεκανήσου κ. Ἀγαθοκλῆς, ὁ Γ. Δ)τὴς τῆς Χ.Α.Ν. Ἑλλάδος κ. Creighton μετὰ τοῦ Δ)τοῦ τῆς Χ.Α.Ν. Θεσ)νίκης κ. Custer, ὁ Γ. Πρόξενος τῆς Γαλλίας, ὁ Γ. Πρόξενος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ Δ)τὴς τοῦ Βρετ. Συμβουλίου ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει των, οὓς καὶ ἀντεπεσκέφθη ὁ Παναγιώτατος, ὁ κ. Δ. Κάκαβος Πρόεδρος Ὀργανισμοῦ Ὑδρεύσεως, ὁ Δ)τὴς Θρησκευμάτων τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραὴλ κ. Καρέρ, οἱ Κυβερνῆται τῶν ἐν τῷ λιμένι ἡμῶν Ἀμερικανικῶν Πολεμικῶν, οἱ νέοι Γεν. Πρόξενοι τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων των, οὓς καὶ ἀντεπεσκέφθη, ὁ νέος Δ)τὴς τοῦ Βρετ. Συμβουλίου κ. Davidson μετὰ τοῦ βοηθοῦ του κ. King, ὁ Ὑπουργὸς Γεν. Διοικητὴς Β. Ἑλλάδος κ. Στεριόπουλος, ὁ Νομάρχης καὶ ὁ Δήμαρχος Θεσ)νίκης, ὁ Δ)τὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος κ. Νέρης, ὁ Πρόεδρος τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ κ. De Mayer καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ κ. Γεωργακόπουλος μετὰ τοῦ κ. Π. Βιζουκίδου, Προέδρου τοῦ Παραρτήματος τοῦ Ε. Ε. Σ. Θεσ)νίκης, ὁ Γ. Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας κ. Φόρεστερ μετὰ τοῦ ὑποπροξ. κ. Εὐαγγελίδου, ἡ Κα τοῦ Γ. Προξένου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μετὰ τῶν Κῶν Mour καὶ Zouet, μελῶν τοῦ ἐν Γενεύῃ διεθνοῦς Συμβουλίου τῶν Χ. Ε Ν. καὶ τῆς Κας Φραγκίστα, ὁ ἐν Ἰνδίαις Ἄγγλος Ἱεραπόστολος αἰδ. Rodjers, ὁ Ἀμερικανὸς Διοικητὴς Μοίρας κ. Byrne, ὁ Ἰνδὸς ἱερεὺς Μπσμπού Ἀγγλικανός, καὶ ὁ Βέλγος ἱερομόναχος κ. Μπέην Μπρίζ.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης ἐξέλεξε παμψηφεὶ τακτικὸν Καθηγητὴν εἰς τὴν κενὴν ἕδραν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Νουβίας κ. Ἄνθιμον Σίσκον, τοῦ κλίματος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας.

Ἡ ἡ αὐτὴ Θεολογικὴ Σχολὴ ἐξέλεξε παμψηφεὶ ὑφηγητὴν τῆς Πατρολογίας τὸν κ. Παναγ. Χρήστου, Δρα Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας.

Ὡσαύτως ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ ἀνεκήρυξε Δρα τῆς Θεολογίας τὸν κ. Κων)τῖνον Καλλίνικον, Πτυχιοῦχον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ ἐν Γερμανίᾳ συμπληρώσαντα τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, ὑποβαλόντα ἐναίσιμον διατριβὴν μὲ θέμα «Συμβολὴ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Βασιλείου».

ΕΚΛΟΓΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΘΕΣΕΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προέβη εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν Μητροπολιτικῶν ἑδρῶν διὰ τῶν ἑξῆς ἐκλογῶν: Τοῦ ἀρχιμ. Διονυσίου Χαραλάμπους, Δ)τοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἐν Κύπρῳ, εἰς Μητροπολίτην Λήμνου, τοῦ ἀρχιμ. Φ. Τσορβᾶ, ἐφημερίου ἱ. ναοῦ ἁγ. Λουκᾶ Πατησίων-Ἀθηνῶν εἰς Μητροπολίτην Γρεβενῶν, καὶ τοῦ ἀρχιμ. Κυπριανοῦ Πουλάκου, Δ)τοῦ τῆς στρατιωτικῆς θρησκευτικῆς ὑπηρεσίας παρὰ τῷ Γ. Ε. Σ. εἰς Μητροπολίτην Ἱερισσοῦ καὶ ἁγ. Ὄρους.

Ἀντιστοίχως δὲ διὰ μεταθέσεως κατέστησε: Εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Ἐδέσσης καὶ Πέλλης τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἱερισσοῦ Διονύσιον, εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ζιχνῶν κ. Κύριλλον καὶ εἰς τὴν Ἰ. Μητρόπολιν Μαντινείας τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Κεφαλληνίας Γερμανόν.

Παροράματα. — Ἐν τῷ ἄρθρῳ «Σκέψεις. . .» τοῦ προηγουμένου τεύχους ἐν σελ. 197 στίχ. 32 ἀντὶ Ἄττιδος ἀναγνωστέον Ἄττεως καὶ ἐν σελ. 200 στίχ. 32 ἀντὶ P. de Lagers, ἀναγνωστέον P. de Lagarde.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ». Διευθυντὴς Ἀρχιμ. Βασίλειος Λόχης. Περιοδικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος «*Ἅγιος Σπυρίδων*» Νέα Ὑόρκη.

Σκοπὸς τοῦ περιοδικοῦ ἡ καλλιέργεια τοῦ καὶ ἐθνικοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων τῶν μακρὰν τῆς μητρὸς Ἑλλάδος εἰς τὴν φιλόξενον χώραν τοῦ νέου κόσμου διαβιούντων ὁμοεθνῶν.

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ». Νέον ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Κων)πόλει καὶ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως, εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος ἐπὶ τῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ καὶ εἰς τὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἐξυπηρέτησιν τῆς Χριστιανικῆς Οἰκογενείας.

ΙΩΑΝΝΟΥ Ο. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Δρος Θεολ. καὶ Φιλοσ. Καθηγητοῦ τοῦ 'Ανωτέρου 'Εκκλησ. Φροντιστηρίου Θεσ)νίκης. ***Ἡ 'Ορθόδοξος Καθολικὴ 'Εκκλησία καὶ ἡ σύγχρονος Οἰκουμενικὴ κίνησις.*** ('Ανάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς») Θεσ)νίκη 1951. Σχημ. 8ον σελ. 30.

'Εν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐργασίας ὑπὸ τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως τῶν διαφόρων 'Εκκλησιῶν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς 'Ενώσεως τῶν Χριστιανικῶν 'Εκκλησιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο θὰ λύσῃ οὐχὶ ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις, ἀλλ' ἡ ἐν 'Αγίῳ Πνεύματι καὶ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ συγκληθησομένη 'Ορθόδοξος Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΑΣΤΕΡΟΣ» 'Αριθ. 2. ΑΙ ΠΑΡΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ. 'Ερμηνευτικὴ μελέτη. Σπ. Ν. Λαγοπάτη. δ. θ. Καθηγητοῦ. 'Εκδοτικὸς Οἶκος «'Αστὴρ» 'Αλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου. 'Οδὸς Λυκούργου 10. 'Αθῆναι. 1950. Σχ. 8ον σελ. 255.

Σκοπὸς τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον βιβλίου εἶναι νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης 'Εκπαιδεύσεως καὶ εἰς τοὺς Γυμνασιόπαιδας, ἓν βοήθημα καὶ ἀφορμὴν διὰ μίαν βαθυτέραν καὶ στοχαστικὴν ἐπισκόπησιν τῶν αἰωνίων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ. Εἰς τὴν σειρὰν τῶν μελετῶν τοῦ 'Ινστιτούτου 'Ιατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς 'Υγιεινῆς ἐξεδόθη τὸ ἔργον «ἡ κρίσις τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας» ὑπὸ τοῦ Ψυχιάτρου 'Αρ. 'Ασπιώτη. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὰ Ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ ἐφήβου, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κατευθύνσεων τῆς συγχρόνου ἰατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς.

Πωλεῖται ἀντὶ δρχ. 10.000 εἰς τὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ παρὰ τῷ κ. 'Ηλίᾳ Στεφανίδῃ, 'Ηρακλείτου 12. 'Αθῆναι.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. **ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΤΟΥ ΙΘ'. ΑΙΩΝΟΣ**, ἀπὸ Χριστιανικὴν σκοπιὰν κρινόμενοι.

(Σοπενχάουερ, Νίτσε, Τολστόη)

Βιβλιοθήκη 'Αποστολικῆς Διακονίας, 'Εκκλησίας 'Ελλάδος. Σχημ. 8ον σελ. 81. 'Αθῆναι. 1950.

'Ο γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκλαϊκευμένων συγγραφῶν καὶ μελετῶν διακεκριμένος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης κ. 'Ιωάν. Παναγιωτίδης, διὰ τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔργου ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ παράσχῃ ἐξηγήσεις καὶ διασαφήσεις εἰς τοὺς προχειρολόγους θαυμαστὰς τῶν «μεγάλων φιλοσόφων καὶ κοινωνικῶν ἀναμορφωτῶν» καὶ ἐρασιτέχνας τῆς φιλοσοφίας καὶ κοινωνιολογίας καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ ν' ἀπαλλαγοῦν ὁπωσδήποτε ἀπὸ ὡρισμένας προκαταλήψεις καὶ ἀβασανίστους κρίσεις, «αἱ ὁποῖαι ὡς καρκινώματα ἔχουν ἐπιβλαστήσει εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν καὶ ἐμποδίζουν τὴν Χριστιανοπρεπῆ αὐτῶν διαμόρφωσιν».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ δ. θ. **Η ΚΟΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.** Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σχημ. 8ον σελ. 132. 'Αθῆναι 1951.

'Εν τῇ ὡς ἄνω ἐπιστημονικῇ πραγματείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει καὶ ἐκθέτει τὰς περὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν ἰδέας τοῦ σοφοῦ καὶ διαπρεποῦς

Ἱεράρχου τῆς Καισαρείας Μ. Βασιλείου καὶ τοποθετεῖ ταύτας ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ὅλης Χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ διαπραγματευθέντος ζητήματος εἶναι λίαν ἐπιτυχὴς διὰ τὴν ἐποχήν μας, καθ' ἣν τόση καταβάλλεται προσπάθεια τῆς ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων ἀναδιοργανώσεως τῆς κοινωνίας, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς καλεῖται νὰ λάβῃ θέσιν ἔναντι τῶν μεγίστων κοινωνικῶν προβλημάτων. Εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος ἡ κοινωνιολογία δύναται νὰ εὕρῃ ἄριστον σύμβουλον καὶ συνεργάτην καὶ τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν Μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ ἰδίᾳ τῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Δ. ΛΩΛΗ. **ΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ.** Σχ. 8ον σελ. 223. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Πρωτότυπος μονογραφία ἀνταποκρινομένη ἄριστα εἰς τὸν ταχθέντα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ παλαιοῦ συνεργάτου τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ σκοπόν. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Δούκας (845) καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ. κ. Λώλης ὑπῆρξε μία ἐξαιρετικὴ προσωπικότης τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, συντελέσασα διὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ὡς εἷς τῶν νεωτέρων διδασκάλων τοῦ Γένους. Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων του ἐγράφησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν «ἀνέπνεε καὶ ἔζη καὶ ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ γνώριμον καὶ εἰ δυνατόν, ἐφαρμόσιμον καὶ εἰς τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν». Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς εἶναι ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του, οἱ δύο τηλαυγεῖς φάροι οἱ ὁποῖοι φωτίζουσι τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν τοῦ Νεοφύτου Δούκα καὶ συνδυάζουν ἁρμονικώτατα τὴν Ἑλληνικὴν διαύγειαν τοῦ νοὸς μετὰ τῆς ὑγιοῦς Χριστιανικῆς ἀντιλήψεως·

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ 16ης ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΘΕΣ)ΝΙΚΗΣ. Ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Θεοφάνους Παναγιωτοπούλου, Προϊσταμένου τοῦ Γραφείου Τύπου Δ. Ε Θ. Σχῆμ. 8ον σελ. 400. Θεσσαλονίκη 1951. Τὸ βιβλίον ἐπὶ ἀρίστου χάρτου τετυπωμένον, διακρίνει ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια ὡς πρὸς τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐν γένει ἐμφάνισιν αὐτοῦ, ἀνταποκρινόμενον πλήρως εἰς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεδόθη.

ΔΥΝΑΜΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. (1945—1951) Βιβλιάριον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς τῆς διοικήσεως οἰκονομικῆς συνεργασίας σχεδίου Μάρσαλ, καὶ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ μέχρι τοῦδε συντελεσθέντος ἔργου εἰς τὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος.

ΝΟΡΜΑΝ ΧΑΡΙΣΟΝ. Ἀμερικανοῦ ἱεροκήρυκος. **«Η ΟΔΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ»** Μετάφρασις Σπ. Ζωτιάδη. Σχημ. 16ον σελ. 19. Ἀθῆναι 1951.

ΣΩΣΤΕ Τ' ΑΡΠΑΓΜΕΝΑ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ. Φυλλάδιον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Ὁμάδος Ἑλληνίδων τῆς Βορείου Ἑλλάδος διὰ τὸ Παιδομάζωμα. Τὸ ἐκ τῆς διεθέσεως τοῦ φυλλαδίου ποσὸν θέλει διατεθῇ διὰ τὴν ἀνέγερσιν ναϊδρίου τῆς Σχολῆς Τυφλῶν Θεσσαλονίκης.

Π. Ρ.

Πρὸς τοὺς κ. συνδρομητὰς

Παρακαλεῖσθε ὅπως ἐμβάσητε διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς τὴν ἐτησίαν ὑμῶν συνδρομὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐτησία συνδρομὴ	Δρχ.	20.000
Διὰ τὰς Ἱ. Μονάς, Σχολικὰς Βιβλιοθήκας, καὶ Σωματεῖα	Δρχ.	30.000
Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν	Δολλ.	10

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
Διεύθυνσις: Ἱερὰ Μητρόπολις — Τηλέφ. 56-06 — Θεσσαλονίκη

Τύποις: Μιχ. Τριανταφύλλου